

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

มีนาคม 2554

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

มีนาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

มีนาคม 2554

สกุณา พันธุระ. (2554). การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ วิสุทธิแพทย์,

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์.

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทย และศึกษาดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นหลักและใช้ข้อมูลทางด้านเอกสารประกอบการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า

ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยมี 4 ประเภท ดังนี้ 1.เครื่องดีด ได้แก่ พิณ 2.เครื่องสี ได้แก่ ซอบังไม้ไผ่ 3.เครื่องตี ได้แก่ โปงลาง พังฮาด กลองน้อย กลองหาง กั๊บแก๊บ ฉิ่ง และฉาบ 4.เครื่องเป่า ได้แก่ แคนและปี่ ดนตรีประกอบการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างคือ ฟ้อนผู้ไทย ฟ้อนพังฮาด และเซิ้งกระหยัง ชาวบ้านหนองห้างได้มีการรวมกลุ่มตั้งวงดนตรีขึ้นมาเพื่อแสดงในงานประเพณีต่างๆ เชื่อว่า วงดนตรีออนซอน สมาชิกในวงส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีและฟ้อนรำได้ ดนตรีของชาวผู้ไทยจะบรรเลงประกอบพิธีกรรมต่างๆ ใน 3 รูปแบบ คือ 1. ใช้บรรเลงเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้คนในชุมชน 2. ใช้แสดงต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมหมู่บ้าน 3. ใช้เพื่อเป็นเครื่องบอกสัญญาณในการทำพิธีกรรมต่างๆ การสืบทอดดนตรี เป็นการเรียนและการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจในความลึกซึ้งของดนตรีและระบบการถ่ายทอดดนตรีของนักดนตรีอาวุโส ด้วยเหตุนี้ดนตรีผู้ไทย จึงอยู่ในวงจำกัดกับนักดนตรีอาวุโส

ในปัจจุบันดนตรีของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังมีการสืบทอด และดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชนเผ่าไว้เป็นอย่างดี

A STUDY OF PHU THAI MUSICAL AT NHONGHANG, KUCHINARAI DISTRICT,
KALASIN PROVINCE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Fine and Applied Arts Degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University

March 2011

Sakuna Puntura. (2011). *A study of Phu Thai Music at Nhonghang village, Kuchinarai district Kalasin Province*. Master thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate school, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Manop Wisuttiapat, Assoc. Prof. Dr. Kanchana Intarasunanont.

This research aims to study the culture related to the Phu Thai music; and to study the Phu Thai music at Nhonghang village, Kuchinarai district Kalasin Province. The data used in this study were based mainly on fieldwork and documentary information. The findings were as follows.

Phu Thai people at Nhonghang village have the simple ways of living. Most of them are agriculturists. The Phu Thai musical instruments are divided into four types: 1) plucking (plucked string instruments), i.e. Pin; 2) bowing (bowed string instruments), i.e. Sor Bang Mai Pai; 3) striking (percussion instruments and hammered dulcimer), including Pong Lang, Pang Had, drum, Kab Kap, Ching and Chap (cymbal); and 4) blowing (wind instruments), including Kan and Bhee. The music used during the performances which identify the unique of Phu Thai music at Nhonghang village are Foan Phu Thai, Foan Panghad and Soeng Krayang. The villagers formed the Phu Thai music band named "Aon Soan Band" in order to play in various rites. Most of the musicians in the band are elder people who can both play music and practice local dance. The Phu Thai music played during the ritual ceremonies are to 1) entertain the people in the village; 2) welcome the visitors, and 3) give the signal for ritual practice. The Phu Thai music transmission method is the learning and oral teaching. No evidence of Phu Thai music has been recorded, causing the young generation have no deep understand in music and the elder musicians' teaching method. Consequently, the Phu Thai music is limited only among elder people.

At present, the Phu Thai music at Nhonghang village, Kuchinarai district Kalasin Province is still existed and well-preserved by the tribe as the valuable culture and tradition.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ของ
สกุณา พันธุระ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน มีนาคม พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

..... ประธาน

(ดร.ชนิดา ตั้งเดชะศิริบุญ)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ ด้วยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ ทำให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์ ดร.ชนิดา ดังเดชะธีรัญ รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกักรัตน์ คณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้ ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ และให้กำลังใจ สร้างแรงจูงใจ ด้วยความกรุณา จนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์สุรศักดิ์ จำนงสาร อาจารย์วีระ พันธุ์เสือ อาจารย์เมธี พันธุ์วาทร คุณนิสากร อุดาพรหม เพื่อนๆ นิสิตปริญญาโทร่วมรุ่นทุกๆ คน และเจ้าหน้าที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจด้วยดีมาตลอด

ขอขอบพระคุณคุณตาชนะ วะสัถย์ คุณป้านรนาถ ปุณขันธ์ คุณพุดศักดิ์ คุณชาติ และชาวผู้ไทย บ้านหนองห้างทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคุณครูเฉลิมพล สิ้นไชย ครูชำนาญการ โรงเรียนชุมชนบ้านโคกสี และคุณครู อนันท์ เขียวสี ครูชำนาญการ โรงเรียนเวียงน้อยศึกษา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดขอนแก่น ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านให้แก่ผู้วิจัย ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน จนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ รศ.วีระพันธุ์ ธงตะทาบ อาจารย์พิทยวัฒน์ พันธะศรี อาจารย์ยัสพรพรรณ พันธะศรี อาจารย์วุฒิสัทธา จีระกมล และคณาจารย์หลักสูตรสาขาวิชาดนตรีทุกท่านที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการบันทึกโน้ตในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์ปฏัก สิ้นทร อาจารย์สิรินภา ขจรโมทย์และนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาดนตรี ที่ให้ความช่วยเหลือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขอขอบพระคุณ คุณจรัส ยาย่อ และคุณพันทิพา ล้วนแสน น้องชายและน้องสาวที่คอยช่วยเหลือในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา ที่ให้การอบรมสั่งสอนเลี้ยงดู คอยชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องด้วยความรัก ความเมตตาตลอดมา และตลอดจนให้กำลังใจ ให้การสนับสนุนด้านต่างๆ ให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียนจนได้บังเกิดสติปัญญา และประสบผลสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

สกุณา พันธุ์ระ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	5
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	5
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิด.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม.....	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไทย.....	15
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
3 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย.....	22
การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล.....	22
วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม.....	23
อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล.....	23
การศึกษาข้อมูล.....	23
การจัดทำข้อมูล.....	24
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	24
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	26
วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทย.....	27
การไหว้ครู.....	27
การสร้างเครื่องดนตรี.....	29
การสืบทอด.....	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย.....	56
เครื่องดนตรี.....	56
แคน.....	56
ปี่.....	63
พิณ.....	64
ซอด้วง.....	66
โขน.....	68
กลองน้อย.....	71
กลองหาง.....	72
กลองตุ้ม.....	73
ทับ.....	74
พวง.....	75
ฉิ่ง.....	76
ฉาบ.....	77
บทเพลง.....	77
ดนตรีประกอบการแสดง.....	77
พืชนผู้ไทย.....	77
เซิ้งกระหย่ง.....	78
พืชนพวง(พืชนละคร).....	80
ดนตรีประกอบการร้อง.....	81
ลำพู่.....	81
ลำเต้ย.....	84
ลายบรรเลง.....	86
ลายเลาะ.....	86
ลายไล่.....	87
ลายลมพัด.....	87
ลายกา.....	87
นักดนตรี.....	88

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	94
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	94
สรุปผล.....	96
อภิปรายผล.....	103
ข้อเสนอแนะ.....	104
บรรณานุกรม.....	105
ภาคผนวก.....	109
ภาคผนวก ก.....	110
ภาคผนวก ข.....	120
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	205

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 การไหว้ครู.....	28
2 ต้นขนุน.....	30
3 เลื่อยมือ.....	30
4 กบขัดไม้(กบมือ).....	31
5 มีด (มีดอีโต้).....	31
6 ค้อน.....	32
7 สิว.....	32
8 ไชควง.....	33
9 คีมแดง.....	33
10 ไม้ฉาก.....	34
11 ตลับเมตร.....	34
12 ดินสอ.....	35
13 นอตและตะปู.....	35
14 กระดาษทราย.....	36
15 การเตรียมไม้ในการทำพิน(ด้านกว้าง).....	38
16 การเตรียมไม้ในการทำพิน(ด้านหนา).....	39
17 ขั้นตอนการเอาเนื้อไม้ออกโดยการใช้มีดฉาก.....	39
18 ขั้นตอนการเจาะช่องเสียงหรือกล่องเสียง.....	40
19 ขั้นตอนการเจาะช่องเสียงหรือกล่องเสียง.....	40
20 การเจาะส่วนหัวของพิน.....	41
21 ขั้นตอนการเจาะรูลูกบิด.....	42
22 ขั้นตอนการใส่สายตั้งสายพิน.....	42
23 ขั้นตอนการติดชิ้นเสียง.....	45
24 เจาะรูเพื่อจูนเสียงด้านหน้า.....	45
25 เจาะรูเสียงด้านหลัง.....	46
26 พินที่สำเร็จรูปสมบูรณ์พร้อมใช้งานได้.....	47
27 การตากลูกโป่งกลาง.....	48

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
28 บุญคุณลาน.....	50
29 บุญข้าวจี.....	51
30 แคน.....	56
31 ส่วนประกอบแคน.....	62
32 ปี่.....	63
33 ส่วนประกอบและขนาดของปี่.....	63
34 พิณ.....	64
35 ส่วนประกอบและขนาดของพิณ.....	65
36 ซอด้วง.....	66
37 ส่วนประกอบและขนาดของซอด้วง.....	67
38 โปงลาง.....	68
39 ส่วนประกอบโปงลาง.....	69
40 ขนาดโปงลาง.....	70
41 กลองน้อย.....	71
42 กลองหาง.....	72
43 กลองตุ้ม.....	73
44 ฆ้องวง.....	74
45 พังฮาด.....	75
46 ฉิ่ง.....	76
47 ฉาบ.....	77
48 การแต่งกายแข่งกระหย่ง.....	78
49 กระหย่ง.....	79
50 นายวิเลิศ สายัณห์เกษะ.....	88
51 นายผัน รัตนวรรณี่.....	89
52 นายประเสริฐ อุทธโท.....	90
53 นายเชียวคำ โคตรพัฒน์.....	91
54 นายนิล นิลปัท.....	92
55 นายพุดศักดิ์ ดุจชาติ.....	93

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ดนตรีเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ามหาศาล มนุษย์ได้นำเอาคุณค่าของดนตรีมาใช้ประโยชน์มากมายทั้งในด้านสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจ และด้านพิธีกรรมกับความเชื่อ ด้านความบันเทิงนั้น ดนตรีทำให้จิตใจเบิกบานร่าเริงแจ่มใส ซึ่งสังเกตได้ว่าที่ใดมีเสียงดนตรีที่นั่นจะมีความสุขสนุกสนานรื่นเริง ความปิติยินดีและความมีไมตรีจิต ส่วนทางด้านเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อนั้น มนุษย์มีความเชื่อว่าเสียงดนตรี ทำให้สิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจและบันดาลใจให้ความสุขความเจริญ บังเกิดความสุขสมบูรณ์และความปลอดภัยมนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นตามความเชื่อโดยมีดนตรีเป็นส่วนประกอบ เช่น การเซ่นไหว้ การบวงสรวง การสู่ขวัญ เป็นต้น

จะเห็นว่าดนตรีมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตหลายอย่าง ดังบทกลอนของสุนทรภู่ใจวรรณกรรมเรื่อง พระอภัยมณี กล่าวไว้ว่า “อันดนตรี มีคุณ ทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ ดังจินดา ค่าบุรินทร์” (สุตใจ ทศพร. 2548: 211)

มนุษยชาติทุกเผ่าพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นชนเผ่าที่ล้าหลังหรือชนเผ่าที่มีอารยธรรมทั้งที่สูญชาติพันธุ์ไปแล้วหรือยังสืบทอดเผ่าพันธุ์อยู่ในปัจจุบันก็ตาม ต่างก็มีวัฒนธรรมทางดนตรีซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะขององค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของตนและพัฒนาการทางดนตรีของชนเผ่าต่างๆ จะสัมพันธ์กับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าเหล่านั้นด้วย ไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์และมีหลักฐานการก่อตั้งบ้านเมืองอย่างเป็นปึกแผ่นในดินแดนแหลมทองมาเป็นเวลานานนับพันปี ประกอบกับการที่คนไทยเป็นผู้มีสุนทรีย์ในความคิด ชอบและรักที่จะสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ สาขาขึ้น ไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อ ความจงรักภักดีที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นพิธีการ แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การภาคภูมิใจและบำรุงรักษาให้คงอยู่สืบต่อไปในอนาคต (กนก จันทรขจร. 2544: 185)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในภาคต่างๆ ของประเทศเป็นจำนวนมาก นอกเหนือไปจากชาวจีน ชาวเขา ชาวไทยมุสลิม ชาวมอญ และชาวญวนอพยพที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ยังมีชนกลุ่มน้อยที่กระจัดกระจายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีก เช่น ภูไท กะเลิง ย้อ แสก ไส้ ไย้ ฯลฯ (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. 2523: 1)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้เสด็จไปตรวจราชการมณฑลอุดร และอีสาน ในปี พ.ศ. 2447 ซึ่งกล่าวถึงคนต่างจำพวกไว้ว่า

"พวกพลเมืองในมณฑลอุดรและมณฑลอีสาน ที่ฉันไปพบมีไทยล้านช้างเป็นพื้น แต่ยังมีคนจำพวกอื่นที่ผิดกับไทยล้านช้าง และมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นๆ ต่างหากอีกหลายจำพวก ฉันได้ลองไต่ถามดูได้ความว่ามี 8 จำพวกต่างกันคือ

1. พวกผู้ไท ถิ่นเดิมอยู่ทางเมืองพวนข้างฝ่ายเหนือพูดภาษาไทย ใช้ถ้อยคำผิดกับไทยล้านช้างบ้าง และเสียงแปร่งไปอย่างหนึ่ง ฉันพบตามเมืองต่างๆ ในสองมณฑลนั้นหลายแห่ง แต่ที่ เรณูนคร ขึ้นเมืองสกลนครดูจะมีมากกว่าที่อื่นๆ

2. พวกกะเลิง พบในแขวงจังหวัดสกลนครมีมากกว่า ถิ่นเดิมอยู่เมืองกะตาก

3. พวกย้อ พบที่เมืองท่าอุเทน พูดภาษาไทยได้แต่สำเนียงแปร่งไปอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามถึงถิ่นเดิมว่าอยู่เมืองชัยบุรี ใกล้กับเมืองท่าอุเทนนั่นเอง

4. พวกแสก อยู่ในเมืองอาจสามารถ ขึ้นเมืองนครพนมว่าถิ่นเดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายใกล้เชิงเขาบรรทัด ต่อแดนญวน

5. พวกโย้ย อยู่ในเมืองอากาศอำนวย ขึ้นเมืองสกลนครถามไม่ได้ความว่าถิ่นเดิมอยู่ที่ไหน

6. พวกกะตาก พบที่เมืองสกลนคร ว่ามีแต่แห่งละเล็กละน้อย สืบไม่ได้ความว่าถิ่นเดิมอยู่ที่ไหน

7. พวกกะโซ่ เป็นข้าอีกพวกหนึ่ง อยู่แถบเทือกเขาภูพานและบริเวณหนองหานในเขตจังหวัดสกลนคร และนครพนม

8. พวกเขมรป่าดง สอบได้ความว่าอาศัยอยู่เมืองสุรินทร์ เมืองสังเคะ เมืองขุนันธ์ เมืองศรีสะเกษ และอำเภอประโคนชัย จังหวัดนครราชสีมา"

ชาวผู้ไท มีชื่อเรียกหลายชื่อ เป็นผู้ไทยดำ ผู้ไทยขาว ลาวเก่า ไทยกระตักบ้าง ตัดคำว่า "ผู้" ออกเสียงเรียกแต่คำว่า ไทยดำ และไทยขาวบ้าง เรียกว่า ลาวโซ่งบ้าง คำว่า "โซ่ง" หมายถึงกางเกง หากผู้ไทยพวกใดนุ่งกางเกงสีดำ ก็เรียกว่า ลาวโซ่งดำ นุ่งกางเกงลายก็เรียกว่า ลาวโซ่งลาย เป็นอาทิ คำว่า โซ่งนั้นตามพงศาวดารเขียนเป็น ทอง ก็มี เช่น ลาวโซ่งดำ เขียนเป็น ลาวทองดำ เป็นต้น และมีบางท่านเขียนว่า ภูไท ภูไทย ผู้ไทย และพุไทย ก็มี

(ถวิล เกษรราช. 2512: 18) ประเทศไทยในปัจจุบัน มีผู้ไทยดำหรือลาวโซ่งอาศัยอยู่ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้อย่างมั่นคงพอสมควร มีชื่อแตกต่างกันบ้างระหว่างผู้ไทยดำที่อยู่ในภาคกลางกับผู้ไทยที่อยู่ในภาคอีสานคือ ผู้ไทยดำในภาคกลางอยู่ในลักษณะเป็นชุมชนระดับหมู่บ้าน ส่วนผู้ไทยในภาคอีสานอยู่ในลักษณะเป็นบ้านเมืองมั่นคงมาแต่เริ่มเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันแต่ผู้ไทยดำที่อยู่ในภาคกลางและผู้ไทยที่อยู่ในภาคอีสานก็ยังคงอัตลักษณ์ของตนไว้ได้ ทั้งปรับตัวและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของตนจนเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยโดยรวมอย่างน่าชื่นชม ชาวผู้ไทยมีเอกลักษณ์เป็นจุดเด่นหลายประการ เช่น การแต่งทำนองดนตรีที่เรียกว่า "ลาย" เป็นเพลงของผู้ไทย ชาวผู้ไทยมีการแสดงที่รู้จักกันคือ ฟ้อนผู้ไทย ในด้านเครื่อง

แต่งกายมีการทอผ้าใช้เอง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวเช่น ผ้าไหมแพรวาของชาวกาฬสินธุ์ และนอกจากนี้ชาวผู้ไทยยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป(พระราชรัตน มงคล. 2546: 11-12)

กาฬสินธุ์ “เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี” กาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดที่มีความสมบูรณ์จังหวัดหนึ่งของภาคอีสานจากหลักฐานทางโบราณคดีบ่งบอกว่าเคยเป็นที่อยู่ของชนเผ่าละว้าที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านอารยธรรมประมาณ 1,600 ปีมาแล้ว หลักฐานด้านประวัติศาสตร์เริ่มตั้งแต่เป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ.2336 โดยท้าวโสมพะมิตรได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง มาตั้งรกรากริมแม่น้ำปาว ซึ่งเรียกว่า “บ้านแก่งสำโรง” ได้นำเครื่องราชบรรณาการเข้าถวายสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาได้รับโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมืองได้พระราชทานนามว่า “เมืองกาฬสินธุ์” เพราะอยู่ใกล้ลำน้ำก่ำ ซึ่งแปลว่า “น้ำดำ” พร้อมทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตร เป็นพระยาชัยสุนทร ครองเมืองกาฬสินธุ์เป็นบุคคลแรก (สิทธิชัย ปทุมหล่อทอง. 2549: 5)

ผู้ไทยเมืองกุฉินารายณ์ พ.ศ. 2384 พระมหาสงคราม และเจ้าอุปราชเวียงจันทน์ ยกกองทัพไปตีเมืองวังแตก เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และท้าวเพี้ยเมืองวังไปเกลี้ยกล่อม ได้ครอบครองราชวงศ์ (กอ) และท้าวครองบุตรเจ้าเมือง ท้าวตัวบุตร อุปฮาดเมืองวัง เข้าสวามิภักดิ์ พาครอบครัวข้ามมาฝั่งโขง ตะวันตกจำนวน 3,003 คน ตั้งอยู่ ณ บ้านกุดฉิมนารายณ์ แขวงเมืองกาฬสินธุ์ (ถวิล เกษรราช. 2512: 312 – 313)

เมืองกุฉินารายณ์ ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 ได้แก่ชาวผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวังจำนวน 3,443 คน ไปตั้งอยู่ที่บ้านกุดฉิม ตั้งขึ้นเป็นเมือง “กุฉินารายณ์” ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ราชวงศ์เมืองวัง เป็นที่ “พระอิศรวงษา” เจ้าเมืองกุฉินารายณ์,อำเภอลำดวน จังหวัดกาฬสินธุ์ (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

อำเภอกุฉินารายณ์ ชื่อเดิม “กุดฉิมนารายณ์” มีพระอิศรวงษา (กอ) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองคนแรก ปัจจุบันอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเขตการปกครองทั้งสิ้น 12 ตำบล 143 หมู่บ้าน เทศบาลตำบล 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 12 แห่ง

อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ บ้านบัวขาว หมู่ที่ 2 ตำบลบัวขาว หมู่ที่ 2 ตำบลบัวขาว ริมถนนทางหลวงแผ่นดินสายสมเด็จ – มุกดาหาร ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 80 กิโลเมตร

มีประชากรทั้งสิ้น 107,044 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546) เป็นชาย 53,406 คน เป็นหญิง 53,688 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 145 คน/ตารางกิโลเมตร ประชากรที่อาศัยอยู่ในอำเภอภูจินารายณ์ประกอบด้วยกลุ่มชน 2 เชื้อชาติ ได้แก่ กลุ่มชนชาวลาวเวียง และกลุ่มชนชาว ผู้ไทย

ด้านการปกครองอำเภอภูจินารายณ์ แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องถิ่นออกเป็น 12 ตำบล (รัตนันท์ ยงยันต์. 2548: 35 - 39)

ตำบลหนองห้าง ที่เรียกว่าหนองห้าง เนื่องจากสถานที่แห่งนี้มีหนองน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำตลอดปี มีลำน้ำหลายสายที่มีต้นกำเนิดจากภูเขาใกล้บริเวณป่าแห่งนี้ ที่ริมหนองน้ำใหญ่มีห้างสำหรับปักธงสัตว์ที่ลงมากินน้ำอยู่เรียงราย มีครอบครัวหนึ่งซึ่งต้องการหาที่อยู่ใหม่มาพบที่สถานที่แห่งนี้เข้าก็พอใจในสถานที่แห่งนี้มากจึงอพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออกของหนองน้ำนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2386 และตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่าบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง มีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีวัฒนธรรมดนตรีที่เก่าแก่เป็นของตนเองมายาวนาน (สุนทร ภูศรีฐาน. 2548: 18)

วัฒนธรรมของชาวผู้ไทยเป็นวัฒนธรรมที่ถูกพันอยู่กับธรรมชาติ ชาวผู้ไทยมีภาษาพูดเป็นของตนเองมีประเพณีความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับพราหมณ์ มีความเชื่อเรื่องผี และเทวดา วิถีชีวิตและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวผู้ไทยจะมีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ เช่น พิธีเหยา ซึ่งเป็นพิธีรักษาคนป่วย เป็นพิธีกรรมความเชื่อเรื่องการนับถือผี ประเพณีบุญบั้งไฟ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ล้วนมีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

ในสภาพสังคมปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมากซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะทำให้วัฒนธรรมทางด้านต่างๆ ของชาวผู้ไทยที่มีอยู่สูญหายไปหรือผสมผสานกับวัฒนธรรมต่างท้องถิ่นไปในอนาคต ดนตรีผู้ไทยเป็นมรดกอันมีค่าอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งชาว ผู้ไทยเป็นผู้สืบทอดมรดกอันนี้มาเป็นเวลานาน แต่เมื่อใดที่รุ่นลูกหลานมองข้ามหรือละเลยที่จะสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ วัฒนธรรมอันดีงามเหล่านี้ที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้และสืบทอดมานั้นคงจะสูญหายไปไม่ช้า

ตำบลหนองห้าง เป็นตำบลที่ชาวผู้ไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นตำบลที่ยังคงสืบทอดปฏิบัติประเพณีต่างๆ ของชนเผ่าไว้จนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านดนตรีของตำบลหนองห้างที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมชาวผู้ไทย ทั้งเครื่องดนตรี นักดนตรี รวมถึงการฟ้อน ผู้ไทย บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องล้วนแล้วแต่เป็นที่ยอมรับและรู้จักทั่วไปในสังคมของชาวผู้ไทย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าตำบลหนองห้างเป็นตำบลที่มีความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมดนตรีของชนเผ่า อยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุผลดังกล่าวการศึกษาทางมานุษยวิทยาควิทยาเรื่อง “การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” นี้จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกรอบของดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในฐานะเป็นภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อทราบถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อทราบถึงดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. สังคมไทยในปัจจุบันนี้มีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจทำให้วัฒนธรรมดนตรีของชาวผู้ไทยสูญหายไปในอนาคต ซึ่งสมควรอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษารวบรวมข้อมูลในแนวทางมานุษยดุริยางควิทยาเพื่อให้องค์ความรู้คงอยู่ต่อไป
4. เป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่องค์ความรู้ด้านดนตรีให้กับผู้ที่สนใจ อีกทั้งยังสร้างจิตสำนึกร่วม ในการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมทางด้านดนตรีของชนเผ่าให้กับชาวผู้ไทย เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

1. พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านชาวผู้ไทย ในตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ จะศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรี และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีเป็นสำคัญ เช่น เครื่องดนตรี บทเพลง โอกาสในการบรรเลงดนตรี การถ่ายทอดดนตรีของชาวผู้ไทยในวงดนตรีออนซอน บ้านหนองห้าง ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2550 - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2554

ข้อตกลงเบื้องต้น

คำว่า “ผู้ไทย” มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปเป็นหลายอย่างคือ ภูไท ภูไทย ภูไท ผู้ไทย ผู้ไท และพู่ไท แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้คำว่า “ผู้ไทย” ซึ่งก็หมายถึงชนเผ่าเดียวกันกับคำอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น สำหรับเหตุผลที่ผู้วิจัยใช้คำว่า “ผู้ไทย” นั้น พิจารณาจากความนิยมการใช้คำที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีคนเรียกชนเผ่านี้ว่า “ผู้ไทย” อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น สมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมล, พระยาอนุมากรราชชน, พระยาฤทธิรงค์ธรมเจต (สุข ชูโต), กรมศิลปากร, ปิเตอร์ กุณสแตดเตอร์, พล.ต.ดำเนียร เลขะกุล, เดิม สิงห์ขัติ, สมพงษ์ เกรียงไกรเพ็ชร, สุธีร์ ภูวสรวเพ็ชร์, เอ โทมัส เค็ลล์ชม และบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เป็นต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

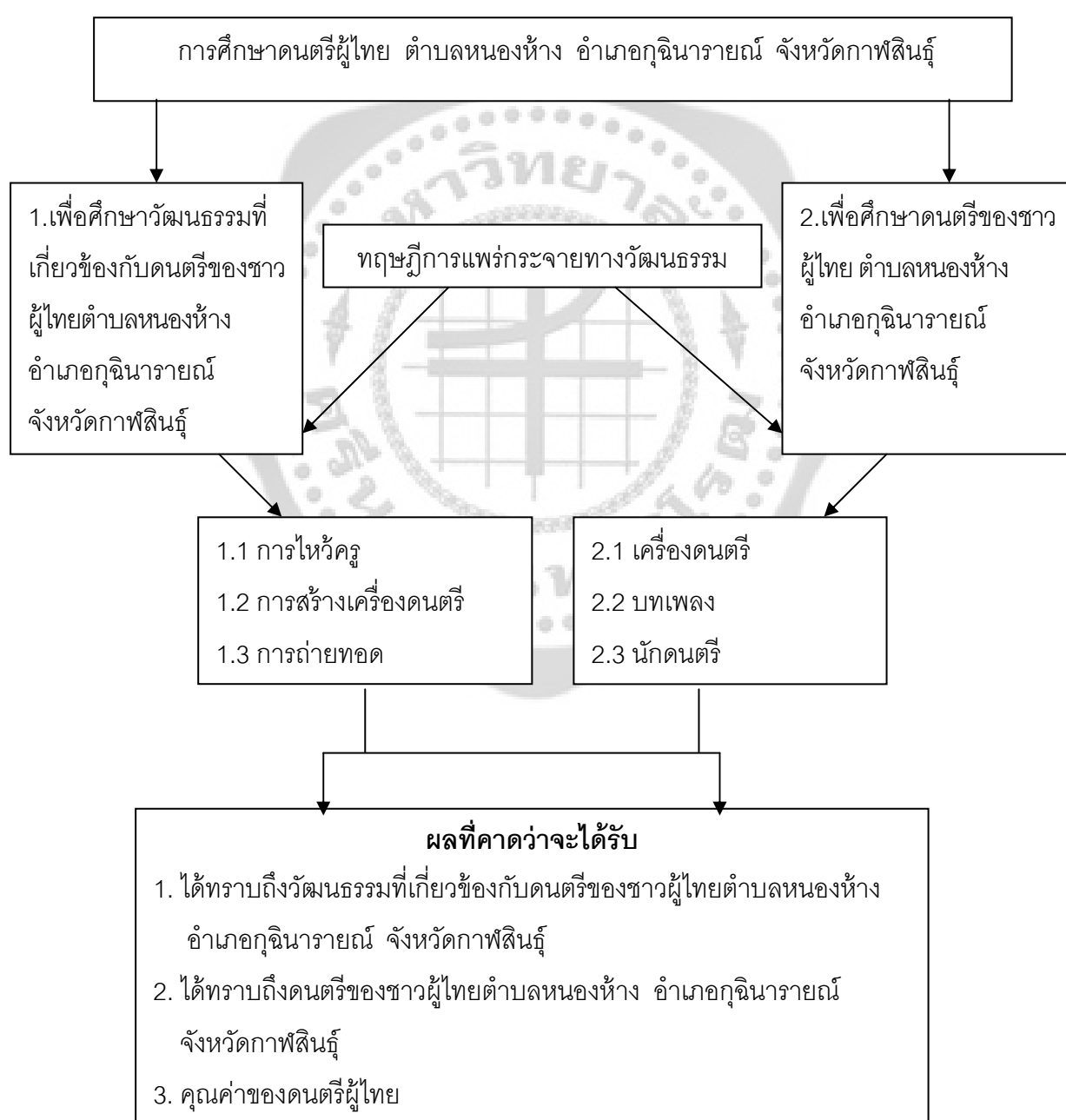
ผู้ไทย หมายถึง กลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากแถบสิบสองจุไทยที่อยู่บริเวณทางตอนเหนือของลาว และเวียดนามเหนือ ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชนที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ดนตรีผู้ไทย หมายถึง ดนตรีพื้นบ้านที่เก่าแก่ของภาคอีสานและมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ได้แก่ ซอบังไม๊ไผ่ ปี่ โปงลาง พิณ และแคน

กรอบแนวคิด

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกรอบของดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในฐานะเป็นภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถแบ่งออกออกได้เป็นสองส่วนคือองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม ได้แก่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย เครื่องดนตรีของชาวผู้ไทย และองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ คือ บทเพลงของชาวผู้ไทย โน้ตเพลงที่เป็นเพลงของชาวผู้ไทย และดนตรีประกอบการแสดงของชาวผู้ไทย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาดนตรีผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัยและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน
 - 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
 - 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไทย
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน

หอสมุดแห่งชาติ (2506: 395) กล่าวว่า ภาคอีสานดินแดนที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ ของประเทศไทย มีประวัติสืบทอดและมีความเจริญทางวัฒนธรรมแขนงต่างๆ มานานนับพันปี โดยวัฒนธรรมทางดนตรีของชาวอีสานนั้นมีมานานแล้ว ดังปรากฏหลักฐานเป็นคำกล่าวในหนังสือพงศาวดารของไทยภาคที่ 1 เรื่องพงศาวดารล้านช้างซึ่งพูดถึงดนตรีอีสานไว้ว่า

... พงศาวดารล้านช้างกล่าวว่า “พระยาแสนหลวงให้ศรีคันทะพะเทวดา ลาลงมาบอกสอนคนทั้งหลายให้เอ็ด ช้อง กลอง กรับ เจงเวง ปี่พาทย์ พิณ เพี้ยะ เพลง กลอน ได้ สอนให้ดนตรี ทั้งมวลง และบอกเล่าส่วนครุอันขับฟ้อนฮ่อนนะสิ่งส่วงละเมงละมางทั้งมวลงล้วนแล้ว ก็จึงเมื่อเล่า เมื่อไหว้แก่พระยาแสนหลวงทุกประการนั้นแล ...

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานมีวัฒนธรรมดนตรีมาช้านานแล้ว ศิลปะเหล่านี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้ที่มีความเกี่ยวพันกับดนตรีได้เป็นอย่างดี ศิลปะการดนตรีของชาวอีสาน ประกอบไปด้วยการขับร้อง การฟ้อนรำ และการบรรเลงดนตรี ในส่วนของการบรรเลงดนตรีมีเครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น โหวด พิณ แคน หิน ซอ ฉาบ กลอง กับแค้น ผังฮาด โปงลาง ฉิ่ง เป็นต้น และในทำนองเดียวกัน ปิยะพันธ์ แสนทวีสุข (2549: 15) ได้กล่าวถึงดนตรีพื้นบ้านอีสานว่า มีวิวัฒนาการและใช้เวลาวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน เริ่มจากการเรียงเสียงของธรรมชาติ ป่า เขา ลำเนาไพร เสียงฝนตกและเสียงลมพัด เสียงใบไม้ไหว เสียงน้ำตก และนำเสียงเหล่านั้นมาใช้วัสดุในท้องถิ่นทำเลียนเสียง ต่อมาใช้วัสดุพื้นบ้าน

มาใช้เลียนเสียงตามธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ผีเสื้อ ต้นหญ้าปล้อง ไม้ไผ่ หลังจากนั้นได้วิวัฒนาการจากเครื่องหนัง สายหนัง แร่งสั้นสะเทือนจนเป็นวิวัฒนาการขั้นสูงสุดของคนตรีพื้นบ้าน มีความละเอียด มีความไพเราะมากขึ้น และเริ่มนำมาประสมประสานเกิดเป็นวงดนตรีพื้นบ้าน เช่น กรับ เกราะ โปง โปงกลาง ระนาด ซ้อง กลอง โหวด พิณ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะเด่นของคนตรีพื้นบ้านอีสาน มีการสืบทอดเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันด้วยวิธีการทางมุขปาฐะ ลักษณะ ท่วงทำนองรูปแบบและลีลาหลายระดับเสียง ส่วนมากจะเน้นการละเล่นประกอบดนตรีและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางดนตรีในลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น แบ่งออกเป็นกลุ่มวัฒนธรรมใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอีสานเหนือ และกลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอีสานใต้ แต่ละกลุ่มต่างมีเอกลักษณ์ของกลุ่มชนในด้านเครื่องดนตรี การประสมวงดนตรีพื้นบ้าน ที่แตกต่างกันในท้องถิ่นนั้นๆ

ดนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ เป็นวัฒนธรรมดนตรีที่อยู่บริเวณที่ราบสูงที่เรียกว่า แอ่งสกลนคร กลุ่มคนในพื้นที่นี้เรียกโดยทั่วไปว่ากลุ่มชนไทยลาวและยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยบางกลุ่มในจังหวัดสกลนคร นครพนมกาฬสินธุ์ และอุดรธานี ได้แก่ ผู้ไทย ย้อ กะเลิง ไช้ แส็ก ไย้ย

ดนตรีอีสานใต้ อยู่บริเวณที่ราบตอนใต้ที่เรียกว่า แอ่งโคราช ในพื้นที่จังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมเขมร - ส่วย และกลุ่มวัฒนธรรมโคราช

กิตติวัฒน์ สัตนาโค (2535: 50) ได้กล่าวว่า ลักษณะอย่างหนึ่งของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มคนหรือชนชาติใด ดนตรีย่อมได้รับการถ่ายทอดมาจากวิถี หรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต เป็นสำคัญ เช่นเดียวกับดนตรีของคนอีสานย่อมถูกถ่ายทอดมาจากส่วนหนึ่งของชีวิต ซึ่งเป็นชีวิต ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดจากภาวะการล้อมรอบข้างอันโหดร้ายซึ่งส่งผลให้ภาวะจิตใจของคนอีสานถูกเคลือบแฝงไว้ด้วยความเศร้าสลด และต้องดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย เพื่อเอาตัวรอด ความกระด้างเป็นผลพลอยได้จากภาวะดังกล่าวลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้ปรากฏอย่างชัดเจนใน “ลายแคน” ซึ่งเป็นดนตรีที่สะท้อนชีวิตคนอีสานได้เป็นอย่างดี

เพลงพื้นบ้านหรือดนตรีพื้นบ้าน ในแต่ละท้องถิ่นนั้น หากมีใครสักคนถามว่า อะไรที่ทำให้ดนตรีเหล่านั้นมีความแตกต่างกันก็คงตอบได้อย่างถนัดชัดเจน นอกจากแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตดังกล่าวข้างต้นแล้ว ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ดนตรีเกิดความแตกต่างกันก็คืออิทธิพลจากภาษาลำเนียงพูด

ดนตรีของคนอีสานนั้น นอกจากจะแฝงไว้ด้วยความเศร้าสลด ซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งแล้วยังมีลักษณะการเรียบเรียงประกอบกันขึ้นเป็นบทเพลงด้วยวลีที่เรียบง่ายตามแบบอย่างการดำเนินชีวิต มีลักษณะของความแข็งแกร่งกระด้าง และมีสำเนียงดนตรีที่สั้น ห้วน ตามสำเนียง ภาษาคูเป็นสำคัญ

ในการฝึกเป่าแคน ถ้าหากผู้ฝึกเข้าใจลักษณะทางดนตรี ดังกล่าวเป็นเบื้องต้นแล้ว การฝึกหัด ก็คงจะเป็นไปด้วยความสะดวก และลื่นไหลขึ้น แต่ทั้งนี้ก็คงจะไม่สะดวกจนเกินไปเพราะการเล่น ดนตรีพื้นบ้านนั้นเท่ากับเป็นการเลียนสำเนียง ภาษาพูด จากเจ้าของเขาทีเดียว

และเจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526: 15) ได้กล่าวไว้ว่า เพลงพื้นบ้านหรือดนตรีอีสานในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า (folk music) ทั้งสองคำนี้ใช้แทนกันได้ และคำว่าเพลงพื้นบ้านหรือ folk music ดุณิยามกันมากกว่า เพลงขับร้อง ไม่ใช่กำเนิดด้วยการบรรเลงเพลงด้วยเครื่องดนตรี บางท่านก็บอกว่าเพลงพื้นบ้าน folk music แทนคำว่า folk song เนื่องจากจำนวนผลงานทางดนตรีพื้นเมืองนิยมเรียกว่าเพลงพื้นบ้าน ดนตรีแบ่งออกได้หลายประเภทตามกลุ่มของผู้ฟังดนตรีในประเทศ เช่น การแบ่งประเภทดนตรีชาวบ้าน หรือดนตรีพื้นบ้าน แบ่งดนตรีชาวเมือง แบ่งดนตรีชั้นวิจิตรศิลป์ระดับชาติ และดนตรีพื้นบ้านที่เป็นดนตรีที่ แสดงออกเป็นความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเชื่อและนิสัยของชาวบ้าน ดนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึง และครองใจชาวบ้านได้มากกว่าดนตรีประเภทอื่น นอกจากนี้ เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2527: 147-156) ได้เขียนบทความเรื่อง “ลักษณะพิเศษ บางประการของดนตรีอีสาน” ในหนังสือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม สรุปได้ว่าดนตรีพื้นบ้านอีสานมีลักษณะพิเศษ 13 ประการ ได้แก่

1. เป็นดนตรีประกอบด้วยวัฒนธรรม 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเพลงโคราช กลุ่มเจียงกัณฑ์ม และ กลุ่มหมอลำหมอลำแคน
2. ดนตรีอีสาน เป็นดนตรีที่มีอายุเก่าแก่หลายพันปี
3. เป็นดนตรีมีความสวยงามทันสมัยเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย
4. การเล่นต้องใช้ปฏิภาณ
5. มีการประสานเสียง
6. ใช้เสียงประสานประเภทที่เป็นวลี หรือประโยคยืนพื้นประสานกับทำนองหลัก (ฮอสตินาโต)
7. มีเสียงครบ 7 เสียงตามระบบสากล
8. เป็นส่วนหนึ่งของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนตาย
9. มีความสนิทกลมกลืนกันระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนา
10. เป็นดนตรีที่สามารถต้านทานกระแสวัฒนธรรมตะวันตกอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน
11. ทำนองพื้นบ้านอีสานส่วนใหญ่เกิดจากเสียงสูงต่ำในการอ่านบทกลอน
12. การบรรเลงและขับร้อง (หมอลำ) จะมีการย้ายบันไดเสียง
13. ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเล่นได้

และสรุปได้ว่า ดนตรีอีสานเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม และอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ก็เพื่อความอยู่รอดของศิลปิน สถาบันราชการ ครอบงำทางช่วยศิลปินให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีเกียรติ และมีศักดิ์ศรี เพื่อเป็นกำลังใจให้ศิลปินได้รักษาสืบต่อศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติต่อไป

สำเร็จ คำโอง (2544: 13) ได้กล่าวไว้ว่า ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นดนตรีที่แสดงออกถึงความรู้สำนึกคิด ตลอดจนความเชื่อและนิสัยใจคอของชาวบ้าน ดนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึงและครองใจชาวบ้านมากกว่าดนตรีประเภทอื่นๆ เนื้อหาสาระของดนตรีพื้นบ้านมีทั้งความรู้และความบันเทิง ความรู้ที่สำคัญเป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับทางโลกและทางธรรม เป็นการสั่งสอนธรรมให้คนประพฤติในสิ่งดีงาม

ดนตรีพื้นบ้านเป็นอาหารหูกและอาหารใจที่พิเศษที่สุดถ้าชาวบ้านได้ฟังดนตรีที่ชาวบ้านเข้าใจและซาบซึ้งแล้วชาวบ้านก็มีความสุขกาย จิตดีคือมีความสุขใจ และมีส่วนช่วยในทางกายภาพ ดีด้วยเมื่อชาวบ้านมีสุขภาพดีทั้งกายและใจก็เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของครอบครัวและของประเทศสามารถทำมาหาเลี้ยงครอบครัวได้อยู่ดีที่สุขได้ประเทศก็จะมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองส่งผลดีต่อๆ กันเป็นลูกโซ่ ฉะนั้นดนตรีพื้นบ้านจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

วิรัช บุญยกูล (2530: 87-93) ได้เขียนบทความเรื่อง “ดนตรีพื้นบ้านอีสาน” ในหนังสือดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 18 วันที่ 31 มกราคม 2530 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สรุปเนื้อหาได้ดังนี้ ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นของดั้งเดิม ที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอาจจะเป็นเครื่องดนตรีโบราณในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะมีอยู่ในทุกประเทศในเอเชียใต้ และบทความได้อ้าง หมอดือด ที่เขียนหนังสือ The Thai Race ได้ยก คำกล่าวของนายเบอร์น กงสุลอังกฤษ ที่เมืองจีนว่า เห็นคนกลุ่มหนึ่งในตอนใต้ของจีนทราบที่หลัง ว่าเป็นคนไทย ใช้เครื่องดนตรีประเภทเป่า ทำด้วยไม้ไผ่ซึ่งหมายถึง แคน หรือที่เรียกว่า เซ็งจิ้น แสดงว่าเครื่องดนตรีในปัจจุบันที่เรียกว่าแคนนี้ ชาวไทยเล่นกันมานานตั้งแต่สมัยโบราณแล้วและ ได้กล่าวถึงรูปแบบ (Form) ของทำนองเพลงพื้นเมืองอีสาน เช่น ลาย หรือลำทางสั้น หรือลำทางยาว แบ่งได้สามตอน คือ 1. ตอนเกริ่น 2. ตอนทำนองหลัก 3. ตอนทำนองย่อยหรือแยก และบทความยังกล่าวถึงการลำของอีสานเหนือมีอยู่สองอย่างคือ 1. ลำสั้น หรือลำกลอน 2. ลำยาว หรือลำล่องโขง หรือลำล่อง ซึ่งการลำสองอย่างใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ

ปราณี วงษ์เทศ (2525: 67-69) กล่าวว่า การศึกษาดนตรีพื้นบ้านด้วยวิธีการทาง Ethnomusicology น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ของดนตรีได้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะดนตรีนั้นเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งทั้งด้านประวัติศาสตร์ สังคม จิตวิทยา โครงสร้างทางสังคม ภาษา วรรณกรรม สุนทรียศาสตร์ สัญลักษณ์ และศิลปะด้านอื่นๆ การศึกษาดนตรีพื้นบ้านเพียงด้านใดด้านหนึ่งย่อมไม่เพียงพอต่อความเข้าใจสังคมที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นได้ การใช้วิธีการทางมานุษยดุริยางค์ (Ethnomusicology) จะทำให้เข้าใจ ทั้งในแง่ที่ดนตรีเป็นระบบเสียง และเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง

ของมนุษย์ในสังคม การศึกษาจำเป็นต้องใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ปราณี วงษ์เทศ กล่าวเพิ่มเติมว่า นอกจากข้อมูลบทเพลงแล้วข้อมูลทางสังคมวัฒนธรรมทุกด้านของหมู่บ้าน ก็ควรได้รับความสนใจและบันทึกไว้ เพื่อให้ ผู้ไม่เคยได้เข้าไปในชุมชนนั้นอ่านแล้วเข้าใจได้ และเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบทเพลงและบริบททางสังคม โดยศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ผู้คนที่อยู่อาศัย สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อ วิถีชีวิต นิทาน ตำนานท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งก็คือ การศึกษาในด้านชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานที่ช่วยในการทำ ความเข้าใจ และวิเคราะห์ดนตรีหรือเพลงของชุมชนนั้นหรืออาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาก็คือ การเข้าไปดูในหมู่บ้านว่าเขาอยู่กันอย่างไรนั่นเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของปัญญา รุ่งเรือง (2544: 2) ที่ว่าการศึกษาดนตรีของมนุษย์ต้องทำความเข้าใจทั้งมนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มนั้น ทั้งยังเสนอแนะว่ามานุษยวิทยาควรถูกศึกษาถึงการสร้างดนตรีของมนุษย์ คุณลักษณะของดนตรี การใช้ดนตรีในสังคม ความสัมพันธ์ของดนตรีกับศาสตร์และศิลปะอื่นๆ ในสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ของดนตรีอีกด้วย

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

สุพัตรา สุภาพ (2540: 34-38) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็น มรดกทางสังคม มีความหมายครอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี วิทยาการ กฎหมาย ศีลธรรม และทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้คิดและกระทำ ในฐานะที่เป็นสมาชิก ของสังคม วัฒนธรรมมีทั้งประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมวัตถุและเป็นองค์การ องค์พิธีการ องค์คติ ลักษณะ ของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดให้เป็นมรดกทางสังคม เป็นวิถีชีวิต หรือ แบบการดำรงชีวิตและเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ และอมรา พงศาพิชญ์ (2531: 75) ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์ สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรือ อาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมคือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่ระบบ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ ซึ่งสอดคล้อง กับ บุญยงค์ เกตุเทศ (2536) กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมแผ่พันธุ์มนุษย์ว่าด้วย เรื่องการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น มิได้เป็นไปด้วยสัญชาตญาณและพฤติกรรมตามธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยพฤติกรรมที่ กระทำสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ แบบแผนความประพฤติ ตลอดจน คติความคิด ความเชื่อค่านิยมต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้มีอยู่เองในธรรมชาติ หากแต่เป็นผลจากการสร้างสรรค์ ของมนุษย์ เกิดมามีภาษาพูด เครื่องมือ เครื่องใช้ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ศาสนา หรือค่านิยมที่แตกต่าง

จากการทำเอกสารประกอบการสอนรายวิชาพื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม (Introduction to cultural anthropology) ของกาญจนา อินทรสุนานนท์ (2542: 1-16) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในสังคมมนุษย์ ศึกษาทางด้านวัฒนธรรมไทย ประเพณี และระบบความเชื่อ ตลอดจนระบบโครงสร้างทางสังคมเชิงมานุษยวิทยา ในเนื้อหาได้กล่าวถึงกระบวนการทางวัฒนธรรมโดยเริ่มจากการ

- อยู่อย่างไทย
- ใฝ่ใจศึกษา
- เสาะหาความรู้
- เข้าสู่อ่านนิยาม
- สร้างสมอุดมการณ์
- สืบสานวัฒนธรรม
- จดจำประเพณี
- ของดีศาสนา

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมที่ดำรงและเมื่อผ่านกระบวนการจริยธรรมก็จะขัดเกลาให้เป็นมนุษย์ที่งามอย่างมีคุณค่า จัดเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ (2537: 1) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมที่แสดงออกทางด้านความคิด อารมณ์ และความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันนั้น ทำให้บทบาทของดนตรีในแต่ละชนเผ่าถูกนำมาใช้ในสังคมที่ต่างๆ กัน เช่น บ้างใช้ดนตรีเพื่อการบันเทิง บ้างก็ใช้ดนตรีในการรักษาผู้ป่วยทั้งในชุมชนและส่วนต่างๆ ของโลก ดังนั้นดนตรีจึงมีผลในเรื่องของจิตใจโดยตรง ลักษณะของดนตรีที่ถ่ายทอดออกมาจึงขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติของแต่ละเขตพื้นที่ที่อุดมไปด้วยวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดนตรีจึงเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยผ่านการคิดสรรค์ และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเป็นสิ่งที่หมู่คณะสร้างขึ้นเพื่อความดีงาม ความสามัคคีกลมเกลียวกันในชุมชนสู่การพัฒนาขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันให้เกิดสุข และเหล่าบรรดานักวัฒนธรรมทั้งหลายมักกล่าวตรงกันว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ในสังคมสร้างขึ้นเป็นแบบแผนเพื่อการดำรงชีวิตล้วนเป็นวัฒนธรรมของสังคมทั้งสิ้น เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่น ในแง่มุมของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด หรือชนกลุ่มใดก็ตาม ในเรื่องราวการสื่อความหมายย่อมไม่เป็นเรื่องยากมากมายย่อมทำให้สามารถสื่อสารและเข้าใจได้โดยไม่ยาก ในการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีนั้น ดนตรีได้ถูกนำมาศึกษาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และประยุกต์ใช้อันเกิดจากผลของความรู้ และการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของชนกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรม ยังช่วยส่งผล

ให้เกิดความภาคภูมิใจ ของชนในกลุ่มวัฒนธรรมนั้นๆ เกิดความเข้าใจการยอมรับ ในภูมิปัญญาชาวบ้าน อันส่งผลไปสู่การเข้าใจถึงคุณค่าความหมาย เกิดกระบวนการยอมรับมีการสืบทอดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย และในทำนองเดียวกัน ปัญญา รุ่งเรือง (2542: 116) กล่าวว่า การศึกษาดนตรี ภูมิภาคต่างๆ จึงมิได้มีความหมายเพียงแค่นดนตรีของวัฒนธรรมประจำชาตินั้นๆ เป็นหลัก อย่างเช่น จีน แขก เขมร แต่ยังหมายความว่าถึงดนตรี และวัฒนธรรมของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการศึกษาแบบ Micro Culture อีกด้วย ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการศึกษาวัฒนธรรม ดนตรีเฉพาะกลุ่ม หรือการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมในเมืองก็ตาม ในแง่ของการศึกษาถือว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกันและการศึกษาดนตรีภูมิภาคก็มีได้มุ่งเน้นเฉพาะดนตรีที่เป็นแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจ ต่อดนตรีที่เฟื่องฟูซึ่งวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มอันก่อให้เกิดเป็น ดนตรีและบทเพลง ที่ถ่ายทอดออกมาปรากฏในความสัมพันธ์ของชีวิต ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักมานุษย วิทยาที่จะต้องศึกษาบันทึก รวบรวมและทำความเข้าใจด้วยว่ากระแสวัฒนธรรมทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลานั้นย่อมทำให้ดนตรีและศิลปะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

งามพิศ สัตย์สงวน (2542: 28) ได้เสนอความคิดเห็นไว้นักมานุษยวิทยาว่าวัฒนธรรมควรใช้ ทฤษฎีต่างๆ กันหลายทฤษฎีในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และศึกษาวัฒนธรรม ทฤษฎีต่างๆ มัก ได้รับความนิยมในเวลาที่แตกต่างกันบางครั้งในทฤษฎีเก่าๆ ได้รับการปรับปรุงใหม่ ทำให้แตกต่างไป จากเดิมและประยุกต์เข้ากับข้อมูลใหม่ๆ หรือทดสอบโดยระเบียบวิธีวิจัยแบบใหม่ ทฤษฎีทางมานุษยวิทยา จะพูดถึง

1. ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory)
2. ทฤษฎีภาพรวมทางวัฒนธรรม (Cultural Configurations)

นักมานุษยวิทยามีการตั้งสมมุติฐานเอาไว้หลายรูปแบบ เช่น อมรา พงศาพิชญ์ (2537: 129-130) มีสมมุติฐานว่าลักษณะวัฒนธรรมและสังคมคือภาพสะท้อนถึงการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมที่ แตกต่างกัน สภาพแวดล้อมมีความหมายรวมทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมกลุ่มข้างเคียง ฉะนั้นสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ จึงเป็นพัฒนาการหรือ วิวัฒนาการของมนุษยชาติ แต่ละกลุ่มเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงด้วย เมื่อเกิดการแพร่กระจาย ของวัฒนธรรมการรับหรือการปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่ย่อมมีผลต่อโครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรมเดิม ถ้าวัฒนธรรมที่แพร่กระจายมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมมากกว่า วัฒนธรรมเดิมต้องปรับ และท้ายที่สุดวัฒนธรรมเดิมอาจไม่หลงเหลือให้เห็นอยู่ต่อไป

สุชาติ แสงทอง (2550: 96) กล่าวว่า ีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสามารถสอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยา 2 แนวคิด คือแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการ (evolutionism) และแนวคิดการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Cultural diffusionism) ดังนั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับเพลงพื้นบ้านนั้น สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการ และแนวคิดการแพร่กระจายวัฒนธรรม ทำให้เกิดความเกี่ยวข้องกันของทฤษฎีทางมานุษยวิทยา

กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2540: 138) ได้กล่าวไว้ว่าทฤษฎีความกลมกลืนทางวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับความกลมกลืนทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะของการติดต่อกันระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มชนสองกลุ่ม มีกระบวนการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทางกลุ่มหนึ่งได้รับอิทธิพลจากอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การยอมรับวัฒนธรรมร่วมกัน

สมิทธิ์ สระอุบล (2534: 5) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมถูกถ่ายทอดจากคนคนหนึ่งกระบวนการนี้เริ่มตั้งแต่กำเนิดขึ้นมาทีเดียว ในแง่ของการสำนึกตัวเอง (Self-awareness) คือความสามารถที่จะรู้ว่าตัวเองนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ ในกาลเวลาและสถานที่นั้น และมีความสามารถที่จะตัดสินใจการกระทำของตนเอง การรู้ตัวนี้จะเริ่มพัฒนาการมาเรื่อย ส่วนการที่จะทำให้การสำนึกตัวเองนี้ทำหน้าที่ได้ดีมนุษย์จะต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมของพฤติกรรม คือในขั้นแรกจะเรียนรู้เกี่ยวกับโลกของวัตถุที่เหนือกว่าตัวเอง และโลกของวัตถุนี้จะต้องเรียนรู้ในแง่ของค่านิยมของวัฒนธรรมที่มนุษย์เติบโตมา นอกจากนั้นมนุษย์จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับเวลา สถานที่ และหลักปฏิบัติ

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2526: 553) อธิบายว่า ผู้ไทย เป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่ง แฉกสิบสองจุไทย และ ส.พลายน้อย (2517: 246) ได้อธิบายคำว่าผู้ไทยไว้ดังนี้

“... ผู้ไทยเป็นชื่อคนไทพวกหนึ่ง ซึ่งยังแบ่งออกเป็นไทยขาว ไทยดำ บ้างก็ว่ามีไทยแดงอีกพวกหนึ่ง ที่แยกกันไปก็เพียงชื่อเท่านั้น คืออาศัยความผิดแผกของสีเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น ขนบประเพณีของพวกผู้ไทยว่าสร้างบ้านเรือนที่อยู่ก็เป็นแบบเดียวกับไทยอื่นๆ แปรกแต่พวกญาติพี่น้องมักรวมกันอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ไม่กันห้องหับให้มิดชิด คงมีแต่ทางมุ้งเป็นหลังๆ ไปเป็นแถวเท่านั้น ที่เรียกว่าผู้ไทยดำหรือผู้ไทยขาวเกิดจากขนบธรรมเนียมการทำศพ เพราะผู้ไทยขาวไม่เผา นุ่งขาวห่มขาวทำการเช่นไหว้และมีวงซุ้มเช่นเดียวกับจีน แต่พวกผู้ไทยดำ ใช้ธรรมเนียมเผา นุ่งห่มดำ ถ้าจำเป็นฝังก็มีบ้างอย่างไทยภาคกลาง...” ถวิล จันลาวงค์ (2515: 2-12) ได้บรรยายประวัติผู้ไทย ไว้ค่อนข้างละเอียดสรุปได้ว่า เมื่อราว พ.ศ. 400 ไทย ได้เริ่มอพยพลงมาจากดินแดนจีนภาคใต้ บริเวณมณฑลยูนหน่า กุยจิ๋ว กวางไส

และกวางตั้ง แยกกันออกเป็น 2 พวก ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่แถบแม่น้ำสาละวินพวกหนึ่ง เรียกกันว่าไทยใหญ่ (เงี้ยว) ตั้งตัวเป็นอิสระได้เมื่อ พ.ศ. 800 มีราชธานีอยู่ที่เมืองพง มีอาณาเขตกว้างขวาง อีกพวกหนึ่งอพยพต่อไปทางใต้มาอยู่ที่หนองแสหรือน่านเจ้า ระหว่างแม่น้ำดำกับแม่น้ำแดง เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปกครองกันเป็นอาณาจักรเรียกว่าอาณาจักรน่านเจ้าหรืออาณาจักรหนองแส คาดว่าประมาณ พ.ศ. 1250 และพวกนี้ได้อพยพแยกย้ายกันออกไปอีกเป็น 4 สาย สายที่ 1 อพยพไปทางตะวันออก เข้าอยู่ปะปนกับพวกกวางตั้งและไหลล้าที่อพยพมาจากเสฉวน สายที่ 2 อพยพไปตั้งถิ่นฐานตามลำแม่น้ำแดงและเลยไปสมทบกับสายที่ 1 ก็มี สายที่ 3 อพยพไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ถึงเมืองแสนหวี ตองอู หงสาวดี วกลงไปทางเมืองยะไข่ จิตตะกอง ของพม่า แถบแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิรวดี และมีกลุ่มย่อยอพยพไปทางมณฑลยูนนานของอินเดีย ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบแม่น้ำพรหมบุตร เรียกว่าไทอาหม พวกที่อยู่ข้างเมืองแสนหวีได้อพยพต่อมาอยู่ที่เมืองพงและวกลงมาอยู่ที่เชียงใหม่บ้าง ลำพูนบ้างตามแต่หัวหน้าจะพามา สายที่ 4 อพยพมาทางใต้บริเวณที่ลุ่มแม่น้ำโขง มาตั้งอยู่ที่เมืองเสียมมัว (ไทยประทุม) ระยะเวลาหนึ่งแล้วอพยพแยกย้ายกันต่อไปอีกเป็น 2 สาย ดังนี้

สายหนึ่งตรงลงมาทางใต้ มาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ต่อมาได้อพยพเคลื่อนย้ายไปยังเขมรรัฐนครเงินยาง พะเยา นครเขลาง สุโขทัย พระบาง (นครสวรรค์) และพวกที่ลงมายังเมืองพระบางนี้ต่อมาก็แยกย้ายเป็นกลุ่มย่อยๆ กระจายกันไปอยู่ในเมืองต่างๆ ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย

อีกสายหนึ่งตรงลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ไปตั้งเมืองแกง (เดียนเบียนฟู ของเวียดนามในปัจจุบัน) พวกนี้ กระจายกันออกเป็นกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ตั้งมั่นอยู่ที่เดิมก็มี อพยพต่อไปก็มี กลุ่มหนึ่งอพยพไปอยู่แถบเมืองสอง พุงเชียงคำ (ทางตะวันออกของเมืองหลวงพระบางของลาวในปัจจุบัน) และกลุ่มนี้เองต่อมาก็ได้อพยพมาอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยแถบจังหวัดอุดรธานี หนองคาย ขอนแก่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคามและที่อื่นๆ อีกพงศาวดารเมืองไคกล่าวว่ามีชาวผู้ไทยมี 3 พวก คือ

ผู้ไทยขาว ที่อยู่เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองยาง รวม 4 เมือง พวกนี้มีผิวขาวกว่าผู้ไทยกลุ่มอื่น ในงานพิธีต่างๆ เช่นงานศพนิยมนุ่งห่มขาว มีหมู่บ้านต่างๆ (เรียกว่าเมือง) ถึง 11 หมู่บ้าน นอกจากปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ใน 4 เมืองดังกล่าวแล้ว บางกลุ่มก็เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่เมืองพงสาดี หลวงพระบาง และแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) ของประเทศลาวในปัจจุบัน

ผู้ไทยดำ มีอยู่ที่เมืองแกง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัด และเมืองซาง รวม 8 เมือง พวกนี้มีผิวขาวเช่นกัน แต่นิยมนุ่งห่มดำ ใช้ผ้าทอด้วยฝ้ายพื้นเมืองย้อมสีครามหรือสีดำ มีหมู่บ้านต่างๆ ถึง 11 หมู่บ้านเช่นกัน นอกจากจะอยู่ที่เมืองต่างๆ ดังกล่าวแล้ว บางกลุ่มก็อพยพมาอยู่ในแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) เชียงขวาง เวียงจันทน์ คำม่วน สุวรรณเขต ของประเทศลาวในปัจจุบัน บางกลุ่มก็อพยพต่อมาอยู่ในประเทศไทย

ผู้ไทยแดง พวกนี้มีเป็นจำนวนน้อยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำแดง ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม และมีบ้างทางแขวงหัวพัน (ซำเหนือ) ของประเทศลาว การแต่งกายของพวกนี้ชอบใช้ผ้าสีแดงหรือขลิบตามริมเสื้อด้วยไหมสีแดง

โดยที่เมืองหลักของผู้ไทยขาว มี 4 เมือง ของผู้ไทยดำมี 8 เมือง ส่วนไทยแดงมีเล็กน้อย ไม่มีหลักเมือง จึงรวมเมืองหลักได้เป็น 12 เมือง จึงเรียกกันว่า สิบสองผู้ไท หรือสิบสองจุไท และบางแห่งก็เรียกเป็นสิบสองเจ้าไท

ผู้ไทยที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้น ถูกกวาดต้อนมากมี และที่อพยพเข้ามาเองเพราะทราบว่ามีแหล่งทำมาหากินที่ดีก็มี ที่มาจากแขวงต่างๆ ของประเทศลาวนั้น ส่วนใหญ่ถูก กวาดต้อนมาด้วยเหตุผลทางการเมือง การสงครามในอดีต ประกอบกับประเทศไทยสมัยนั้น มีพลเมืองน้อยจึงต้องการผู้คนมาช่วยสร้างบ้านเมือง เมื่อ พ.ศ. 2377 ไทยทำสงครามกับญวน เพื่อแย่งประเทศเขมร ระหว่างนั้น พระมหาสงคราม รองแม่ทัพคนหนึ่ง พร้อมด้วยอุปฮาดเมืองเวียงจันทน์ (ที่ไทยจับได้) ราชบุตรเมืองกาฬสินธุ์ และพระพิชัยอุดมเดชเจ้าเมืองภูแล่นช้าง ได้ยกกองทัพไปกวาดต้อนราษฎรจากเมืองวังแขวงเวียงจันทน์ เมืองเซโปน เมืองพิณ เมืองพอง แขวงสุวรรณเขต ประเทศลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อ พ.ศ. 2379 เจ้านครจำปาศักดิ์ (นาค) ได้รับคำสั่งจากพระยาเดชาอนุชิตซึ่งมาตั้งขัดตาทัพอยู่ที่เมืองอุดมมัยชัย กัมพูชา ให้เป็นกองส่งเสบียงและลาดตระเวนรักษาด่านทางแดนญวนและจัดให้ท้าวพระยาคุมพลออกลาดตระเวนและเกลี้ยกล่อมพวกผู้ไทยและพวกข่าในเมืองวัง เมืองเซโปน เมืองพิณ และเมืองพอง ได้มาอีกมาก โดยให้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในภาคอีสาน แต่มีบางกลุ่มหลังจากสงครามสงบแล้วได้อพยพกลับ ในทำนองเดียวกัน บุญยงค์ เกศเทศ (2536: 113-114) กล่าวว่า ผู้ไทยเป็นชนเผ่าที่มีอยู่ประมาณ 1 แสนคนเศษ จะตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและแถบเทือกเขาภูพาน เช่นจังหวัดนครพนม มีในอำเภอดำชะอี ธาตุพนม อำเภอเมือง และนาแก จังหวัดมุกดาหาร มีอยู่ที่กิ่งอำเภอหนองสูง หนาแน่นที่สุดในทุกตำบลและหมู่บ้าน ในจังหวัดสกลนคร มีอำเภวาริชภูมิ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีในอำเภอกุฉินารายณ์ สหัสขันธ์ เขาวง ยังมีผู้ไทยที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดเพชรบุรีอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ลาวโซ่ง” เมื่อกลุ่มผู้ไทเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในประเทศไทยใหม่ๆ จะอยู่โดดเดี่ยวและอิสระ โดยมีผู้ปกครองตนเอง หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดระบบการปกครองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ในปลายศตวรรษที่ 19 แล้ว พวกผู้ไทยได้เข้ามาอยู่ในครอบครองของไทยเป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีหน้าเป็นรูปไข่ ผิวขาว นวลเกลี้ยง กิริยามารยาทแช่มช้อย มีธำมรงค์ไมตรีอันดี ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2522: 6) กล่าวว่า นอกจากมีผู้ไทยขาว ผู้ไทยดำ และยังมีผู้ไทยแดง และผู้ไทยลายอีกด้วย คงจะเรียกชื่อเพื่อสอดคล้องกับสีของเสื้อผ้าที่สวมใส่ ชื่อผู้ไทยสาขาต่างๆ นี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกแยกทางประวัติศาสตร์และการเมืองของผู้ไทยด้วยกันเอง ชื่อที่ต่างกันเหล่านี้ถ้าจะไม่มีควาหมายสำคัญนัก เพราะในระยะหลังได้รับวัฒนธรรมไทย – ลาวเข้า

ไปปะปนมาก จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2505 พบว่าทรงผมดั้งเดิมของพวกผู้ไทย และการใส่ต่างหูเงินขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะเดิมประจำของพวกผู้ไทยนั้นพบที่บ้านกุดมอด อำเภอกุฉินารายณ์ และบ้านโพนทอง อำเภอเรณูนคร โดยใช้กันเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น

เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (2529: 3) ได้กล่าวว่า ชาวผู้ไทยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดียวกันกับชาวชนบททั่วไปของอีสาน คือมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยในครัวเรือนเอง เช่นกระบอกน้ำเต้า กลองข้าว ตะกร้า เขียนหมาก กระหยัง กระบอกเหล็กไฟ และฝักมีด เป็นต้น

เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (2529: 17) ชาวผู้ไทยมีเครื่องดนตรีมากมายหลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ทั้งสิ้น เครื่องดนตรีเหล่านี้หากจะแบ่งประเภทตามลักษณะการแบ่งเครื่องดนตรีของไทยก็จะแบ่งได้ดังนี้

1. เครื่องดีด ได้แก่กระจำปี และโกย
2. เครื่องสี ได้แก่ซอ
3. เครื่องตี ได้แก่หมากกลิ้งกล่อม ช้อง พางฮาด กลองแต่ กลองตุ้ม กลองกระเบื่อง กลองทาง หมากกับแก็บ สิ่ง และแสง
4. เครื่องเป่า ได้แก่เป่ แคน และโหวด

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทวี ถาวโร (2540) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน ผลการวิจัยพบว่า ชาวผู้ไทย บ้านหนองช้างและบ้านหนองแก่นทราย ว่า ชาวผู้ไทยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่แยกมาจากผู้ไทยกลุ่มใหญ่ที่อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2440 หรือก่อนนั้นเล็กน้อย เรือนชาวผู้ไทยเป็นเรือนไม้จริง กั้นฝาและปูพื้นด้วยไม้กระดาน หลังคาจั่ว มุงหญ้าคาหรือแป้นไม้ ได้ทุนสูง เส้าไม้ซุงกลมหรือแต่งเหลี่ยมก็ได้ ชาวผู้ไทยแต่งกายโดยนุ่งกางเกงหูกุด ขาสั้น ผ้าฝ้าย ย้อมดำ ที่ไม่ย้อมมีเป็นส่วนน้อยเรียกกางเกงผ้าต่อน ถ้าไปงานประเพณีหรือพิธีการนุ่งผ้าหาง ใช้ผ้าไหมเข็น คล้ายนุ่งโจงกระเบนเป็นผ้าพื้นสีเดียว เสื้อเป็นเสื้อผ้าฝ้าย แบบเสื้อม่อฮ่อม ผ่าอกตลอด ติดกระดุม 4-7 เม็ด สีดำนหรือสีครามเข้ม ชุดลาลอง อยู่กับบ้าน นุ่งผ้าขาวม้าหรือโสร่งก็ได้ สวมเสื้อหรือไม่ก็ได้ ตามอัธยาศัย และนิยมสีกลาย ตามร่างกาย ในระยะเวลาประมาณ 40 ปีมานี้ คนหนุ่มสาวและเด็กๆ เปลี่ยนมาแต่งกายเหมือนคนไทยทั่วไป แต่ในกลุ่มผู้ใหญ่อายุ 50 ปีขึ้นไป ยังคงแต่งกายตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มอยู่เป็นส่วนใหญ่ ชาวผู้ไทยรับประทานอาหารวันละ 3 เวลา คือ เช้า - เที่ยง - เย็น กินข้าวเหนียวเป็นหลักกับข้าวมีทั้งประเภทเนื้อสัตว์และพืชผักผลไม้ ไม่แตกต่างจากอาหารพื้นบ้านอีสาน การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบสังคมสมัยใหม่ยังไม่ปรากฏในชุมชนชาวผู้ไทยที่นี่ เป็นเพราะวิถีชีวิตในอดีตและความเป็นอยู่

ในปัจจุบันก็อยู่ดีมีสุขกันตามควรแก่ฐานานุรูปของแต่ละครอบครัว อยู่แล้ว อีกทั้งชาวไทยมีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตัว สุขุม ใจเย็นและพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อมากเกินไปจนอยากได้อันใดจนเกิดเหตุอีกด้วย ชีวิตตามแบบสังคมยุคใหม่จึงยังห่างไกลจากที่นี่

รัตนันท์ ยงยันต์ (2548: 90-93) ได้ศึกษาการลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษาพบว่า ลำผู้ไทยเป็นศิลปะการร้องของชาวผู้ไทยซึ่งเป็นกลุ่มชน ที่อาศัยอยู่แถบภาคอีสาน โดยได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว มาด้วย โดยลำผู้ไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชน และเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสำหรับรูปแบบของการลำผู้ไทยนั้นพบว่า มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางดนตรีเป็นของตัวเอง ได้แก่ มีภาษาและคำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ มีกลุ่มสัมพันธ์ใช้เฉพาะ 2 กลุ่มเสียง คือ ลายใหญ่สำหรับการลำของฝ่ายชาย และลายน้อยสำหรับการลำของฝ่ายหญิง ขั้นตอนในการลำผู้ไทยประกอบด้วย 3 ช่วง คือ การลำเกริ่นขึ้นต้น การลำดำเนินเรื่อง การลำลงจบ

พรหมฉาย คำโสภา (2542: 221-226) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งกันตรึมเป็นการแสดงอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ ผลการวิจัยพบว่า กันตรึมคือชื่อเรียกตามเสียงกลอง ที่ใช้บรรเลงกับทำจังหวะที่มีเสียงดัง โจ๊ะ ตรึม ตรึม โจ๊ะ ครึม ครึม จากคำว่า ตรึม ตรึม หรือ ครึม ครึม เพี้ยนมาเป็นกันตรึม และใช้เป็นชื่อเรียกดนตรีประเภทนี้ตลอดมา กันตรึมมีต้นกำเนิดมาเมื่อไหร่ไม่มีใครทราบ เพียงแต่มีการสันนิษฐานคาดเดาว่า ได้รับแบบอย่างมาจากเขมรบ้าง เกิดจากพิธีกรรมบ้าง สรุปแล้วดนตรีกันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มีการละเล่นมาช้านานจนมาถึงปัจจุบัน กันตรึมนิยมใช้บรรเลงในงานมงคลและงานอวมงคล แต่เดิมใช้ประกอบการบวงสรวงเทพเจ้าทรงเจ้าเข้าผี และบรรเลงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินตามประสาชาวบ้าน ต่อมาเมื่อผู้บรรเลงมากขึ้นมีการแข่งขันปรับปรุง พัฒนารูปแบบการแสดง ให้น่าดูน่าชมและสนุกสนานมากขึ้นเพื่อให้เป็นที่น่าพอใจแก่ผู้ว่าจ้าง

อังคณา ใจเหิม (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือนั้นแต่เดิมมีจุดประสงค์ในการบรรเลงเพื่อประเทืองอารมณ์ และมีเครื่องดนตรีเป็นอุปกรณ์ในการไปแ้วสาว (การไปเกี่ยวผู้หญิง) ต่างหมู่บ้าน หรือในหมู่บ้านตนเองของบรรดาหนุ่มๆ หรือเพื่อเอาเสียงเป็นเพื่อน ในยามเดินทางกลับเคหะสถานของตนในตอนเช้ามีด ดังนั้นกฎเกณฑ์วิธีการ และทำนองเพลงจึงมิใช่สิ่งสำคัญ ไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันเหมือนวงดนตรีในภาคกลาง และสิ่งสำคัญที่สุดก็คือผู้บรรเลงทุกคนมิได้ตั้งใจยึดเป็นอาชีพ จะเล่นหรือบรรเลงในช่วงที่เป็นหนุ่มอยู่เท่านั้น พอแต่งงานมีครอบครัวไปก็ละทิ้งจนหมดสิ้น แต่ปัจจุบันนี้วงดนตรีพื้นเมืองเริ่มจะมีแบบแผนกฎเกณฑ์มากขึ้น จึงทำให้เกิดองค์ประกอบที่สำคัญขึ้นอีกหลายประการ ในบทเพลงพื้นเมืองเหนือรวมทั้งทำให้เกิดความหลากหลายขึ้น ในการดำเนินทำนองของเพลงพื้นเมืองเหนือ

จรัญ กาญจนประดิษฐ์ (2547: 127-137) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง โดยเก็บข้อมูลภาคสนามที่ หมู่บ้านกองม่องทะ ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 การวิจัยมีจุดประสงค์ดังนี้

1. ศึกษาดนตรีกะเหรี่ยงหมู่บ้าน หมู่บ้านกองม่องทะ ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
2. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับดนตรีชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านกองม่องทะ ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่วิจัยมีเครื่องดนตรีต่างๆ ปรากฏในพื้นที่ คือ ดนตรีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง และดนตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากมอญและพม่า โดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ 1) เครื่องดีด ได้แก่ นาเดย์ (พิณกะเหรี่ยง) และเมตารี (แมนโดลิน) 2) เครื่องตี ได้แก่ ปาตาล่า (ระนาดเหล็ก) โหม่งหวาย (ฆ้องราง) ตะโพลั่ว (ตะโพนใหญ่) ตาคู้ว เป๊ว (เปิง 4 ใบ) เวเหล้าเคะจี (เกราะไม้) เจ่งจี (ฉาบใหญ่) ก้อง (กังสดาล) โครีระ (เกราะไม้ขนาดใหญ่) 3) เครื่องเป่า ได้แก่ ฆว่ย (ปี่เขาควาย) ฆะน่วย (ปี่) และปี่บา (แคน) สำหรับเพลงร้องของกะเหรี่ยง (เถะคู) นั้น เป็นเพลงดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต

วสันต์ชาย อิมโษษฐ์ (2543) มั่นถือว่่าเค่งเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด โดยเชื่อว่าสามารถสื่อสารกับวิญญาณได้ ใช้เป่าในพิธีกรรมทางความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย จึงมีพิธีศพถือว่่าเป็นพิธีสำคัญที่สุด ความเชื่อในเรื่องการปกป้องรักษา จึงมีพิธีชื่อ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ จึงมีพิธี “ตจอผลี่” ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุร้าย จึงมีพิธีทำบุญฆ่าวัวให้วิญญาณผู้ตาย มีเพลงเป่าในเวลาเช้า เทียงและเย็น ห้ามเป่าปนกันหรือเป่าเล่น ห้ามสตรีเป่าเค่งในงานศพ ใช้เค่งเป่าเพื่อความบันเทิง การเกี่ยวพาราสี เป็นเพื่อนขณะเดินทางและในวาระพิเศษต่าง ๆ ได้มั่นถือว่่าพระแม่เจ้าคือบรมครูทางวิชาเป่าเค่ง เค่งเป็นเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องลม (Aerophones) ลิ่นเดียว (Single Reed) ระบบเสียงของเค่งมี 6 เสียง จากการวิเคราะห์ระบบเสียงเค่งทั้ง 12 ขนาด พบว่่า ค่าความยาวโดยเปรียบเทียบเสียงแต่ละท่อนของเค่งทั้ง 12 ขนาด มีความยืดหยุ่นไม่คงที่ เสียงเค่งทั้งหมดมี 6 เสียง มีลักษณะคล้ายกับบันไดเสียงสากลแบบ 5 เสียง (Pentatonic) โดยมีเสียงที่ 1 กับเสียงที่ 6 ห่างกัน 1 Octave ปัจจุบัน เค่ง เป็นเครื่องดนตรีที่ยังคงรักษาระบบเสียงแบบดั้งเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าชีวิตประจำวันของนายเล้าดำ แซ่เผม่า จะคลุกคลีกับสังคมโลกสมัยใหม่ที่มีการตั้งเสียงดนตรีอย่างสากล แบบ Equal Temperament ก็ตาม

ศรัณย์ นักรบ (2541: 172-181) สภาพทั่วไปของชุมชน ปัจจุบันเป็นชุมชนใหญ่มีความเจริญด้านต่างๆ มาก เนื่องจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ให้การช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี ส่วนด้านวัฒนธรรมดนตรี มีการสืบทอดมาช้านาน ไม่สามารถทราบได้ว่ามีขึ้นในสมัยใด นอกจากตำนานที่เล่าต่อกันมา ดนตรีเป็นลักษณะการถ่ายทอดด้วยวิธีปากเปล่า เครื่องดนตรีและส่วนประกอบต่างๆ เป็นวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติมี 4 ชนิด ได้แก่ "หยัด" เป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ใช้บรรเลงทำนอง ส่วน โย ดั่งล้อ และเง้าเจ้ย เป็นเครื่องประกอบจังหวะ การสมวงดนตรีมี 2 ลักษณะคือวงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีครบ 4 ชิ้นและวงดนตรีที่มีเฉพาะเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ 3 ชิ้น นักดนตรีส่วนมากมีอายุ 40-55 ปีประกอบอาชีพด้านการเกษตร เป็นอาชีพหลักการแต่งกายของนักดนตรีในพิธีกรรมจะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า ดนตรีจะใช้บรรเลงเฉพาะเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ 3 พิธีเท่านั้น ได้แก่ พิธีกรรมการแต่งงานแบบใหญ่ พิธีกรรมงานศพ และพิธีกรรมงานขึ้นปีใหม่ โดยมีบทเพลงที่ใช้บรรเลงทั้งหมด 11 เพลงจากการวิเคราะห์พบว่าบทเพลงเป็นลักษณะที่มีแนวทำนองเดียว ไม่ปรากฏการใช้เสียงในลักษณะดังเบา โครงสร้างของทำนองประกอบด้วยโน้ตเสียงยาวสลับกับกลุ่มโน้ตตกแต่งทำนองที่เป็นวลีสั้นๆ ระบบเสียงมีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งใกล้เคียงกับระบบเสียงไมเนอร์ มิได้ใกล้เคียงกับเสียงดนตรีไทยแต่ประการใด การบรรเลงบทเพลงจะไม่นับไปตามเสียงไมเนอร์ ทั้งนี้เนื่องจากนักดนตรีมีอิสระในการสร้างเสียง เครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบจังหวะไม่มีบทบาทมากนัก เป็นลักษณะการบรรเลงตามทำนองของหยัดเท่านั้น

บุญลอย จันท์ทอง (2546: 29) ชาวเขาเผ่าม้งมีเครื่องดนตรีเป็นของตนเอง โดยใช้วัสดุที่หาได้จากธรรมชาติมาสร้างเครื่องดนตรี และยังแฝงความเชื่อความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในเครื่องดนตรี ซึ่งเป็นความเชื่อในเฉพาะกลุ่มของชนเผ่าม้ง เครื่องดนตรีแบ่งแยก ประเภทออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครื่องเป่า ได้แก่ เก้ง จ้าง และยาง และเครื่องตี ได้แก่ จั่ว เก้ง ถือเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวเขาเผ่าม้งที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ และจั่ว ถือเป็นเครื่องดนตรีที่ให้ความเคารพในความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องดูแล ของผู้คนในเผ่าม้งอย่างมาก

เจตชรินทร์ จิรสันติธรรม (2545: 163) จากการศึกษาดนตรีมูเซอเป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะการแสดงดนตรีด้วยความเชื่อถือเป็นจุดประสงค์หลัก การบรรเลงดนตรีเพื่อความบันเทิงถือเป็นจุดประสงค์รองการบรรเลงดนตรีในงานปีใหม่นั้นมีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นการบรรเลงโดยใช้เครื่องดนตรีที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติ ที่หาได้จากท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า เครื่องดนตรีที่ใช้ในงานปีใหม่แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ เครื่องเป่า ได้แก่ หน่อ เครื่องตีได้แก่ แจ้โก๋ บูลูโก๋ และแป๊ะเฮตุ ในจำนวนนี้ หน่อ สำคัญที่สุดเพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงทำนอง นักดนตรีที่บรรเลงจึงเป็นบุคคลที่สำคัญได้รับการยอมรับจากคนในเผ่าเพราะเป็นผู้นำในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมที่สำคัญและการเดินรำของหมู่บ้าน โดยนักดนตรีแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่ามูเซอ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และประเพณีของเผ่าพันธุ์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาดนตรีผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย เอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการออกปฏิบัติการภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้สำรวจถึงสภาพทั่วไปของชุมชน และวัฒนธรรมด้านดนตรีที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลและแหล่งข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ แยกออกตามเนื้อหา 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทย และข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านดนตรีของชาวผู้ไทย ซึ่งประกอบด้วย

- วิถีชีวิตของชาวผู้ไทย
- ประวัติความเป็นมาของดนตรี
- เครื่องดนตรี
- บทเพลง
- นักดนตรี และการถ่ายทอดดนตรีของชาวผู้ไทยที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับการศึกษาข้อมูลได้ใช้วิธีการบันทึกเสียง พูดคุย สัมภาษณ์จากชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ทางด้านดนตรี และวัฒนธรรม

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้มาจากการรวบรวมเอกสารต่างๆ ได้แก่ บทความ วรรณกรรม รายงานจากการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือต่างๆ ทางวิชาการโดยศึกษาจากแหล่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

- สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- หอสมุดมหาวิทยาลัย มหิดล วิทยาเขต ศาลายา
- ศูนย์วิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- สำนักศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ศูนย์ภูไทศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
- หอสมุดประชาชน อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

1. ขอนหนังสือจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นเอกสารรับรองตนเอง
2. ติดต่อและแนะนำตนเองเพื่อ ขออนุญาตเข้าพื้นที่ต่อผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน
ผู้อาวุโสที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือล่วงหน้า
3. จัดทำแบบสัมภาษณ์
4. เข้าพื้นที่แนะนำตนเอง
5. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านในชุมชน
6. ทำการพูดคุย สอบถาม และสัมภาษณ์ จากชาวบ้านและผู้ที่เป็นนักดนตรีในชุมชน
7. นัดหมายกับผู้ที่ต้องการพูดคุย สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ รวมทั้งนักดนตรี เพื่อบันทึกข้อมูลทั้งหมดลงเทปบันทึกเสียงและเทปบันทึกภาพตามเวลาและโอกาสที่เหมาะสม

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. อุปกรณ์ในการบันทึกภาพ กล้องถ่ายรูป
2. กล้องถ่ายวิดีโอดีวีดี และเทปบันทึกภาพ
3. เครื่องบันทึกเสียงและเทปบันทึกเสียง
4. สมุดจดบันทึก
5. แบบสัมภาษณ์

การศึกษาข้อมูล

ได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก และจากเอกสารตำราวิชาการต่างๆ มาเรียบเรียงเนื้อหาให้สอดคล้องกันและได้จัดข้อมูล และแบ่งประเด็นการศึกษา ทั้งด้านเอกสาร และข้อมูลภาคสนามดังนี้

1. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทยในตำบลหนองห้าง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้
 - 1.1 การไหว้ครู
 - 1.2 การสร้างเครื่องดนตรี
 - 1.3 การถ่ายทอด
2. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย ได้แก่
 - 2.1 เครื่องดนตรี
 - 2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

2.2.1.2 เชิงกระหย่ง

2.2.1.3 ฟ้อนพื้งฮาด (ฟ้อนละคร)

2.2.2 ดนตรีประกอบร้อง

2.2.3 ลายบรรเลง

2.3 นักดนตรี

การจัดทำข้อมูล

1. นำข้อมูลจากการค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์ งานวิจัยและตำราวิชาการต่างๆ มาจัดเรียงลำดับตามความสำคัญของเนื้อหา
2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ตรง มาจัดเรียงเรียงให้มีความสัมพันธ์และมีความต่อเนื่องกับเนื้อหา
3. ถอดข้อมูลจากเทปบันทึกเสียง และเทปบันทึกภาพเพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
4. ศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสาร รายงานการวิจัย ตำราและหนังสือต่างๆ ทางวิชาการ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์
5. ขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขข้อมูล
6. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบแก้ไข ปรับปรุง เรียบเรียงเนื้อหาโดยจัดลำดับให้สัมพันธ์กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก ใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำราหนังสือวิชาการและหนังสือทั่วไปต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียดของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทยในตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้

1.1 การไหว้ครู

1.2 การสร้างเครื่องดนตรี

1.3 การถ่ายทอด

2. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย ได้แก่

2.1 เครื่องดนตรี

2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

2.2.1.2 เชิงกระหย่ง

2.2.1.3 ฟ้อนพั้งฮาด (ฟ้อนละคร)

2.2.2 ดนตรีประกอบร้อง

2.2.3 ลายบรรเลง

2.3 นักดนตรี

ขั้นสรุป

1. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์
2. เรียบเรียงจัดทำบทสรุปที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูล
3. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการกวาดต้อนชาวผู้ไทยเข้าสู่สยามประเทศในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวผู้ไทยบางส่วนได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณหลังเทือกเขาภูพาน เป็นพื้นที่ที่ชาวผู้ไทยกล่าวกันว่า “เขตห้วยผักแพว แปวป่องฟ้า ฮอยทัวเก่า เหล่าย่านาง ยางสามต้น อันสามชุก” ประกอบด้วยบ้านตาเปือยะ บ้านน่าน้ำท่วม และบ้านเหล่าเตโช ต่อมาเกิดเหตุไฟไหม้ครั้งใหญ่ในบริเวณที่ดังกล่าว สร้างความเดือดร้อนต่อชาวผู้ไทยที่อาศัยในบริเวณนั้น นายพรานผู้หนึ่ง นามว่า “ตาแพก” ได้ไล่ติดตามล่าแรดตัวสุดท้ายจากเทือกเขาภูพาน จนมาถึงหนองน้ำแห่งหนึ่ง ในบริเวณนั้นแรดที่ได้ไล่ติดตามมานั้นก็ตายลง จึงได้ชื่อหนองน้ำว่า “หนองข้าแฮด” (ข้า-ชน,แฮด-แรด) นายพราน “ตาแพก” ได้สังเกตว่าบริเวณหนองน้ำแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีไม้ยูง ไม้ยาง หมากรวม หมากรไฟ อยู่รอบบริเวณเป็นจำนวนมาก เมื่อกลับไปยังหมู่บ้านแล้วจึงแจ้งสิ่งที่ตนได้เห็นมา ชาวบ้านจึงส่งตัวแทนมาดูพื้นที่ตามคำบอกเล่าของนายพราน ก็เห็นว่าเป็นจริงตามที่ได้ฟังมา ชาวผู้ไทยจากบ้านเหล่าเตโชจึงได้อพยพลงมาตั้งหมู่บ้านด้านฝั่งตะวันออกของหนองข้าแฮด โดยเมื่อแรกตั้งหมู่บ้านนั้นนายพราน “ตาแพก” ได้สร้างห้างบนต้นไม้อยู่เหนือหนองน้ำด้วย ชาวบ้านจึงได้เรียกหนองน้ำแห่งนั้นว่า “หนองห้าง” เรื่อยมา และได้จดทะเบียนเป็นชื่อหมู่บ้านหนองห้าง อย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2386 แต่ในปัจจุบันหนองน้ำแห่งนี้ได้ตื้นเขินจนกลายเป็นที่นาของชาวบ้านไปหมดแล้ว บ้านหนองห้างนี้ปัจจุบันอยู่ในเขต อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างมาก ทั้งการทำเครื่องจักสาน การทอผ้า วัฒนธรรมประเพณี และโดยเฉพาะ ศิลปะการฟ้อนรำ (สุนทร ภูศรีฐาน. 2548)

การศึกษานานตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย ตำราหนังสือทางวิชาการ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยนำข้อมูลจากแถบบันทึกเสียง และวีดิทัศน์ ที่ได้จากการออกภาคสนาม มาถอดเสียง นำมาเรียบเรียง แยกเป็นหมวดหมู่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ศึกษาทั้งหมดมากำหนดประเด็นรายละเอียดหัวข้อไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทยในตำบลหนองห้าง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1 การไหว้ครู

การไหว้ครูเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของภาคอีสาน ชาวบ้านหนองห้างมีกิจกรรมการไหว้ครูที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เรียกว่า "การยกข้อ" โดยเครื่องบูชาครูนั้นเรียกว่า คายข้อ ซึ่งการยกข้อนี้จะทำกันเฉพาะในกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพหรือกิจกรรมที่พิเศษในสังคม เช่น หมอธรรม หมอยา หมอลำ เป็นต้น การยกข้อ ยกครู เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อสืบสานขนบจารีตการไหว้ครูตามคติโบราณอีสาน และเป็นการแสดงกตัญญูตเวทีตาคุณ ต่อครูทั้งหลาย โดยทั่วไปการจัดกิจกรรมจะจัดในวันพฤหัสบดี ในฤดูกาลที่ว่างจากการทำนา หรือหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว เพื่อสอดคล้องกับคำไหว้ครูที่ว่า "ข้านี้บ่ได้อาสน์ บ่ได้ประมาทครู เห็นฮอยพ่อข้าก็ได้ก้มดู เห็นฮอยครูข้าก็ได้ก้มขาบ" การไหว้ครูเป็นพิธีการที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวอีสาน แต่ที่น่าสนใจคือ การไหว้ครูไม่ได้มีในทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะวัฒนธรรมเก่าอีสาน - ล้านช้าง จะปรากฏคำว่า "ข้อ" ซึ่งหมายถึงบทคาถาไหว้ครู เช่น ข้อปองสำหรับผู้ที่ต้องการให้เกิดปัญญาในการศึกษา ข้อเทศน์สำหรับผู้ที่ต้องการเทศน์ให้มีเสียงไพเราะเป็นมนานิยม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏคำว่า "คายข้อ" ซึ่งหมายถึงเครื่องบูชาครู ที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป การยกข้อ จะมีเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความสามารถพิเศษ ที่จะต้องสร้างทักษะให้เกิดความชำนาญ และต้องใช้ปฏิภาณในการแก้ปัญหา อีกทั้งยังมีใช้ในกลุ่มที่เป็นงานอาชีพที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดความสำเร็จ เช่น ข้อลำ ที่ผู้เรียนลำ หรือหมอลำจะต้องเรียนไว้ ซึ่งนัยหนึ่งคือการสร้างความมั่นใจ ในการใช้ปฏิภาณตนเองขณะทำงานสิ่งนั้น แต่จะไม่พบข้อทำนา อันเป็นอาชีพที่ต้องอิงธรรมชาติ

ภาพประกอบ 1 การไหว้ครู

การประกอบพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีของชาวผู้ไทย มีองค์ประกอบของเครื่องบูชาครู ดังนี้

1. ดอกไม้ขาว ๑ – ๕ คู่
2. เทียน ๑ คู่
3. ชัน ๑ ใบ
4. ผ้าแพรวาหรือผ้าขาวสียะหลิมจัตุรัส
5. เหล้าขาว ๑ ขวด
6. ไข่ ๑ ฟอง
7. เงินก่านลจำนวนแตกต่างกันไป เช่น ๖ บาท หรือ ๑๒ บาท

กำหนดให้ ต้องมีแป้งเพิ่มเติม โดยใช้แป้งนั้นผัดหน้าก่อนการแสดง ด้วยเชื่อว่าเป็นการเรียกความสนใจจากผู้ดู เมื่อการแสดงเสร็จสิ้น หัวหน้าวงสามารถแจกเหล้าให้แก่สมาชิกในวงดื่มได้ ส่วนเงินนั้นหัวหน้าวงจะนำไปเก็บสะสมไว้ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ครูต่อไป

วัตถุประสงค์ของการไหว้ครูก่อนการแสดงเป็นการแสดงกตเวทิตาต่อผู้เป็นเจ้าของผลงาน เป็นการขออนุญาตในการนำผลงานออกแสดง และขอพรเพื่อให้ครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้การแสดงสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ศิลปินบางท่านกล่าวว่า การไหว้ครูก่อนการแสดงนอกจากจะไหว้ครูดนตรีแล้วยังเป็นการไหว้เจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขออนุญาตทำการแสดง ณ สถานที่แห่งนั้น

คำไหว้ครู

ตั้งนะโม 3 จบ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

"โอมสิทธิ โอมรง ข้าก้มกับพ่อ ข้าก่อกับครู ข้าบได้อองอาจ ข้าบได้ประมาทครู

โอมสิทธิ โอมรง ครูอาบได้ ข้าบได้อาบเหนือ โอมสิทธิ โอมรง สาธุ สาธุ"

1.2 การสร้างเครื่องดนตรี

ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างมีการผลิตเครื่องดนตรีขึ้นใช้เอง คือ พิณ และโปงลาง โดยมีขั้นตอน
ตอนการผลิตดังต่อไปนี้ (นายทองคำ ทะแสนยศ : สัมภาษณ์ : การทำพิณ) (นายประเสริฐ อุทธโท :
สัมภาษณ์ : การทำโปงลาง)

1. พิณ การเลือกวัสดุที่ใช้ในการทำพิณเลือกไม้ที่นำมาใช้สำหรับการทำพิณ คือ ไม้ขนุน
สาเหตุที่เลือกใช้ไม้ขนุนในการทำพิณนั้น เพราะไม้ขนุนเป็นไม้เนื้อแน่น อ่อน และให้เสียงที่ก้องและ
กังวาน เป็นไม้ที่มีน้ำหนักเบาแก่นของไม้จะเป็นสีเหลืองอร่ามเหมาะแก่การทำพิณ เวลาทำพิณสี
ของพิณจะมีสีที่สวยงามเป็นธรรมชาติ ส่วนการเลือกไม้ขนุนของช่างจะเลือกไม้ที่มีอายุมาก ลำต้นตรง
เนื้อไม้ไม่ผุกร่อน และต้นใหญ่

ภาพประกอบ 2 ต้นขนุน

เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำพินดังต่อไปนี้

1. เลื่อยมือ

ภาพประกอบ 3 เลื่อยมือ

2. กบขัดไม้ (กบมือ)

ภาพประกอบ 4 กบขัดไม้ (กบมือ)

3. มีด (มีดอีโต้)

ภาพประกอบ 5 มีด (มีดอีโต้)

4. ค้อน

ภาพประกอบ 6 ค้อน

5. สี่

ภาพประกอบ 7 สี่

6. ไชขวาง

ภาพประกอบ 8 ไชขวาง

7. คีมแดง

ภาพประกอบ 9 คีมแดง

8. ไม้ฉาก

ภาพประกอบ 10 ไม้ฉาก

9. ตลับเมตร

ภาพประกอบ 11 ตลับเมตร

10. ดินสอ

ภาพประกอบ 12 ดินสอ

11. น็อตและตะปู

ภาพประกอบ 13 น็อตและตะปู

12. กระดาษทราย

ภาพประกอบ 14 กระดาษทราย

ขั้นตอนวิธีการทำพิน

1. เต้าพิน กรณีเป็นพินโป่ง เต้าพินคือส่วนที่เป็นโพรง ซึ่งเป็นส่วนที่จะขยายสัญญาณเสียงให้ดังขึ้นนั่นเอง ประกอบจากไม้สองส่วนคือ ส่วนที่จะเป็นโพรงหรือตัวเต้า และส่วนที่เป็นแผ่นประกบปิดตัวเต้าพินโป่ง จะต้องเป็นโพรงโป่งไป หากทำจากไม้ ก็ต้องเจาะ แต่ถ้าทำจากกะลา น้ำเต้า หรือกระดองเต้าก็ไม่ต้องเจาะ เพราะมีร่องโพรงอยู่แล้ว ขนาดความกว้าง ความลึกของโพรง มีความสัมพันธ์กับความกังวานของเสียงด้วยเช่นกัน โดยตัวเต้าที่มีขนาดใหญ่และลึก จะมีเสียงดังกว่าทุ้มกว่าเต้าพินที่มีขนาดเล็กและตื้น แผ่นประกบ เป็นตัวรับและขยายสัญญาณเสียง หากแผ่นประกบหนาเกินไป จะขยายสัญญาณเสียงได้ไม่ดี ดังนั้น แผ่นประกบจึงควรให้บางๆ เท่าที่จะบางได้ แผ่นประกบที่เป็นไม้ จะเจาะรูเพื่อระบายลม และให้เสียงสะท้อนกลับออกมา แต่ถ้าเป็นหนัง ก็ไม่ต้องเจาะ คุณสมบัติของเสียงพินโป่ง จะขึ้นอยู่กับวัสดุของแผ่นประกบเป็นสำคัญ วัสดุต่างกัน คุณสมบัติเสียง และคุณภาพเสียงจะต่างกัน นอกจากนั้น บนแผ่นประกบ จะมีหย่องติดไว้ สำหรับรองรับสายพิน ซึ่งตัวหย่องนี้จะรับสัญญาณเสียง(การสั่นของสายพิน)แล้วส่งต่อไปยังแผ่นประกบ

กรณีเป็นพินไฟฟ้า เค้าพินไม่จำเป็นต้องมีโพรง และไม่มีแผ่นประกบ เพราะใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นตัวรับและขยายสัญญาณเสียง ซึ่งตัวเค้าพิน จะเจาะรูสำหรับติดคอนแทคเจาะรูสำหรับร้อยสายไฟติดแจ๊ครวมถึงตัวปรับอื่นๆเช่นvolume เป็นต้น

เค้าพินไฟฟ้า นิยมทำจากไม้เนื้อแน่น เพราะต้องการความคงทน และไม่จำเป็นต้องมีกำทอนดี ไม้ที่นิยมนำมาทำเค้าพินไฟฟ้า คือไม้ประดู่

2. คอพิน คือ ส่วนที่ต่อออกมาจากตัวเค้าพิน โดยประมาณพอทำได้ ยาวประมาณ 2 ฟุต หรือประมาณหนึ่งช่วงแขน โดยด้านโคน ต่อเข้ากับตัวเค้าพิน ส่วนด้านปลาย เป็นส่วนที่ติดลูกบิดขึ้นสายพินและต่อหัวพินเข้าไป(กรณีแยกหัวไว้ต่างหาก)

ไม้ที่ทำคอพิน ต้องแข็ง ซึ่งโดยมาก หากตัวเค้าเป็นไม้ มักจะใช้ไม้ชนิดเดียวกันกับตัวเค้าพินนั่นเอง แต่หากตัวเค้าเป็นกะลา น้ำเต้า หรือกระดองเต่า ก็จะเลือกใช้ไม้คอพินต่างหาก สมัยก่อนเนื่องจากยังไม่มีกาวติดไม้ชั้นเยี่ยม การทำพินโปร่ง จึงทำจากไม้ชั้นเดียว ไม่มีรอยต่อ แต่ปัจจุบัน ไม้หายากมากขึ้น และมีการขึ้นเยื่อมแล้ว จึงนิยมทำพินโดยแยกตัวเค้าและคอพินออกแล้วนำมาประกบติดกันด้วยกาว ด้านปลายคอพิน เจาะรู และเจาะรูสำหรับติดลูกบิด และปลายสุด อาจเจาะรูสำหรับนำหัวพินมาต่อ หรือทำเป็นหัวพินเลยก็ได้

3. หัวพิน คือ ส่วนที่ต่อจากคอพินไป เป็นส่วนประกอบเพื่อให้พินสมบูรณ์สวยงาม สมัยก่อน มักทำพินด้วยไม้ท่อนเดียว หัวพินจึงติดกับคอพินเลยแต่ปัจจุบัน ไม้หายากขึ้น จึงแยกหัวพินออกเป็นส่วนตัวต่างหาก และนำมาประกบเข้ากับปลายคอพินทีหลัง ซึ่งหัวพิน นิยมทำเป็นรูปหัวพญานาค แต่ช่างพินบางคน ทำเป็นรูปหัวหงส์ก็มี

4. ชั้นแบ่งเสียง คือ ตัวแบ่งสเกลระดับเสียง หรือตัวแบ่งโน้ต ทำจากซีไม้ไผ่แบนๆ นำมาติดเข้ากับคอพิน หันด้านผิวไม้ขึ้นรองรับสาย สมัยก่อน ติดชั้นพินด้วยขี้ผึ้ง แต่ปัจจุบันใช้กาวติด นอกจากนั้น ปัจจุบัน นิยมทำชั้นพินโดยใช้แท่งโลหะเล็กๆ เช่นลวด เป็นต้น

5. หย่อง คือ ตัวควบคุมคีย์ของสายพินขณะดีดสายเปล่า ซึ่งมีสองตัวคือ หย่องหน้าหรือหย่องเค้าพิน ติดอยู่ที่ด้านหน้าเค้าพิน และหย่องท้ายหรือหย่องด้านหัวพิน จะติดด้านปลายคอพิน ถัดจากชั้นพินอันสุดท้าย พูดง่าย ๆ หย่อง จะติดครอบชั้นพินทั้งหมดเอาไว้ ตัวหย่องทำจากไม้เนื้อแข็ง บากร่องสำหรับพาดสายตามจำนวนสายพิน

6. ลูกบิดขึ้นสาย เป็นตัวยึดสายพิน และปรับระดับคีย์ของสายพินแต่ละสาย โดยติดเข้าด้านปลายของคอพิน สมัยก่อน ทำจากไม้เนื้อแข็งเหลาเป็นแท่งกลมด้านปลายสอบเล็กลง ปัจจุบัน มีการนำเอาลูก บิด ขึ้นสายของกีตาร์ มาใช้แทน เพราะสะดวกในการขึ้นสาย และปรับแต่งเสียงมากกว่า

7. สายพิน สมัยก่อน เนื่องจากสายกีตาร์ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จึงนิยมใช้สายเบรกรถจักรยาน มาทำเป็นสายพิน แต่ปัจจุบันนิยมใช้สายกีตาร์ เพราะหาง่าย ให้คุณภาพเสียงที่ดีกว่าโดยพินโป่ง ใช้สายกีตาร์โป่งพินไฟฟ้าใช้สายกีตาร์ไฟฟ้า สายพินโป่ง ควรใช้สายกีตาร์โป่ง เพราะสายแข็งแรงกว่า ให้เสียงดังกว่า และไม่ค่อยเป็นสนิม ซึ่งขนาดที่แนะนำ คือ

8. ปีก หรือ ที่ติดสายพิน สมัยก่อน ทำจากเขาควาย หรือหากไม่มีเขาควายก็ใช้ไม้เนื้อแข็ง เหลาให้บาง ด้านปลายแหลมมน ต่อมา ก็ใช้ขวดพลาสติก เช่นแกลอนน้ำมัน เป็นต้น แทน ปัจจุบัน เมื่อพัฒนามาใช้สายกีตาร์แทน ก็เลยใช้ ปีกกีตาร์

ภาพประกอบ 15 การเตรียมไม้ในการทำพิน (ด้านความกว้าง)

ภาพประกอบ 16 การเตรียมไม้ในการทำพิน (ความหนาของไม้)

ในขั้นแรกของการทำพิน เป็นการเตรียมไม้ขนุนมาตัด ทำให้เป็นแผ่นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยใช้เลื่อยไฟฟ้าในการตัดทำแผ่นไม้เตรียมไว้ แล้วนำไปตากแดด

ภาพประกอบ 17 ขั้นตอนการเอาเนื้อไม้ออก โดยใช้มีดถากไม้

หลังจากที่เตรียมไม้ขนุนที่เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อไม้แห้งพอดีแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การตากไม้ โดยใช้มีดอีโต้ หรือ พร้า ตากไม้ขนุนออกให้เป็นรูปทรงพิน ดั้งในรูป เวลาตากไม้ที่ตัวพินนั้น ถ้าตรงจุดที่มีพื้นที่มากพอจะใช้มีดในการตากไม้ ออก ส่วนตรงจุดที่ยากหรือ แคบจะใช้เลื่อยเพราะว่าทำได้ง่าย

ภาพประกอบ 18 ขั้นตอนการเจาะช่องเสียงหรือกล่องเสียง
เมื่อใช้มีดตากไม้เป็นรูปทรงพินเสร็จแล้ว ก็ใช้ขวานเล็กเจาะทำกล่องเสียง ดังรูป

ภาพประกอบ 19 ขั้นตอนการเจาะช่องเสียงหรือกล่องเสียง

หลังจากที่ใช้ขวานตากไม้เจาะกลองเสียงดังรูปแล้ว ลำดับต่อไปใช้ส่วเจาะปรับแต่งไม้ส่วนที่หยวบ หรือเรียบร้อยของกลองเสียงหรือช่องเสียง เมื่อปรับแต่งด้วยส่วเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้ไม้กระดานหรือไม้อัดแผ่นบางๆ มาทำแผ่นปิดหน้าพิณ

หลังจากที่ปรับแต่งกลองเสียงของพิณเสร็จแล้ว ก็ใช้กบมือขัดตัวพิณที่ยังไม่เรียบร้อย พื้นไม้ของพิณยังไม่เรียบ ก็ใช้กบมือนี้ขัดให้พื้นไม้เท่ากันก่อนแล้วใช้กระดาษทรายขัดตามเพื่อเก็บรายละเอียดของงาน

ภาพประกอบ 20 การเจาะส่วนหัวของพิณ

เมื่อเจาะกลองเสียงหรือช่องเสียงแล้ว ก็ใช้ส่วเจาะด้านบนที่เป็นส่วนของหัวพิณ เพื่อที่จะเจาะรูลูกบิดมาทางด้านข้าง และเป็นการถ่ายเวลาที่ใส่สายพิณ

ภาพประกอบ 21 ขั้นตอนการเจาะรูลูกบิด

เมื่อเจาะกลองเสียงหรือช่องเสียงเรียบร้อยแล้ว ขั้นต่อไป คือ ขั้นตอนการเจาะรูใส่ลูกบิด โดยในการเจาะรูลูกบิดนั้นจะใช้เหล็กแหลมเผาไฟให้ร้อน (แดง) แล้วนำมาเจาะเป็นรู ในการเจาะรูลูกบิดนั้นจะเจาะ 3 รู เพราะว่าเป็นพิณ 3 สาย เมื่อเจาะรูเรียบร้อยแล้วก็นำลูกบิดมาใส่แล้วเอาเนื้อหรือตะปูตอกหรือขันยึดกับตัวไม้พิณ

ภาพประกอบ 22 ขั้นตอนการใส่สายตั้งสายพิณ

ในการใส่สายพินนั้นจะใช้สายกีตาร์เล็กสีขาวเป็นสายพิน หรือใช้สายเบร็คธจักรยานมาทำแทน ซึ่งในการตั้งเสียงของช่าง นั้นแล้วแต่ว่าจะตั้งเป็นลายไหนในการเล่นเพลงนั้นๆ สายพิน จากนั้นก็ตั้งสายตามเสียงพินตามที่ต้องการ แล้วใช้โลหะทรงกลมมาทำเป็นชั้นเสียง โดยในการตั้งชั้นเสียงนั้นมีรายละเอียดดังนี้

ในการติดเฟรตนั้นทั้งหมดมี 11 ชั้นเสียงหรือเฟรต โดยเรียงลำดับขั้นตอนการติดเฟรตดังนี้

ลำดับที่ 1 ให้ติดชั้นเสียง A สูง (ลา สูง) ของสายเปล่าที่ 2 เมื่อเทียบกันได้แล้วถึงติดชั้นเสียงเข้ากับคอปิน ด้วยกาวแห้งช้าเพื่อจะได้เลื่อนปรับขยับตำแหน่งให้แม่นยำได้

ลำดับที่ 2 ให้ติดชั้นเสียง E สูง (มี สูง) โดยการกดสายที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าวนี้ ให้เสียงที่ได้เป็นเสียงถูกกันกับเสียง E ของสายเปล่าที่ 1 เมื่อเทียบกันได้แล้วจึงติดชั้นเข้ากับคอปินด้วยกาวแห้งช้าเพื่อจะได้เลื่อนหรือปรับให้ตรงกับตำแหน่งของเสียง

ลำดับที่ 3 ให้ติดชั้นเสียง A สูง (ลา สูง) ในช่วงทาบที่ 3 โดยกดสายที่ 1 เมื่อกดลงชั้นเสียงดังกล่าวนี้แล้วให้เสียงถูกกันกับเสียง A ต่ำ ของสายเปล่าที่ 2 หรือ ตรงกับเสียงลาสูงของสายที่ 1 เมื่อกดลงบนชั้นที่ติดเป็นลำดับที่ 1 แล้วชั้นเสียงนี้จะเป็นชั้นเสียงที่ 7 (หรือชั้นสุดท้ายของคอปิน เมื่อติดชั้นครบทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่ 4 ให้ติดชั้นเสียง D สูง (เว สูง) โดยการกดสายที่ 1 เมื่อกดลงบนชั้นเสียงดังกล่าวนี้แล้วให้เสียงถูกกันกับเสียง D เมื่อกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ติดเป็นลำดับที่ 3 หรือเมื่อกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ติดแล้วในลำดับที่ 1 เสียงชั้นนี้จะเป็นเสียงชั้นที่ 7 บนคอปินเมื่อติดครบทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่ 5 ให้ติดเสียง ซอล ซึ่งจะอยู่ถัดจากชั้นเสียง ลา ขึ้นมาทางเต้าพิน โดยกดสายที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าวนี้ แล้วให้เสียง ซอล ตรงกันกับเสียงที่ได้ เมื่อกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ติดแล้ว ในลำดับที่ 4 ชั้นเสียงชั้นนี้จะเป็นเสียงชั้นที่ 3 บนคอปินเมื่อติดครบทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่ 6 ให้ติดเสียง โด ซึ่งจะอยู่ถัดจากชั้นเสียง ลา ขึ้นมาทางเต้าพิน โดยกดเสียงที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าว แล้วให้เสียงถูกกันกับเสียงที่ได้รับจากการกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ติดแล้ว ในลำดับที่ 5 ชั้นเสียงชั้นนี้จะเป็นชั้นที่ 6 บนคอปินเมื่อติดครบทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่ 7 ให้ติดชั้นเสียง ฟา ซึ่งจะเป็นชั้นที่ 1 บนคอปิน โดยกดสายที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าวแล้วให้เสียงตรงกันกับเสียงที่ได้ เมื่อกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ติดแล้วในลำดับที่ 6

ลำดับที่ 8 ให้ติดชั้นเสียง ฟาซาร์ป จะเป็นเสียงชั้นที่ 2 บนคอปิน โดยติดลงตรงกึ่งกลาง ระหว่างชั้นที่ติดแล้วในลำดับที่ 7 กับลำดับที่ 5

ลำดับที่ 9 ให้ติดชั้นเสียง ที ซึ่งจะอยู่ถัดจากชั้นที่ติดแล้ว ในลำดับที่ 1 ขึ้นไปทางเต้าพิน โดยกดสายที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าว แล้วให้เสียงถูกกันกับเสียงที่ได้ เมื่อกดสายที่ 2 ลงบนตัวพิน ในลำดับที่ 8 ชั้นเสียงนี้จะเป็นชั้นเสียงที่ 5 บนคอปิน เมื่อติดชั้นครบทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่ 10 ให้ติดชั้นเสียง ซอลสูง ซึ่งจะเป็นชั้นที่ 10 บนคอพิณ โดยกดสายที่ 1 ลงบนชั้นดังกล่าว แล้วให้เสียงถูกกับเสียงที่ได้ เมื่อกดสายที่ 1 ลงบนชั้นที่ 3 ซึ่งติดแล้วในลำดับที่ 5

ลำดับที่ 11 ให้ติดเสียง ฟาสูง ซึ่งจะได้เป็นชั้นที่ 9 บนคอพิณ โดยกดสายที่ 1 ลงบนชั้นที่ 1 ซึ่งติดแล้วในลำดับที่ 7

คำว่าเสียงตรงกัน มีความหมายเดียวกันกับคำว่า ยูนิซัน ของดนตรีสากล คือ เป็นเสียงระดับเดียวกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นเสียง คู่ 1 เฟอ์เฟคท์

คำว่าถูกกัน มีความหมายตรงกับคำว่า 1 คู่เฟอ์เฟคท์ หรือ คู่เสียงออกเตฟ การตั้งชั้นเสียงและการขึ้นสายพิณ อย่างถูกวิธีจะทำให้ผู้บรรเลงสามารถใช้พิณบรรเลงทำนองเพลง ได้ถึง 6 บันไดเสียง เพื่อ

1. บันไดเสียง เอ ไมเนอร์ โดยใช้สายที่ 2 สายเปล่าเป็นเสียง โตนิก
2. บันไดเสียง อี ไมเนอร์ โดยกดสายที่ 1 สายเปล่าเป็นเสียง โตนิก
3. บันไดเสียง ซี เมเจอร์โดยใช้เสียงจากการกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ 3 เป็นเสียงโตนิก
4. บันไดเสียง ดี เมเจอร์โดยใช้เสียงจากการกดสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ 4 เป็นเสียงโตนิก
5. บันไดเสียง จี เมเจอร์ โดยใช้เสียงการกดเสียงสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ 7 หรือ สายที่ 1 ลงบนชั้นที่ 3 จะเป็นเสียง โตนิก
6. บันไดเสียง เอฟเมเจอร์ โดยใช้เสียงจากการกดเสียงสายที่ 2 ลงบนชั้นที่ 1 เป็นเสียงชั้น โตนิก ถ้าเราขึ้นสายพิณให้มีระดับเสียงแตกต่างออกไปจากมาตรฐานนี้ จะทำให้เราเปลี่ยนบันไดเสียงแตกต่างออกไปตามความรู้สึกของบันไดเสียงนั้น ได้ถึง 6 บันไดเสียง ตัวอย่าง เช่น ถ้าเราขึ้นเสียงของสายที่ 1 ทำให้เรามาใช้พิณนั้นบรรเลงทำนอง ได้ 6 บันไดเสียง คือ ซีไมเนอร์ จีไมเนอร์ อีแฟล็ตไมเนอร์ เอฟเมเจอร์ บีแฟล็ตเมเจอร์

ในการตั้งชั้นเสียงหรือเพร็ดพิณนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับขนาดของคอพิณที่เราทำนั้นด้วย ถ้าตัวพิณคอสั้นชั้นเสียงก็จะชิดติดกันหนา แต่ถ้าตัวพิณคอยาวชั้นเสียงก็จะห่างตามคอของตัวพิณ

ภาพประกอบ 23 ขั้นตอนการติดชั้นเสียง

ในการติดชั้นเสียงนั้น เมื่อใส่ลูกบิดใส่สายพิณเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้ไม้ไฟ ผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ มาทำเป็นตัวกั้นชั้นเสียงหรือเฟรต อาจใช้โลหะทองเหลือง ทำเป็นหย่องรองสายกีตาร์ และทำเป็นชั้นเสียง

ภาพประกอบ 24 เจาะรูเพื่อจูนเสียงด้านหน้า

เมื่อใส่ลูกบิดใส่สายเรียบร้อยแล้วพร้อมที่จะนำไปใช้งานนั้น ก่อนที่จะนำไปใช้งานต้องมีการจูนเสียงพิณก่อน โดยการเทียบเสียงจากพิณ แล้วเจาะรูเพื่อปรับเสียงให้มีความไพเราะขึ้น ซึ่งในการเจาะรูเพื่อปรับเสียงให้มีความไพเราะนั้น ต้องเจาะรูตรงกลางของตัวพิณหรือตรงกลางของเต้าพิณเท่านั้น ถ้าเจาะห่างเสียงที่ได้อาจจะเพี้ยน เป็นต้น แต่ในการเจาะรูนั้นจะเจาะประมาณ 5 – 6 รูเท่านั้น จะไม่เจาะรูเยอะเพราะคุณภาพของเสียงนั้นไม่ได้มาตรฐาน

ภาพประกอบ 25 เจาะรูเสียงด้านหลัง

เมื่อเจาะข้างหน้าเสร็จแล้วก็มาเจาะด้านหลังด้วยเพื่อให้เสียงออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ที่ต้องเจาะรูทั้งหน้าทั้งหลังนี้เพื่อรักษาความสมดุลของเสียงให้เท่ากัน เช่น เสียงพิณจะไม่แหลมหรือทุ้มเกินไป เป็นต้น

เมื่อทำพิณตามเป็นลำดับ มาจนครบทุกอย่าง ขั้นตอนสุดท้ายของการทำตัวพิณ ก่อนการนำออกไปใช้งานนั้น คือ การลงสีตัวพิณ ในการทาสีหรือลงสีนั้นเพื่อ เป็นการป้องกันการเจาะของแมลงต่างๆ เพื่อการรักษาเนื้อไม้ของตัวพิณ และเพื่อเพิ่มความสวยงามของตัวพิณ ซึ่งในการลงสีนั้น จะลงด้วยกันสองรอบด้วยกัน ในรอบแรกนั้นเป็นการลงสีพื้นไม้ก่อน แล้วรอบที่สองเป็นการลงสีของจริงหรือลงแล็คเกอร์เคลือบไม้

ภาพประกอบ 26 พิณที่ทำเสร็จสมบูรณ์พร้อมใช้งานได้

วิธีทำโปงลาง

ไม้ที่ใช้ทำโปงลางนั้นส่วนมากจะไม้เนื้อแข็ง เพราะจะให้เสียงที่ไพเราะและกังวาล ไม้ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ ไม้หมากหาด (มะหาด) ใช้ทำลูกโปงลาง ไม้ประดู่ใช้ทำไม้ดีและขาตั้ง

การเลือกไม้

การเลือกไม้ที่จะนำมาใช้ทำโปงลางนั้น จะต้องเป็นไม้มะหาดที่ตายแล้วประมาณ 20 ปีขึ้นไป เพราะจะให้เสียงที่ดี กังวาน และไม่ผิดเพี้ยนหลังจากการผลิต ส่วนไม้มะหาดที่ยังสดอยู่นั้น จะไม่ใช้ เพราะจะทำให้เสียงเพี้ยนไปจากความเป็นจริง และเสียงจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เมื่อไม้แห้งลง

วิธีทำโปงลาง

ไม้ที่ตัดมาจากต้นจะตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละ 65 เซนติเมตร ท่อนหนึ่งจะผ่าแบ่งเป็นลูกโปงลางได้ 4-8 ลูก แล้วแต่ขนาดของท่อนไม้ ถ้าเป็นวิธีทำสมัยโบราณไม่มีเครื่องทุ่นแรงใดๆ เมื่อนำมีดมาถากไม้พอกลม ก็นำมาใช้ได้เลย ต่อมาได้นำเครื่องทุ่นแรงมาใช้คือ กบมือ จึงได้นำกบมือมาไสไม้ที่ทำโปงลางให้มีความกลมและสวยงามมากขึ้น

ใช้มีดถากให้กลมพอประมาณ และขั้นตอนต่อไป นำไปเข้าเครื่องกลึงเพื่อความสวยงามละเอียด และกลมมากขึ้น เมื่อกลึงเสร็จแล้ววัดและตัดขนาดความยาว ลูกแรกยาว 60 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 7 เซนติเมตร ลูกต่อมาลดลงตามส่วน ห่างกันลูกละ 1 เซนติเมตร ลูกสุดท้ายยาว 24 เซนติเมตร

ขั้นตอนต่อไป นำไม้มาวัดหัวท้ายข้างละ 12 เซนติเมตร และลดลงตามส่วน ลูกกลิ้งสุดวัดได้ 6 เซนติเมตร ในแต่ละข้าง เรียงไม้ให้สม่ำเสมอ แล้วนำมีดมาถากให้มีลักษณะเว้าทั้ง 2 ข้าง ของลูกโป่งกลาง แล้วนำมาแต่งเสียงโดยวิธีการตัดไม้ออก และเทียบเสียงให้เข้ากับ โป่งกลางต้นแบบ ขั้นตอนสุดท้าย เจาะรู โดยวัดเข้ามาวิธีเดียวกันกับการถากลูกโป่งกลางให้เว้า

ภาพประกอบ 27 การถากลูกโป่งกลาง

1.3 การสืบทอด

ชาวไทยบ้านหนองห้างมีการรักษาและสืบทอดประเพณีอันดีงามมาโดยตลอด เห็นได้จากการทำบุญประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เมื่อมีการจัดงานประเพณีในเดือนต่างๆ ชาวไทยก็มักจะมี การแสดงประกอบดนตรีในเดือนต่างๆ ตลอดทั้งปี เช่นบุญเดือนยี่มีการทำบุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี และเดือนหกบุญบั้งไฟ ก็จะมีการแสดงต่างๆ มากมาย เช่น เชื้อกระหยัง ลำผู้ไทย ฟ้อนพั้งฮาด นอกจากนี้ยังมีการแสดงอื่นๆ อีกมากมายเกือบทุกเดือน ยกเว้นช่วงทำนา ดังนี้

อีตสิบสอง

มาจากคำ 2 คำ คือ อีต กับ สิบสองอีตมาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั่งามชาวอีสาน เรียกว่า จาอีต หรืออีต สิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง 12 เดือนในหนึ่งปีอีตสิบสอง จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปีประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วนเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชน ได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กันเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กัน ของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดั่งามมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่นๆ (อาจคล้ายคลึงกับประเพณีของทางภาคเหนือบ้างเพราะมีที่มาค่อนข้างใกล้เคียงกัน) ประเพณีอีสานได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง (แถบหลวงพระบางประเทศลาว) จึงจะเห็นได้ว่าประเพณีของชาวอีสานและชาวลาวมีความคล้ายกัน เพราะมีที่มาเดียวกันและชาวอีสานและชาวลาวก็ไปมาหาสู่กันเป็นประจำเยี่ยงญาติพี่น้องทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย

อีตสิบสองของชาวผู้ไทยมีดังนี้

เดือนยี่-บุญคูณลาน

การทำบุญคูณลานจะทำการเมื่อได้เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวอีสานจะเห็นความสำคัญของข้าวเป็นอย่างมากในพิธีนี้จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปเทศน์ที่ลานนวดข้าว (ลานนวดข้าวของชาวอีสานในสมัยก่อนมักจะทำขึ้นในลานข้างบ้านหรือข้างทุ่งนาและมักจะให้มูลของความาลาดพื้นแล้วตากให้แห้งจะได้พื้นที่เรียบ) มีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระประพรมน้ำพระพุทธรณ์แก่ชาวบ้าน ลานนวดข้าว ที่นา ต้นข้าว และบริเวณใกล้ลานนวดข้าว ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่การเกษตรกรรม ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเชื่อว่า เจ้าของจะอยู่เย็นเป็นสุข ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าจะงอกงามและได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีทำบุญคูณลานแล้วชาวบ้านจึงจะขนข้าวใส่ยุ้ง และเชิญขวัญข้าวคือพระแม่โพสพไปยังยุ้งข้าวและทำพิธีสู่ขวัญข้าวสู่ขวัญเจ้าข้าว (นางข้าว) เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป ประเพณีปัจจุบันแทบจะหาไม่ได้แล้ว เพราะชาวอีสานได้ทำนากันน้อยลง และนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ เช่นการใช้เครื่องนวดข้าวแทนการนวดด้วยมือหรือใช้สัตว์นวด(ทำให้ไม่ต้องมีลานนวดข้าว)

ภาพประกอบ 28 บุญคุณลาน

เดือนสาม-บุญข้าวจี

บุญข้าวจีเป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ซึ่งการทำบุญข้าวจินี้ชาวบ้านอาจจะไปรวมกันที่วัดหรือต่างคนต่างจัดเตรียมข้าวจีไปเองแล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด มีการไหว้พระรับศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปและตักบาตรด้วยข้าวจี แล้วยกไปถวายพร้อมภัตตาหารอื่นๆ เมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร ซึ่งมูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวจี เนื่องจากสมัยพุทธกาลมีนางทาสชื่อปุลณทาสีได้นำแป้งข้าวจี(แป้งทำขนมจีน) ไปถวายพระพุทธเจ้า แต่จิตใจของนางก็คิดว่าขนมแป้งข้าวจีเป็นเพียงขนมของทาสที่ต่ำต้อย พระพุทธองค์คงไม่ฉัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้จิตใจของนาง จึงทรงฉันแป้งข้าวจีต่อหน้านาง ทำให้นางเกิดความปิติใจชาวอีสานจึงได้แบบอย่างในการทำแป้งข้าวจินี้และพากันทำบุญข้าวจีถวายพระมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงเดือนสามจะมีการทำข้าวจีถวายพระมาจวบจนปัจจุบัน (การทำข้าวจีของชาวอีสานในช่วงเดือน 3 นั้นเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็น ดังนั้นการจีข้าวในช่วงนี้ชาวบ้านก็จะได้รับไอร่มจากการนั่งล้อมวงกันจีข้าวอีกด้วย) การทำข้าวจีของชาวอีสานนั้นปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วมาปั้นเป็นก้อน แล้วนำไปย่างบนไฟอ่อนๆ บางคนอาจใช้ไข่เหลืองทาเพื่อให้มีสีที่น่ายรับประทาน หรือใส่น้ำอ้อยที่ใส่ข้าวจี จี ภาษาอีสานหมายถึง ปิ้งหรือย่าง

ภาพประกอบ 29 บุญข้าวจี

เดือนสี่-บุญผะเหวด

(บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ) คำว่าผะเหวด เป็นสำเนียงของชาวอีสาน ที่มาแผลงมาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร การทำบุญผะเหวด เป็นการทำบุญและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกหรือเทศน์ มหาชาติซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดรผู้ซึ่งบำเพ็ญเพียรอันยิ่งใหญ่ด้วยวิธีบริจาคทานหรือทานบารมีในชาติสุดท้าย หรือมหาชาติของพระพุทธองค์ก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า งานบุญผะเหวดเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสานนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียวนั้น อานิสงส์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติ ปัจจุบันงานบุญผะเหวดยังหาได้ทั่วไปเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสาน แต่ได้ลดความใหญ่โตของงานลงบ้าง ไม่ใช่เป็นงานที่ยิ่งใหญ่เหมือนในอดีต แต่ก็ยังมีบางจังหวัดที่ได้จัดงานนี้อย่างยิ่งใหญ่ เช่นที่จังหวัดร้อยเอ็ดถือเป็นงานประเพณีของจังหวัด ภายในงานจะมีขบวนแห่พระเวสสันดรหลายขบวน และมีการทำขนมจีน(ชาวอีสานเรียกข้าวปุ้น)มากมายมาเลี้ยงแขกบ้านแขกเมือง

เดือนห้า-บุญสงกรานต์

เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน คำว่าสงกรานต์เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในที่นี้หมายถึง พระอาทิตย์ที่ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ การทำบุญสงกรานต์ จะมีพิธีสงฆ์ น้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่รวมทั้งจะมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูป และพระสงฆ์ ตามละแวกหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนี้ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรก่อดวงพระเจดีย์ทราย และมีการละเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานตลอดทั้งวันและบางหมู่บ้านจะมีการแห่พระพุทธรูปไปรอบๆ หมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้สงฆ์น้ำกันอย่างทั่วถึงปัจจุบันงานบุญสงกรานต์ของชาวอีสานได้เปลี่ยนไป จากเดิมเป็นอย่างมากในตัวเมืองใหญ่ๆ มักมีการเล่นน้ำกันอย่างรุนแรง มีการใช้แป้ง น้ำแข็งหรือสัดด้วย แต่ประชาชนอีสานในชนบทโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิมไว้ คือมีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปทั้งที่วัดและพระพุทธรูปที่บ้าน พระสงฆ์จากนั้นจะไปสงฆ์น้ำขอพรจากคนเฒ่าคนแก่ที่ตัวเองให้ความเคารพ พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ฯลฯ ในช่วงงานนี้ชาวอีสานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับบ้านเพื่อร่วมทำบุญและพบปะกับญาติพี่น้อง

เดือนหก-บุญบั้งไฟ

หากกล่าวถึงบุญบั้งไฟแล้วคนส่วนใหญ่คงจะนึกถึงจังหวัดยโสธรหรืออุดรธานี ซึ่งมีการจัดงานนี้อย่างยิ่งใหญ่ การทำบุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญอีกงานของชาวอีสานโดยจัดกันก่อนฤดูทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวกล้าในนาข้าวอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ในงานจะมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟ เพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอกพญานาคให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟชาวบ้านจะมีการแข่งซึ่งจะสนุกสนานมาก และการทำบุญบั้งไฟนี้นับเป็นการชุมนุมครั้งสำคัญของคนในท้องถิ่น ที่มาร่วมกันจัดงานด้วยความรื่นเริงสนุกสนานเต็มที่มีการพูดจาลามกหรือนำสัญลักษณ์เรื่องเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคายการ และมีการประลองบั้งไฟกันว่าบั้งไฟใครจะขึ้นสูงกว่ากัน ส่วนบั้งไฟใครที่จุดแล้วไม่ขึ้นจะมีการทำโทษด้วยการจับเจ้าของบั้งไฟไปโยนบ่อโคลน งานบุญบั้งไฟนี้จะตรงกับประเพณีในเทศกาลเดือนหกอีกอย่างหนึ่งคือบุญวันวิสาขบูชา ชาวบ้านจะทำบุญและฟังเทศน์กันในตอนกลางวันกลางคืนจะมีการเวียนเทียน ซึ่งก็ทำเช่นเดียวกับประชาชนในภาคอื่นๆ ปัจจุบันงานบุญบั้งไฟยังหาได้ทั่วไปในจังหวัดภาคอีสาน ซึ่งจะมีการจัดงานตั้งแต่งานเล็กๆ ไปจนถึงงานระดับจังหวัด จังหวัดที่มีการจัดงานใหญ่โตจนเป็นที่รู้จักกันทั่วคือจังหวัดยโสธรและจังหวัดอุดรธานี

เดือนเจ็ด-บุญข้าชะ

ข้าชะ เป็นภาษาอีสานหมายถึง การทำความสะอาด เหมือนกับคำภาษาไทยกลางว่า ข้าชะ ประเพณีนี้เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ บ้านเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน การทำบุญข้าชะนี้ชาวบ้านจะพากัน เก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อย เป็นการทำความสะอาดครั้งยิ่งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้ขจัดออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้านมูลเหตุที่มีการทำบุญข้าชะเนื่องมาจากในสมัย พุทธกาลมีโรคห่า (อหิวาตกโรคระบาดมีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง) มีการสวดปัดรังควานและประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้าน และชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลด้วย การจัดงานบุญนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณในการที่จะทำให้ บ้านเมืองสงบสุข

เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา

การเข้าพรรษาเป็นกิจของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องอยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน กำหนดเอาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือนแปดถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปพักแรม คี้นที่อื่น เนื่องจากฤดูนี้เป็นฤดูแห่งการเกษตรกรรม การห้ามพระภิกษุสามเณรเดินทางด้วยเหตุผลส่วน หนึ่งอาจมาจาก การไม่ต้องการให้พระภิกษุสามเณรไปเหยียบย่ำพืชผลที่ชาวบ้านได้เพาะปลูกไว้ การ ทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางศาสนา โดยตรงจึงคล้ายกับภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ในพิธีจะมีการ ทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ชาวบ้านจะหล่อเทียนใหญ่ ไว้ถวายเป็นพุทธบูชา และจะเก็บไว้ตลอดพรรษาการทำเทียนถวายวัด ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานี้มี ความเชื่อแต่โบราณว่า หากใครทำเทียนไปถวายวัดเมื่อเกิดชาติใหม่ผู้นั้นจะได้เสวยสุขในสวรรค์ อานิสงส์ของการถวายเทียนนั้นหากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบนโลกมนุษย์ ผู้นั้นจะมีความเฉลียวฉลาด มี สติปัญญาไหวพริบเลิกละ ประดุจแสงเทียนอันสว่างไสว ปัจจุบันเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสานได้จัด ให้มีงานแห่เทียนเข้าพรรษา โดยนำเทียนมาแกะสลักอย่างสวยงามประกอบกันเป็นเรื่องราว แล้วจัดแห่ รอบหมู่บ้านหรือตัวเมืองก่อนนำไปถวายวัด จังหวัดที่มีการจัดงานยิ่งใหญ่คือ จังหวัดอุบลราชธานีและ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะมีขบวนแห่เทียนพรรษาที่ได้แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงไปรอบตัวเมือง เพื่อให้ ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชมความงดงามของเทียนเข้าพรรษา และยังได้ประพาดขบวนแห่เทียน พพรรษาด้วย งานแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นงานที่สำคัญงานหนึ่งของประเทศมี นักท่องเที่ยวจากทั่วทุกภาค และจากต่างประเทศมารอชม ความงดงามของเทียนพรรษามากมาย

เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะจัดขึ้นวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 ชาวบ้านจะพากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวาน และข้าวต้มมัดพร้อมหมากพลูที่ห่อใส่ใบตองแล้ว นำไปวางไว้ที่โคนต้นไม้ในบริเวณวัดและรอบๆ บ้าน (ที่เรียกว่าข้าวประดับดินคงเป็นเพราะเอาห่อข้าวและเครื่องเคียงไปวางไว้บนดิน) เพื่อให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วหรือผีบ้านผีเรือนมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้านี้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะได้รับการปลดปล่อยให้ออกมาท่องเที่ยวได้ในพิธีบุญข้าวประดับดินชาวบ้านจะวางข้าวประดับดินไว้ พร้อมจุดเทียนบอกกล่าว(บางคนก็จะร้องบอกเฉย) ให้มารับเอาอาหารและผลบุญนี้(การออกไปวางข้าวประดับดินจะออกไปวางตอนเข้ามิดประมาณตี 2 ตี 3) จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาอาหารและสิ่งของไปทำบุญตักบาตรถวายทานแด่พระภิกษุ สามเณร ในพิธีจะมีการสมทานศีลฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

เดือนสิบ-บุญข้าวสาก

เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยจะมีการทำสลากให้พระจับเพื่อที่จะได้ถวายของตามสลากนั้นเป็นการทำบุญที่ต่อเนื่องจากพิธีบุญข้าวประดับดินในเดือน 9 เพราะถือว่าเป็นการส่งเปรตหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ที่ได้ออกมาท่องเที่ยวให้กลับสู่แดนของตนในเดือน 10 นี้ ชาวบ้านจะนำข้าวปลาที่ล่วงลับไปแล้ว ที่ได้ออกมาท่องเที่ยวให้กลับสู่แดนของตนในเดือน 10 นี้ ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารและสิ่งของไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า โดยนำห่อข้าวสาก(เหมือนกับห่อข้าวประดับดิน) ไปวางไว้บริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว มารับอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสากและกรวดน้ำไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านจะนำเอาข้าวสากที่พระสวดเสร็จแล้ว กลับไปที่บ้านด้วยโดยเอาไปวางไว้ตามทุ่งนาและรอบๆ บ้านเพื่อให้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทางหรือผีที่ไร้ญาติขาดมิตรได้มารับส่วนบุญ

เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา

บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษาในเดือน 8 ที่พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษา เป็นเวลานานถึง 3 เดือน ดังนั้นในวันที่ครบกำหนดพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะมารวมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ วันนี้จะเป็นวันที่พระภิกษุสามเณรจะได้มีโอกาสมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงที่วัด ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นวันสำคัญ และเป็นระยะที่ชาวบ้านหมดภาระในการทำไร่ทำนาอากาศ ในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ รับศีลสวดมนต์ ฟังเทศน์และถวายผ้าจำนำพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทีปโคมไฟในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางท้องถิ่นจะมีการถวายปราสาทผึ้ง หรือต้นผาสาดเผิง(สำเนียงอีสาน) เพื่อเป็นพุทธบูชา จังหวัดที่มีงานบุญถวายปราสาทผึ้งที่ยิ่งใหญ่คือ จังหวัดสกลนคร จะมีขบวนแห่ปราสาทผึ้งซึ่งเป็นปราสาทจำลองที่แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงมาจากขี้ผึ้ง (คล้ายๆ เทียน) ไปรอบๆ ตัวเมืองให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชมความงดงาม บางท้องถิ่นที่อยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำจะมีการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนานและสามัคคีร่วมกันในตอนกลางวัน ส่วนในตอนกลางคืนจะมีการไหลเรือไฟ(ฮ่องเฮือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาคารวะพระ

เดือนสิบสอง-บุญกฐิน

บุญกฐินเป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว เริ่มตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐินนั้นมีเรื่องเล่าว่า มีพระภิกษุจำนวนหนึ่ง ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยระหว่างการเดินทางนั้นเป็นช่วงฝนตก และระยะทางไกลจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำเปื้อนโคลน ไม่สามารถหาผ้าผืนอื่นเปลี่ยนได้พระพุทธเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ตามกำหนด ชาวบ้านจึงได้จัดผ้าจีวรนำมาถวายพระภิกษุในช่วงเวลาดังกล่าวจนกลายเป็นประเพณีทำบุญกฐินมาจวบจนปัจจุบัน ก่อนการทำบุญกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัดและกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า มีการเตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมเครื่องอัฐบริขารและเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร ตอนเช้าในพิธีจะแห่ขบวนกฐินเพื่อนำไปทอดที่วัดและแห่กฐินเวียนประทักษิณ 3 รอบจึงทำพิธี ถวายผ้ากฐิน นอกจากนี้อาจมีการทำบุญจุลกฐิน(กฐินแล่นซึ่งเป็นการทำผ้าไตรจีวรจากปู๋ยผ้ายแล้วนำไปทอดให้เสร็จ ภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาเริ่มทำเพราะเชื่อว่าจะได้บุญมาก) ปัจจุบันชาวอีสานที่ไปทำมาหากินต่างถิ่น มักจะรวมตัวกันตั้งกองกฐินเพื่อนำกลับไปถวายที่วัดในหมู่บ้านตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำบุญแล้ว ยังได้กลับไปเยี่ยมครอบครัวและญาติมิตรด้วย

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย

2.1 เครื่องดนตรี

2.1.1 แคน

ภาพประกอบ 30 แคน

แคน เป็นเครื่องเป่าพื้นเมืองของชาวอีสานเหนือที่ใช้ไม้ซางขนาดต่าง ๆ ประกอบกันเข้าเป็นตัว แคน แคนเป็นสัญลักษณ์ของภาคอีสาน เป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะ เสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตาม ลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควร แคนมีหลายขนาด บางขนาดมีเสียงประสานอยู่ด้วย

ประวัติความเป็นมา

เป็นสิ่งที่ยากอย่างยิ่งที่สืบสาวหาต้นกำเนิดว่า แคนมีต้นกำเนิดมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะแคนมีอยู่หลายๆ ถิ่นและมีการเป่าแคนมาเป็นเวลาช้านาน ส่วนมากแคนก็ไม่มี หรือไม่รู้ประวัติว่าเป็นมาอย่างไร ไม่มีบันทึกไว้ แต่อย่างไรก็ตามคนไทยและโดยเฉพาะคนอีสานเชื่อว่า แคนเป็นสมบัติของอีสานและกำเนิดโดยชาวอีสาน

ตำนานแคนมีหลายสำนวน แต่จุดใหญ่ใจความก็คือ แคนสร้างขึ้นเพื่อที่จะเลียนเสียงนกกระเวก ซึ่งถือเสมือนหนึ่งเป็นเสียงจากสวรรค์

ทำไมเครื่องดนตรีชนิดนี้จึงให้ชื่อว่า “แคน” อันนี้หากจะว่าไปตามความเห็นของชาวอีสานอาจจะได้คำตอบว่า เพราะเสียงเครื่องดนตรีชนิดนี้มีเสียงว่า “แคน – แลน – แคน” นั่นเอง

มีนิยายปรัมปราที่เล่าต่อกันมาเรื่องหญิงหม้ายคิดค้นทำแคน ดังนี้

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพรานคนหนึ่งได้ไปเที่ยวล่าเนื้อในป่า เขาได้ยินเสียงนกกรวิก (นกการเวก) ร้องไพเราะจับใจมาก เมื่อกลับมาจากป่าถึงบ้าน จึงได้เล่าเรื่องที่ตัวเองไปได้ยินเสียง นกกรวิก ร้องด้วยเสียงไพเราะนั้นให้แก่ชาวบ้าน เพื่อนฝูงฟัง ในจำนวนผู้ที่มาฟังเรื่องดังกล่าวนี้มี หญิงหม้ายคนหนึ่งเกิดความกระหายใคร่อยากจะได้ฟังเสียงร้องของนกกรวิกยิ่งนัก จึงได้พูดขอร้อง ให้นายพรานล่าเนื้ออนุญาตให้ตนติดตามไปในป่าด้วย เพื่อจะได้ฟังเสียงร้องของนก ตามที่นาย พรานได้เล่าให้ฟัง ในวันต่อมารันเมื่อนายพรานล่าเนื้อได้พาหญิงหม้ายดั้นด้นไปถึงในป่า จนถึง ถิ่นที่นกกรวิก และนกเหล่านั้กำลังส่งเสียงร้องตามปกติวิสัยของมัน นายพรานก็ได้กล่าวเตือน หญิงหม้ายให้เงยหูฟังว่า

“นกกรวิกกำลังร้องเพลงอยู่ เจ้าจงฟังเอาเถอะ เสียงมันอ่อนช้อนแท้ แม่บ่ป”

หญิงหม้ายผู้นั้น ได้ตั้งใจฟังด้วยความเพลิดเพลิน และติดอกติดใจในเสียงอันไพเราะ ของนกนั้นเป็นยิ่งนัก ถึงกับคลั่งไคล้ไหลหลง ราพึงอยู่ในใจตนเองว่า

“เฮ็ดจั่งไต๋นอ จังสิได้ฟังเสียงอันไพเราะ ม่วนชื่น จับใจอย่างนี้ตลอดไป ครันสิคอยเฝ้า ฟังเสียงนกในถิ่นของมัน ก็เป็นแคนดงแสนกันดาร อาหารก็หายาก หนักไม่กับบ่มี” จึงได้คิดตัดสินใจแน่วแน่ในใจตนเองว่า

“เฮาสิต้องคิดทำเครื่องบังเกิดเสียง ให้มีเสียงเสนาะ ไพเราะอ่อนช้อนจับใจ ดุจดังเสียง นกกรวิกนี้ให้จงได้”

เมื่อหญิงหม้ายกลับมาถึงบ้าน ก็ได้คิดอ่านทำเครื่องดนตรีต่างๆ ทั้งเครื่องดีด สี ดี เป่า หลายๆ อย่าง ก็ไม่มีเครื่องดนตรีชนิดใดมีเสียงไพเราะวิเวกหวานเหมือนเสียงนกกรวิก ในที่สุดนาง ได้ไปตัดไม้ไผ่หน่อชนิดหนึ่ง เอามาประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นเครื่องเป่าชนิดหนึ่ง แล้วลองเป่าดู ก็รู้สึก ค่อนข้างไพเราะ จึงได้พยายามดัดแปลงแก้ไขอีกหลายครั้งหลายครา จนกระทั่งเกิดเป็นเสียงและ ท่วงทำนองอันไพเราะเหมือนเสียงนกกรวิก จนในที่สุดเมื่อได้แก้ไขครั้งสุดท้ายแล้วลองเป่าก็รู้สึก ไพเราะอ่อนช้อนดีแท้ จึงคิดที่จะไปทูลเกล้าถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้ทรงทราบ

ก่อนที่จะได้เข้าเฝ้า นางก็ได้เพียรพยายามปรับปรุงแก้ไขเสียงดนตรีของนางให้ดีขึ้นกว่าเดิม และยังได้ฝึกหัดเป่าเป็นท่วงทำนองต่างๆ จนมีความชำนาญเป็นอย่างดี

ครั้นถึงกำหนดวันเข้าเฝ้า นางก็ได้เป่าดนตรีจากเครื่องมือที่นางได้คิดประดิษฐ์ขึ้นนี้ ถวายเมื่อเพลงแรกจบลง นางจึงได้ทูลถามว่า

“เป็นจังได้ ม่วนบ่ ช้าน้อย”

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ตรัสตอบว่า “เออ พอฟังอยู่”

นางจึงได้เป่าถวายซ้ำอีกหลายเพลง ตามท่วงทำนองเลียนเสียงนกกรวีกนั้น เมื่อจบถึง เพลงสุดท้าย พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทรงตรัสว่า “เพิ่นนี้ แคนแด่” (ครั้งนี้ ดีขึ้นหน่อย)

หญิงหม้าย เจ้าของเครื่องดนตรี จึงทูลถามว่า “เครื่องดนตรีอันนี้ ควรสีเอ็นว่าจังได้ ช้าน้อย” (เครื่องดนตรีนี้ ควรจะเรียกว่าอย่างไร พระเจ้าข้า)

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงตรัสว่า “สูงเอ็นดนตรีนี้ว่า “แคน” ตามคำเฝ้าของเฮา อันทำยนี้ สืบไปเมื่อหน้าเทอญ” (เจ้าจงเรียกดนตรีนี้ว่า “แคน” ตามคำพูดของเราตอนทำยนี้ ต่อไปภายหน้าเถิด)

ด้วยเหตุนี้ เครื่องดนตรีที่หญิงหม้ายประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่น้อยมาติดกันใช้ปากเป่า จึงได้ชื่อว่า “แคน” มาตราบเท่าทุกวันนี้

นี้เป็นเพียงนิทานปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมา ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน

บางท่านก็สันนิษฐานว่า คำว่า “แคน” คงจะเรียกตามเสียงเครื่องดนตรีที่ดังออกมาว่า “แคน แล่นแคน แล่นแคน แล่นแคน” ซึ่งเป็นเสียงที่ดังออกมาจากการเป่าเครื่องดนตรีชนิดนี้ แต่บางคนก็มีความเห็นว่า คำว่า “แคน” คงเรียกตามไม้ที่ใช้ทำเต้าแคน กล่าวคือ ไม้ที่นำมาเจาะใช้ ทำเต้าแคนรวมเสียงจากไม้ไผ่น้อยหลาย ๆ ลำนั้น เขานิยมใช้ไม้ตะเคียน ซึ่งภาษาท้องถิ่นทางภาคอีสานเรียกว่า “ไม้แคน” แต่บางท่านก็ให้ความเห็นที่แตกต่างกันออกไป แต่มีสิ่งหนึ่งที่นาคิดอยู่บ้างคือ “แคน” นี้ น่าจะทำขึ้นโดยผู้หญิง ซ้ำยังเป็น “หญิงหม้าย” เสียด้วย ด้วยเหตุผลที่ว่า ส่วนประกอบที่ใช้ทำแคนอันสำคัญคือ ส่วนที่ใช้ปากเป่า ยังเรียกว่า “เต้า แคน” และมีลักษณะรูปร่างเป็นกระเปาะคล้าย “เต้านม” ของสตรีอีกด้วย ทั้งการเป่าแคนก็ใช้วิธี เป่าและดูด จนสามารถทำให้เกิดเสียงอันไพเราะ นอกจากนี้ยังมีเหตุผลสนับสนุนอีกข้อคือ คำที่ เป็นลักษณะนามเรียกชื่อและจำนวนของแคนก็ใช้คำว่า “เต้า” แทนคำว่า อัน หรือ ชิ้น ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น ที่สำคัญคือ เสียงของแคนเป็นเสียงที่ไพเราะอ่อนหวาน ซาบซึ้งเหมือนเสียงนกกการเวก ตาม นิทานเรื่องดังกล่าว เหมือนเสียงของหญิงหม้ายที่ว่าเหว่เดียวดาย ดังนั้นถ้าจะกล่าวว่า “หญิงหม้าย” เป็นผู้ประดิษฐ์คิดทำแคนขึ้นเป็นคนแรก จึงเป็นเหตุผลที่น่ารับฟังได้มากพอสมควรทีเดียว

ชั้นทอง ทัมมะวง ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรลาว ในช่วงปี พ.ศ. 2511 กับจุมจินดาพุด นักวิชาการกรมวรรณคดี แห่งนครหลวงเวียงจันทน์ได้ให้ความหมายของ คำว่า “แคน” ว่า คืออาการสร้างซาจากความทุกข์ หรือความเจ็บไข้อาการเช่นนี้ บางทีก็เรียกว่า “ไค” ซึ่งแปลว่า “ดีขึ้น” “ดีพอสมควร”

ตำนานการเกิดแคน แต่งไว้เป็นร้อยกรองแบบกลอนอ่านหรือกลอนลำ โดยจุม จินดาพด เป็นผู้แต่งมีเนื้อความดังนี้

กำเนิดของแคน

แคนนี้ของเลิศล้ำเก่าแก่เดิมมา	แต่ครั้งศาสนาพระวิปัสสิเจ้า
วันหนึ่งมีพระราชเจ้าดงดอนนอป่า	ไปเที่ยวหาเช็ดเนื้อในด้านด่านไพร
กับทั้งอำมาตย์ให้พวกหม่อมมนตรี	จรลีไปถึงเขตขวางเขากว้าง
ฝูงหมู่กวางฟานแมนเห็นพระองค์โยงฝ่าย	จนเวลาเที่ยงค้ายหายจ้อยเครื่องเสวย
แม้งหนึ่งไปฮอดเกยดินตาดผาสูง	มีหมู่ยุงยาดกดูแดงดองด้ว
เป็นขั้วนัวเครือเกี่ยวเขียวอารมณ์เป็นฮ่อม	ลมพัดมาฮ้าวฮ้าวเย็นจ้าวหมองคิง
พระองค์เลยสะมิงง่วงเหงาเหงานอน	อรชรลมโฮยล่งโฮยมาเต้า
ฝูงหมู่เสนาแห่งมนตรีน้อยใหญ่	พร้อมอาศัยที่นั่นในหันซุน
แต่นั้นพระมิ่งต้นตนผ่านภารา	เลยนิทรานอนหลับสบายไปครวน้อย
ฟังยินเสียงกอยกอยฮ้องแหวแหวการะวีก	จับอยู่เริงง่าไม้ไผ่ฮ้องส่งเสียง
พร้อมด้วยเสียงนกเอี้ยงเสียงฮ้อฮอ	เสียงฮ้อฮ้อฮ้อฮ้อว้าวแจจ
สัมมะปิเสียงห้าววาวโหวแหว	มีทั้งโอและโอ้อ้อยอื่นน้อย
ฟังแล้วเลยสะมอยฮ้อยอื่นในพระทัย	ภูนัยนอนหลับตื่นมาฟังแจจ
ยินเสียงลมสะแวงต่องนองนการะวีก	เลยกระสันล่งคร่ำเบาเนื้อห่าแค้น
พระองค์คิดแมนแม้งมักใครในเสียง	ในสำเนียงของนกที่บรรเลงนั้น
จึงได้หันตรัสถามขุนขามหา	พร้อมประกาศบอกชี้เชิญนั่งชอยฟัง
ไผจักตกแต่งตั้งทำสิ่งเป็นเสียงได้นอ	ให้คือเสียงสำเนียงนกเป่าฟังกันได้
เอ็ดให้เป็นของใช้ดนตรีสีเป่า	เฮาพระองค์ลีให้สินจ้างค่าพัน
ยังมีอำมาตย์ชั้นกวีเอกอาสา	ฮับบัญชาทำถวายตั้งใจจงอ้าง
สองก็วางคำมั่นสัญญาเด็ดขาด	ในโอกาสครั้งนั้นตะเว็นส่วยอ่อนลง
พระองค์ก็พาไพร่ไค้คั้นสู่กรุงศรี	จรลีถึงเมืองนั่งปองเป็นเจ้า
มีสนมนั่งเฝ้าเสียงปรางค์ข้างเสื่อ	พระองค์ก็ยังอ่าวเอื้อเสียงนั้นอยู่บ่เซา
บัดนี้ จักกล่าวอำมาตย์เค้าผู้ฮับอาสา	หาตริกตรองบัญชาทำได้สิดำได้
คิดจนใจหลายมือบ่มีหวนเห็นฮู่	ออกจากห้องเอียนย้าวท่าวไป
ลาวก็เข้าป่าไม้ดงด่านอรัญญา	เดินดุงคราครวไกลเมื่อเย็นแค้นครวแค้น
แม้งหนึ่งถึงแคมห้วยสวสยกล้วยป่า	มีสาขาหมู่ฮ้อฮ้อฮ้องทั่วฐาน
ไผ่ยืนน้ำสะท้านโดนตาดเสียงดัง	อยู่ในวังมีแต่ปูปลาหอยล่องลอยชมกอน
ยินสะออนฝูงกระเบือบินเฟือแค้นฝ่ง	เผ่าก็นั่งจ้อก้องลงหันเมื่อยเซา
ฟากหนึ่งลมลวงเต้าฮ้อฮ้อแค้นชล	ปานคนกินสุราท่าเมาเฝ้าฮ้อน

เลยสะออนไฉ่เฒ่าเหงาไปเสียหนึ่ง
 แต่นั่นลมพัดป้านอ้ออ่อนปลายกุด
 ผ่องกระแจแจแจแจแจแว่วไว่วอ
 อีกประสบครั้งนั้นวันปายพอดี
 นกเขาทองเขาตู้คุงันก้องสนั่น
 ลาวก็สละส่วยหน้าลูกนั่งฟังเสียง
 เสียงตอยาวตอสั้นปนกันน้อยใหญ่
 เฒ่าเลยคิดซอดฮู้วิธีแต่งดนตรี
 เดียวหนึ่งวันมัวคล้อยบทสุรย์แสงต่ำ
 เลยเล่าหายเหตุฮ้อนนอนฟางกรรยา
 นกกาเวามันฮ้องจ้องหงายกอก
 ตัดเอาต้นไม้อ้อ 3 คู่พอดี
 บ่อนหว่างทางกลางนั้นเจาะลงเป็นปล่อง
 เมื่อนั้นเฒ่าก็หาเอาไม้มาทำเต้าปา
 พอเมื่อเฒ่าสร้างแล้วก็ลองเป่าฟังเสียง
 ทั้งแลนแจ้นลั่นแจ้อยากคือเสียงกอระวีก
 พอคิดได้ท่อนั้นตนพราเสนา
 เอาดนตรีถวายให้ภูวนัยตั้งว่า
 เฒ่าเลยนั่งตะแบบคู้แล้วเป่าเอาถวาย
 เสียงดนตรีดังได้แกวแกวแกวก่องก่อ
 พระราชาทรงตรัส “ไซ้ แคนแด” เด้อขุน
 ให้ท่านทำดีขึ้นทูลถวายลายใหม่
 ในกาละครั้งนั้นคุณพราเสนา
 ลาวจึงเพียรแปลงสร้างวางแปลนฮูปใหม่
 เอ็ดถวายเทื่อนี้ 7 คู่พอดี
 เพราะมันมีเสียงแกวแกวแจ้นแน่นแน
 ขุนก็ทำอีกครั้งเป็นเทื่อที่สาม
 มีเสียงทองเสียงห่าววาววาวแจ้วลั่นจัน
 ลูกมันมีเหมิดเกลี้ยงแปดคู่งามขำ
 ทรงกระหายห้วยยามเห็นงามแยมพระโขนง
 คำว่าแคนมันหากมีแต่พุ่นสืบทอดกันมา
 คับบอคำคำว่าแคนโคไถลหม่อ

ใจคะเนบแล้ววิธีสร้างแต่งการ
 เสียงมันดังวิวดู่ว่าวแอ่วแอ
 เป็นเพราะปล้องไม้อ้อยาวสั้นปะคากัน
 ทั้งแมงอีกาเลนแผ่นบินมาฮ้อง
 ฝ่ายอามาตย์ผู้นั้นนอนแล้วตื่นมา
 ฟังสำเนียงลมพัดเป่าตอล้ออ้อ
 ทั้งเรไรต่างเชื้อประสมเข้าม่วนหู
 ตามดังองค์ภูมิมีอบหมายมานั้น
 ลาวจึง ลับใต้เต้าเข้าสู่นคร
 จนเวลาสุรย์แสงสว่างมายามเช้า
 ลาวก็ชอกได้พราประดาเข้าสู่ไพร
 ทั้งเหล่าซีแทงเลาะซ้อเสียเหมิดเกลี้ยง
 เจาะฮูแพวซ้องแล้วเลยเห็บลิ้นตื่นแถม
 เอ็ดคือคนมผู้เฒ่าเป็นเป้าอยู่กลาง
 มีสำเนียงอ้อแอ่วไว่วอแว
 คั้นว่าผิดก็มีเสียงเล็กน้อยพลอยลิได้พัน
 เลยไว้วาเมื่อฮอดโฮงพระยาเจ้า
 ทางมหาราชเจ้าจึงจำเฒ่าเป่าดู
 ทำท่าไกวหัวหางอย่างจำเอาไว้
 เอาบ่นอล้านี้พระองค์เจ้าว่าจ้งได้
 เจ้ายังปุนแปลงเอ็ดเกิดเป็นปานนี้
 เขาก็ยังลีให้สินจ้างค่าพัน
 ก็จึงอำลาคืนครอบเฮือนเฮอฟ้าว
 ประดิษฐ์ใหญ่ขึ้นหน้าจะแจ้งยิ่งทวี
 องค์พระภูมิตรัสว่า “แคนแคนแล้ว”
 เอ็ดมาถวายอีกแม่ให้ดีแท้กว่าแต่หลัง
 มีทั้งงามจับดีครบกระบวนควรย่อง
 เสียงทุ้มฮู้ก็พองนันทันขึ้นวินเสียง
 ขุนเมื่อนำเมื่อถวายทอดพระกรณวันท้าย
 โปรดว่า “แคน แท้แล้วคราวนี้ท่านขุน”
 ย่อนว่าราชาตรัสว่า “แคน แคน แล้ว”
 ก็แม่นกอระวีกฮ้องของแท้ฮี้หลี

อีกอย่างหนึ่งย่อนดนตรีประเภทนี้พาให้ล่วงความอุก พาให้หายความทุกข์ยากแคลนแสน
 แค้นชื่อว่าแคน แคนแล้วเหม็ดทั้งมวลมีแต่มน เพ็นจ้งม่วนใส่หั้นคำนั้นว่า “แคน”

(ขันทอง ทัมมะวง. 2511: 24-7)

ในปัจจุบันนี้ แคน เป็นเครื่องดนตรีที่มีความเก่าแก่มากที่สุด เป็นเครื่องดนตรีที่มีความนิยม
 เป่ากันมาก โดยเฉพาะชาวจังหวัดขอนแก่น ถือเอาแคนเป็นเอกลักษณ์ชาวขอนแก่น รวมทั้งเป็นเครื่อง
 ดนตรีประจำภาคอีสานตลอดไป และในปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้มีการประดิษฐ์ทำแคนเป็นอาชีพอย่าง
 มากมาย เช่น อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม จะทำแคนเป็นอาชีพทั้งหมู่บ้าน รวมทั้ง จังหวัดอื่นๆ อีก
 มากมาย และแคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่นำมาเป่าประกอบการแสดงต่างๆ เช่น แคนวง วงโปงลาง วง
 ดนตรีพื้นเมือง รวมทั้งมีการเป่าประกอบพิธีกรรมของชาวอีสาน เช่น จำปีฟ้า จำภูไท เป็นต้น รวมทั้งเป่า
 ประกอบหมอลำกลอน ลำเพลิน ลำพิ่น รวมทั้งหมอลำซิ่ง ยังขาดแคนไม่ได้

ประเภทของแคน

แคน จำแนกเป็นประเภทได้ดังนี้

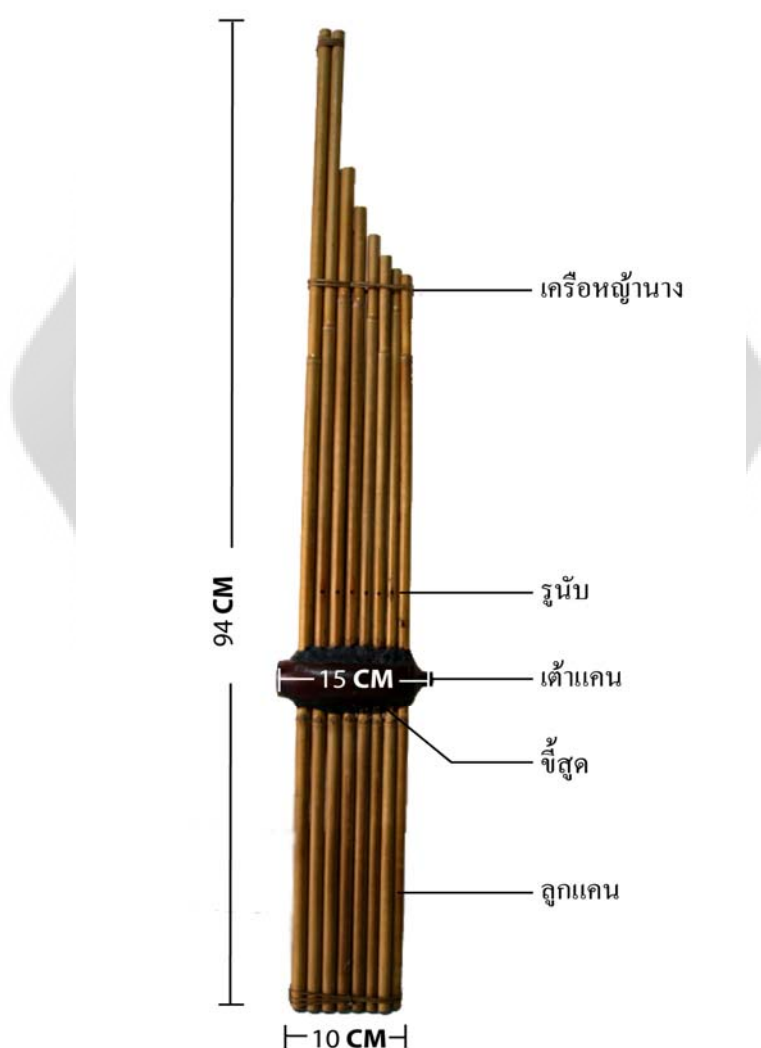
1. แคนหก มีทั้งหมด 6 ลูก 3 คู่ มีระดับเสียง 5 เสียง มีเสียง โด เร มี ซอล ลา แคนหกมีชื่อ
 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แคนโก้ แต่ช่างแคนบางคนเรียกว่า แคนสาม ประกอบด้วยลูกแคน 6 ลูก จัดเรียง
 เข้าอยู่ในเต้า 2 แพ ด้านซ้าย และขวา แพละ 3 ลูก เรียงลำดับจากต่ำไปหาสูง (ระดับเสียง) 5 เสียง คือ
 ซอล ลา โด เร มี เสียงซอล มี 2 ลูก เสียงอื่นๆ มีลูกเดียว

2. แคนเจ็ด มีทั้งหมด 14 ลูก 7 คู่ มีระดับเสียงครบทั้ง 7 เสียง โด เร มี ฟา ซอล ลา ที
 จัดเรียงเข้าอยู่ในเต้าเป็น 2 แพ แพซ้ายและแพขวา แพละ 7 ลูก เรียงลำดับจากต่ำไปสูง 7 เสียง คือ
 ลา ที โด เร มี ฟา ซอล แต่ละเสียงมีคู่เป็นคู่แปด

3. แคนแปด มีทั้งหมด 16 ลูก 8 คู่ มีระดับเสียงแบบเดียวกับแคนเจ็ด จัดเรียงเข้าอยู่ในเต้า
 เป็น 2 แพ แพซ้ายและแพขวา แพละ 8 ลูก ครบ 7 เสียง แคนแปดวางตำแหน่ง เสียงของลูกแคน
 เหมือนกับแคนเจ็ดทุกประการ เพียงแต่เพิ่มลูกแคนเข้ามาอีก 1 คู่ (2 ลูก) ที่ลำดับปลายนอกสุดของ
 เต้าแคน คู่ที่เติมเข้ามานี้ใช้เป็นเสียงประสานยืน ช่างทำแคนและหมอลำเรียกเสียงประสานยืน หรือ
 เสียงโดรนว่า “เสียงเสฟ” คู่ลูกแคนที่เป็นเสียงโดรนนั้น มีชื่อเรียกว่า “คู่เสฟ-ก้อย” เพราะเวลาเป่าผู้
 บรรเลงหรือผู้เป่ามักใช้นิ้วก้อยปิดรูรับ แต่หมอลำที่มีทักษะน้อยมักใช้ซี่ สู้ตก่อนเล็กๆ ปิดรูนั้นให้เกิด
 เสียงเสฟดังตลอดการบรรเลงหรือการเป่า เสียงเสฟข้างขวาเป็นเสียงลา ใช้ประสานยืนกับทำนองทาง
 ไมเนอร์ ส่วนเสียงเสฟซ้ายเป็นเสียง ซอล ใช้ประสานยืนกับทำนองเมเจอร์ แคนแปดเป็นแคนที่หมอลำ
 นิยมใช้มากที่สุด ที่วางขายทั่วไปในปัจจุบัน และถือว่าเป็นแคนที่มีมาตรฐาน

4. แคนเก้า มีทั้งหมด 18 ลูก 9 คู่ มีระดับเสียงแบบเดียวกับแคนแปดจัดเรียงเข้าอยู่ในเต้า เป็นสองแพ แพซ้ายและแพขวา แพละ 9 ลูก มีเสียงเสฟประสานอีก 2 เสียง เหมือนกับแคนแปดทุกประการ แต่ได้เพิ่มคู่เสฟก้อยพิเศษเข้ามาอีก 1 คู่ เพื่อให้เสียงประสานยืนหนักแน่น และกลมกล่อมยิ่งขึ้น ฟังดูคล้ายมีเสียงคลอประสาน และช่วยให้บรรเลงเลือกใช้ให้เหมาะสมกับทำนองต่างบันไดเสียงหลายบันไดขึ้นไปอีก แคนเก้านิยมทำให้มีความยาวอย่างน้อยเกือบ 2 เท่า ของแคนเจ็ดและแคนแปด เพื่อให้มีระดับเสียงทุ้มต่ำอยู่ในแนวเทนเนอร์หรือแนวเบส

ส่วนประกอบและขนาดของแคน

ภาพประกอบ 31 แคน

2.1.2 ปี่

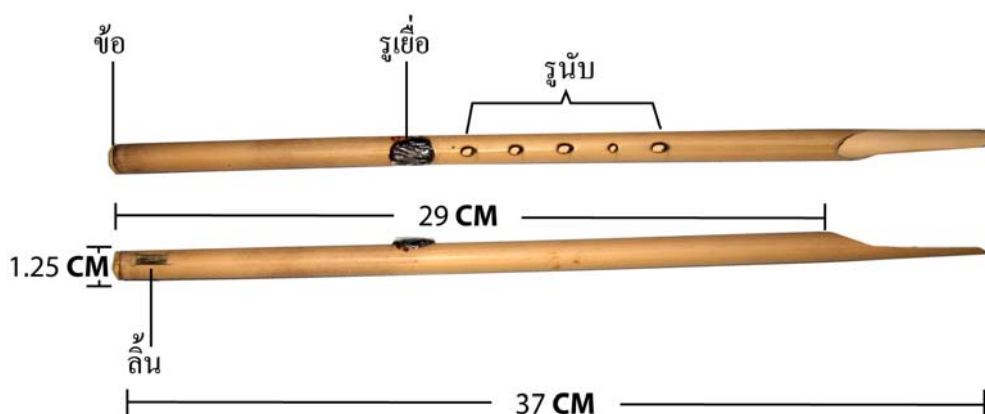

ภาพประกอบ 32 ปี่

ปี่เป็นเครื่องดนตรีพิเศษอีกชิ้นหนึ่งของชาวผู้ไทย มีขนาดจุ่มจึมน่ารัก เสียงก็สดใสไพเราะยิ่งนัก เมื่อคุณลักษณะทั่วไปของปี่จะรู้สึกว่าเป็นเครื่องดนตรีผสมระหว่างขลุ่ยกับแคน กล่าวคือตัวปี่ทำจากไม้เสี้ยนหรือไม้กู่แคน ซึ่งตามสำเนียงผู้ไทยออกเสียงเป็น “ไม้แฮ” เนื่องจากไม้กู่แคนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นลูกของแคน บางทีจึงเรียกปี่นี้ว่า “ปี่ลูกแคน” แต่ชาวผู้ไทยเรียกแต่เพียง “ปี่” ก็เป็นที่หมายรู้กัน ที่เรียกปี่เข้าใจว่าจะเรียกตามเสียงที่ได้ยิน

ปี่ผู้ไทยนี้เป็นปี่ชนิดเดียวกับที่ใช้ในภาคเหนือของไทยที่เรียกกันว่า “ปี่ซอ” เพราะใช้เป่าประกอบการขับร้องที่เรียกว่า “ซอ” และบางทีก็เรียกว่า “ปี่ซุม” (ออกเสียง “ปี่จุม”) เพราะเป่ารวมกันเป็นคณะ แต่ชาวเหนือเองเรียกแต่เพียง “ปี่” ซึ่งก็หมายถึงปี่ซอนั่นเอง ปี่ อย่างเดียวกันนี้ในเขมรเรียกว่า “เปย์ปอร์ค”

ส่วนประกอบและขนาด

ภาพประกอบ 33 ส่วนประกอบและขนาดของปี่

ปีแบ่งส่วนประกอบออกเป็น 2 ส่วน คือตัวปี (หรือเลาปี) กับลั่นปี เมื่อปีถูกลมเป่า ลั่นจะ ลั่นขึ้น ลงทำให้เกิดเป็นเสียง และทำให้อากาศภายในตัวปีสั่นสะเทือนไปด้วย ขณะเดียวกันตัวปีก็จะ ทำหน้าที่เป็นกล่องขยายเสียงจากลั่นปีนั้นด้วย นอกจากนี้เยื่อที่ไว้กับรูเยื่อจะทำให้เกิดกระแสเสียงใน ลักษณะพิเศษทำให้ไพเราะยิ่งขึ้นดังปีแก้ว ปีชนิดนี้จึงมีชื่อเรียกว่า “ปีแก้ว” อีกชื่อหนึ่ง ส่วนรูบนนั้นมี ไว้สำหรับกดนิ้วตามระดับเสียงที่ต้องการเป็นการควบคุมปริมาตรของมวลอากาศที่ทำหน้าที่ สั่นสะเทือนและทำให้เกิดเสียงตามช่วงความยาวที่ปิดด้วยนิ้ว

2.1.3 พิณ

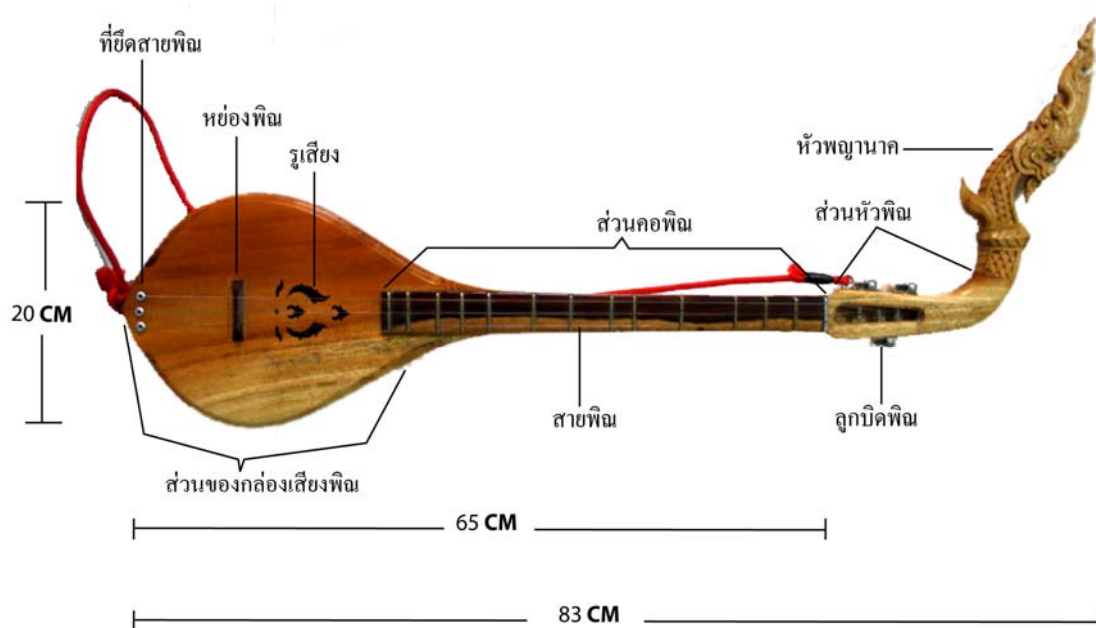

ภาพประกอบ 34 พิณ

เป็นเครื่องดนตรีประเภทสายชนิดดีด ตระกูลเดียวกับ ซึง กระจับปี จะเข้ แมนโดลิน ใช้บรรเลง ดำเนินทำนอง นิยมทำมาจากไม้ท่อนเดียว จึงเรียกว่า ซุง ปัจจุบัน เรียกว่า พิณ ไม้ที่ทำพิณนั้นส่วนมาก ใช้ไม้ขนุน เพราะง่ายแก่การขูด เจาะ บาก ได้ง่าย เมื่อไม้แก่เต็มที่ไม้จะมีสีสดใสเป็นสีเหลืองสวยงาม ตามธรรมชาติพิณ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อ้างอิงได้จากข้อความในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึง การละเล่นพื้นเมืองและการเล่นดนตรีในสมัยนั้นว่า ลางจำพวกดีดพิณและสีซอพุงตอและกรับฉิ่ง เริงรำ จับระบำเต้นเล่น ซึ่งให้ความหมายว่า พิณ ใช้เล่นกับซอสามสาย ประกอบกับฉิ่ง กรับมาตั้งแต่สมัย สุโขทัยเป็นราชธานีอีกประการหนึ่ง ชาวไทยเรารู้จักคำว่าพิณมาพร้อมกับ พุทธประวัติ ตอนที่ พระ อินทราชาเสด็จลงมาดีดพิณสามสาย ถวายเพื่อเป็นอนุสติแก่พระพุทธรูปก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ ว่า การบำเพ็ญเพียรแสวงหาโฆษกธรรมนั้นถ้าเคร่งครัดนักก็เปรียบเสมือนการขึ้นสายพิณให้ตึงเกินไป แล้วยอมขาด ถ้าหย่อนยานนักไม่มีเสียงไพเราะ แต่ถ้าทำอยู่ในขั้น มัชฌิมาปานกลาง ก็เหมือนการขึ้น สายพิณแต่เพียงพอดีกับระดับเสียง ย่อมให้เสียงดังกังวานไพเราะ แจ่มใสดังใจความในวรรณคดีเรื่อง “พระปฐมสมโพธิกถา” พระราชนิพนธ์ ของ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ว่า “...ขณะนั้น สมเด็จพระอินทราชา ทราบในข้อปริวิตก ดังนั้นจึงทรง พิณพาทย์ สามสาย มาดีดถวายพระมหาสัจย์ สายหนึ่งเคร่งนักพอดี

ก็ขาดออกไปเข้าก็ไม่บันลือเสียง และสายหนึ่งนั้นไม่เคร่งไม่หย่อนปานกลาง ดัดเข้าก็บันลือศัพท์
ไพเราะเจริญจิต พระมหาสัตว์ได้สดับเสียงพิณก็ถือเอานิมิตนั้นทรงพิจารณาเห็นแจ้งว่า
“..มัชฌิมาปฏิปัตตินั้นเป็นหนทางพระโพธิญาณ....”

ส่วนประกอบและขนาดของพิณ

ภาพประกอบ 35 ส่วนประกอบและขนาดของพิณ

2.1.4 ซอบั้งไม้ไผ่

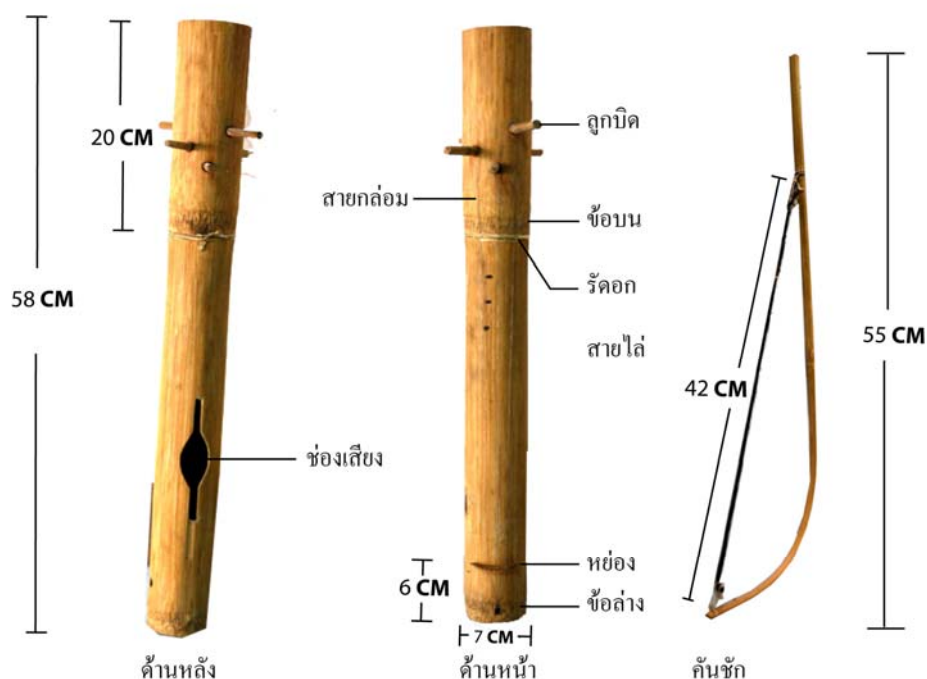

ภาพประกอบ 36 ซอบั้งไม้ไผ่

ซอผู้ไทยเป็นเครื่องดนตรีที่ประหลาดกว่าซออื่นๆ ของไทยในหลายกรณี เช่น ตัวซอทำด้วยไม้ไผ่ทั้งปล้องเป็นชิ้นเดียวกัน ไม่แยกเป็นกระโหลก หรือคันซอ เพราะกระบอกไม้ไผ่นี้เป็นทั้งกระโหลก และทำหน้าที่เป็นคันซอไปในตัว นอกจากนี้การขึ้นสายเทียบเสียงก็ยังผิดกับซอชนิดอื่นๆ อีกโดยทั่วไป

ที่เรียกว่า “ซอ” สันนิษฐานจะเป็นคำยืมมาจากภาษาอินเดีย เพราะซอสามสายของอินเดียในแคว้นแคชเมียร์เรียกว่า “ซาร์” หรืออาจจะมาจากคำ “สะโร” ซึ่งเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของซอ “ซารินดา” ของอินเดีย แม้ในภาคเหนือของเราก็เรียกซอว่า “ซอล้อ” หรือ “สะล้อ” หรือ “ทะล้อ” หรือ “ตะล้อ” ซึ่งเขมรก็เรียกซอว่า ตะรอ ตะโร หรือ ตะร่ว

ส่วนประกอบและขนาด

ภาพประกอบ 37 ส่วนประกอบและขนาดซอบั๊วไม้ไผ่

ซอบั๊วไม้ไผ่มีส่วนประกอบอยู่ 6 ส่วน คือ บั๊ว (กระบอก) สาย หย่อง รัดอก ลูกบิด คันชัก ดังรูป หน้าที่ของส่วนต่างๆ ของซอมีดังนี้คือ บั๊วมีหน้าที่เป็นทั้งคันซอและกะโหลกซอ คือ เป็นทั้งที่จับและเป็นกลองสำหรับขยายเสียงจากการสั่นสะเทือนของสายซอ หย่องมีหน้าที่ยกสายซอให้สูงขึ้นจากสายซอเป็นจุดกำหนดความยาวของสายซอส่วนที่จะสั่นสะเทือนโดยทำหน้าที่รวมกันกับรัดอก เพราะฉะนั้นช่วงระหว่างรัดอกกับหย่องคือช่วงของสายที่จะสั่นสะเทือน ลูกบิดมีหน้าที่เป็นที่ยึดของสายกับทำหน้าที่ดันสายให้ตึงและให้สายด้านบนรัดอกทำให้สายที่สั่นสะเทือนห่างออกจากผิวของบั๊วมีอิสระในการสั่น เมื่อใช้คันชักสีที่สายซอๆ จะสั่นเกิดเป็นเสียง บั๊วซอก็จะขยายเสียงจากสายซอให้ดังเพิ่มขึ้นอีก เมื่อต้องการได้เสียงระดับต่างๆ ผู้สีซอก็จะใช้นิ้วกดที่สายที่ทำทำนองซึ่งชาวไทยเรียกว่า “สายไล่” หรือ “สายไล่เสียง” และขณะเดียวกันต้องสีทั้งสองสายตลอดเวลา คือต้องสีทั้ง “สายไล่” (สายทำทำนอง) และ “สายกล่อม” (สายทำเสียงประสาน)

2.1.5 โปงลาง

ภาพประกอบ 38 โปงลาง

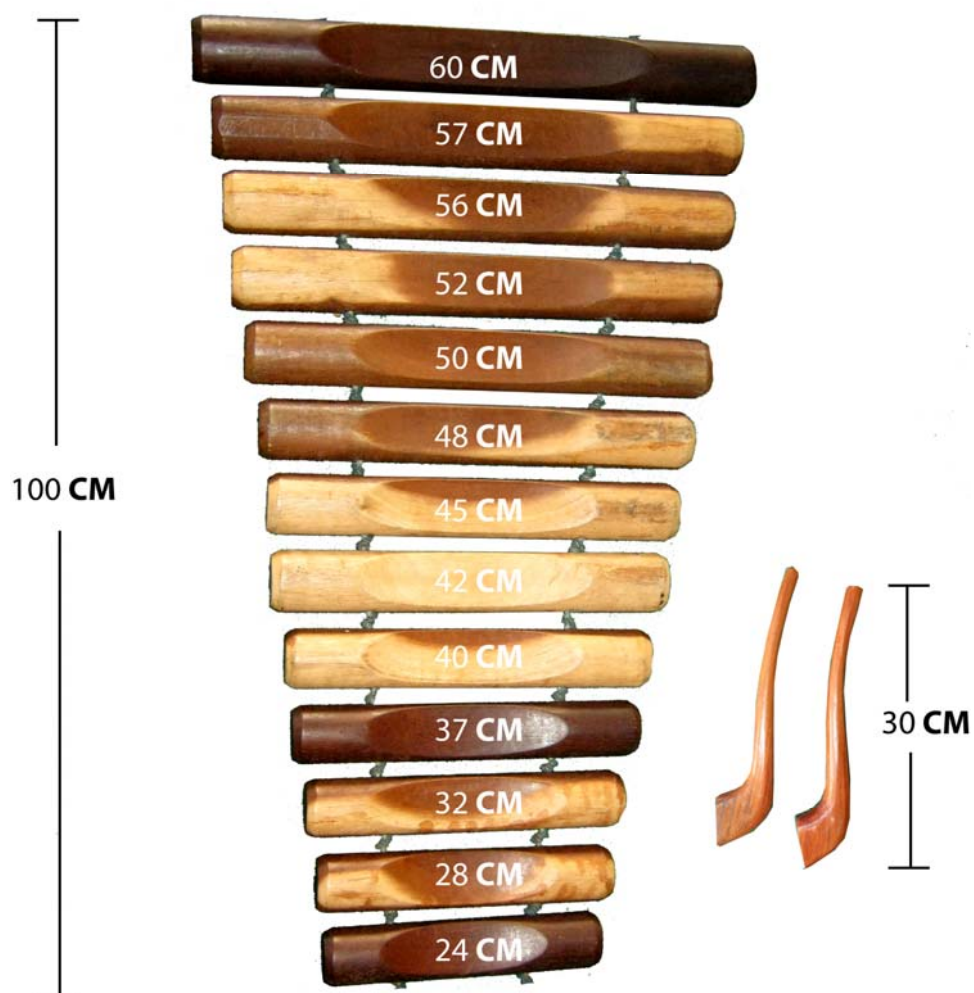
เป็นเครื่องดนตรีที่พัฒนามาจาก "เกราะลอ" หรือ ขอลอ คำว่า "โปงลาง" นี้ ใช้เรียกดนตรีชนิดหนึ่ง ที่มีการเล่นแพร่หลายทางภาคอีสานตอนกลางและตอนเหนือ ความหมายของโปงลางนั้นมาจากคำ ๒ คำ คือ คำว่า "โปง" และ "ลาง" โปง เป็นสิ่งที่ใช้ตีบอกเหตุ เช่น ตีในยามวิกาลแสดงว่ามีเหตุร้าย ตีตอนเช้าก่อนพระบิณฑบาตให้ญาติโยมเตรียมตัวตักบาตร ตีเวลาเย็นเพื่อประโยชน์ให้คนหลงป่ากลับมาถูก เพราะเสียงโปงลางจะดังกังวาลไปไกล (สมัยก่อนใช้ตีในวัด) ส่วนคำว่า ลาง นั้น หมายถึง ลางดี ลางร้าย โปงลางนั้นก่อนที่จะเรียกว่า โปงลาง มีชื่อเรียกว่า "เกราะลอ" ซึ่ง เกราะลอ มีประวัติโดยย่อคือ ท้าวพรหมโคตร ซึ่งเคยอยู่ประเทศลาวมาก่อนเป็นผู้ที่คิดทำเกราะลอขึ้น โดยเลียนแบบ "เกราะ" ที่ใช้ตีตามหมู่บ้านในสมัยนั้น เกราะลอทำด้วยไม้หมากเลื่อม (ไม้เนื้ออ่อน สีขาว มีเสียงกังวาล) ใช้เถาว์ลย์มัดร้อยเรียงกัน ใช้ตีไล่ฝูงนก กา ที่มากินข้าวในไร่ ในนา เนื่องจากเกราะลอใช้สำหรับตีไล่ ฝูงนก กา ที่มากินข้าวในไร่ในนา ดังนั้น จึงมีเกราะลออยู่ในทุกโรงนา (อีสานเรียกว่า เถียงนา) เมื่อเสร็จจากภาระกิจในนาแล้ว ชาวนาจะพักผ่อนในโรงนาและใช้เกราะลอเป็นเครื่องตี เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเกราะลอนี้จะตีนอกหมู่บ้านเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าตีในหมู่บ้านจะเกิดเหตุการณ์ไม่ดี เช่น ฟ้าฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น การเรียนการตีเกราะลอในสมัยก่อน เป็นการเลียนแบบ คือเป็นการเรียนที่ต้องอาศัยการจำโดยการจำทำนองของแต่ละลาย เกราะลอที่มี 9 ลูกนี้จะเล่นได้ 2 ลายคือ ลายอ่านหนังสือใหญ่ และลายสุดสะแนน เช่นเดียวกับลายแคนและลายพิณ ดังนั้นเมื่อนำมาเล่น

ผสมผสานกันจึงได้วรรณกรรมยิ่งนัก โปงลาง มีลักษณะวิธีการบรรเลงคล้ายกับระนาดเอก คือนำท่อนไม้หรือกระบองไ้มาร้อยติดกันเป็นผืน และใช้ไม้ตีเป็นทำนองเพลง แขนงดี กับเสาบ้าง ซึ่งบนรางบ้างหรือบางทีก็ผูกติดกับตัวผู้บรรเลง เครื่องดนตรีชนิดนี้พบทั่วไปในหลายประเทศ สำหรับในประเทศไทยพบในแถบภาคอีสาน และเรียกเครื่องดนตรีนี้หลายชื่อด้วยกัน เช่นเรียกว่า หมากกลิ้งกล่อม หมากขอลอ หรือหมากโปงลาง เป็นต้น ที่ได้ชื่อว่า หมากขอลอ เพราะเวลาเคาะแต่ละลูกมีเสียงดังกังวานคล้าย ขอลอ (หมายถึง เกราะ ในภาษาอีสาน) ในปัจจุบัน โปงลางนอกจากจะใช้บรรเลงตามลำพังแล้วยังนิยมบรรเลงรวมวงกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ แคน โหวด กลอง ประกอบการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน รวมทั้งการแสดงร่วมกับเครื่องดนตรีสากล อีกด้วย

ส่วนประกอบและขนาดของโปงลาง

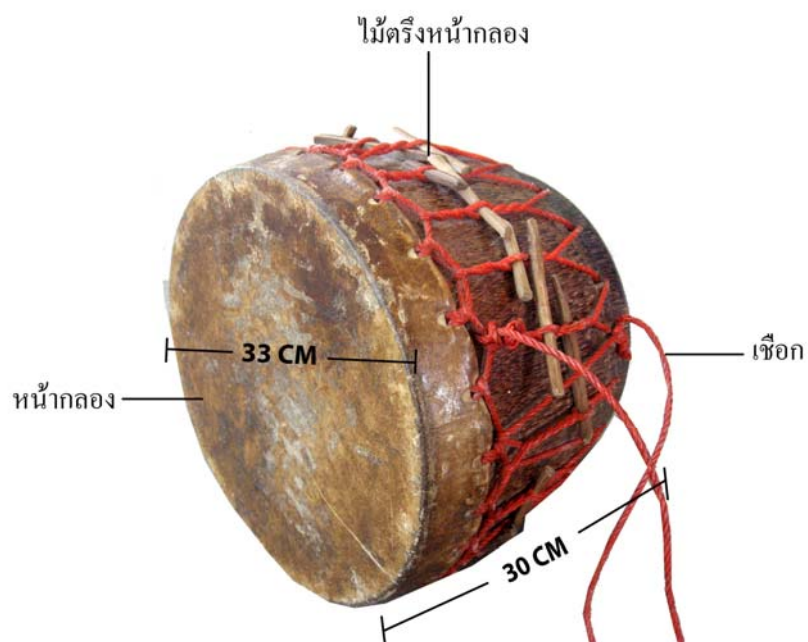

ภาพประกอบ 39 ส่วนประกอบโปงลาง

ภาพประกอบ 40 ขนาดโป่งกลาง

2.1.6 กลองน้อย

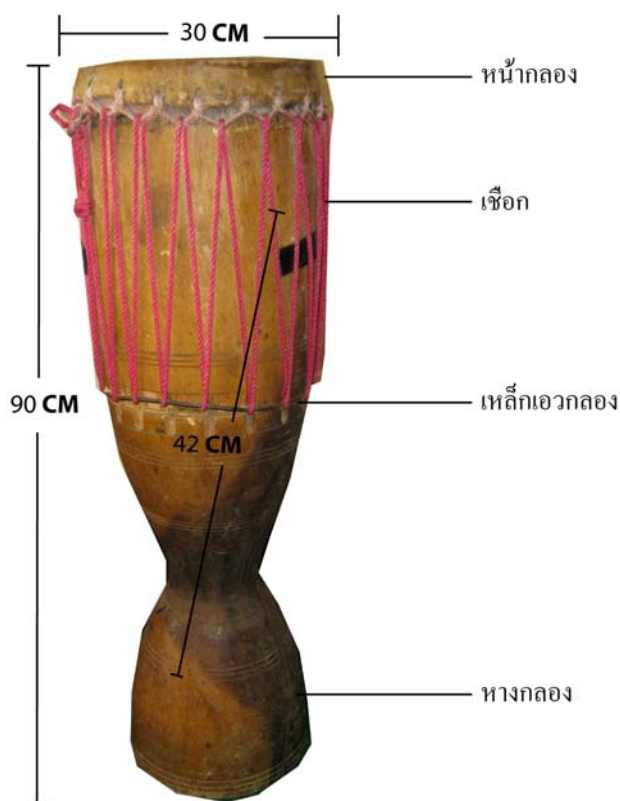
ภาพประกอบ 41 กลองน้อย

เป็นกลองหน้าเดียวใช้หนังวัวในการทำหน้ากลองรูปทรงคล้ายกันกับกลองตุ้ม แต่มีขนาดเล็กกว่าและหุ้มหน้าเดียว

โอกาสที่เล่น

การเล่นกลองน้อย จะนิยมใช้ประกอบดนตรีผู้ไทยในการบรรเลงหลายต่างๆ ในสมัยก่อนใช้ในการเล่นเลาะตูบ และมักจะเล่นรวมกันกับ แคน พิณ และปี่

2.1.7 กลองหาง

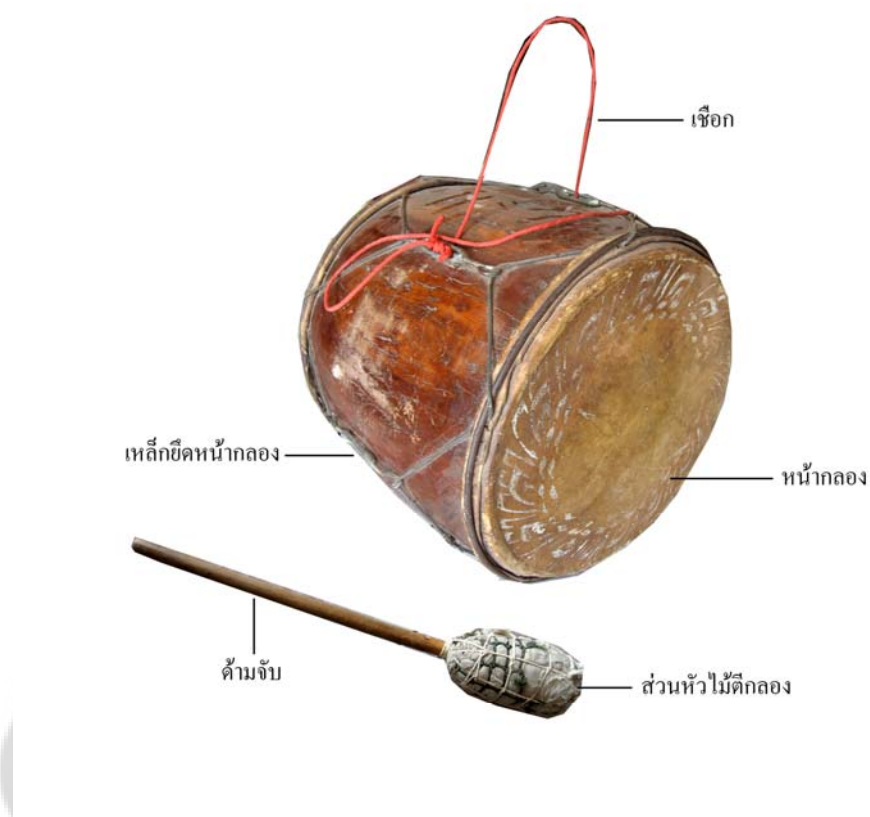

ภาพประกอบ 42 กลองหาง

มีลักษณะเป็นหน้าเดียวใช้หนังวัวในการทำหน้ากลอง อุปกรณ์และวิธีเล่น กลองหางเป็นกลองหน้าเดียว รูปร่างทรงยาว ด้านล่างกลึงเป็นรูปคล้ายปากแตร ส่วนบนป่องเล็กน้อยปิดด้วยหนังวัว ซึ่งด้วยเชือกให้ตึง กลองหางมีหลายขนาดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของผู้เล่น ตกแต่งด้วยผ้าสีสวยงาม มีสายสะพายคล้องบ่าเพื่อสะดวกในการเดินตีผู้เล่นกลองยาวจะใช้มือตีทั้งสองมือ บางครั้งตีแบบโลดโผนเพื่อความสนุกสนาน ใช้กำปั้น ศอก เข่า ศีรษะ หรือต่อตัวในการตีกลอง ซึ่งต้องใช้ทักษะและความชำนาญในการตี

โอกาสที่เล่น การเล่นกลองหางเป็นการเล่นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ในภาคอีสานมีการเล่นกลองหางตามอำเภอต่าง ๆ โดยจะเล่นในขบวนแห่ภาค ขบวนทอดผ้าป่า งานรื่นเริง

2.1.8 กลองตุ้ม

ภาพประกอบ 43 กลองตุ้ม

เป็นกลองสองหน้า มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 ซม. ยาว 40 ซม. ชึงด้วยหนังทั้งสองหน้า ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ใช้ชึงหน้าด้วยเชือกหนัง ตีด้วยมือ ประสมในวงดนตรี ประกอบหมอลำ ร่วมกับ แคน พิณ ปี่ ในขบวนแห่ร่วมกับกลองเล็ง ผางฮาด กลองหาง ชิ่ง ฉาบ

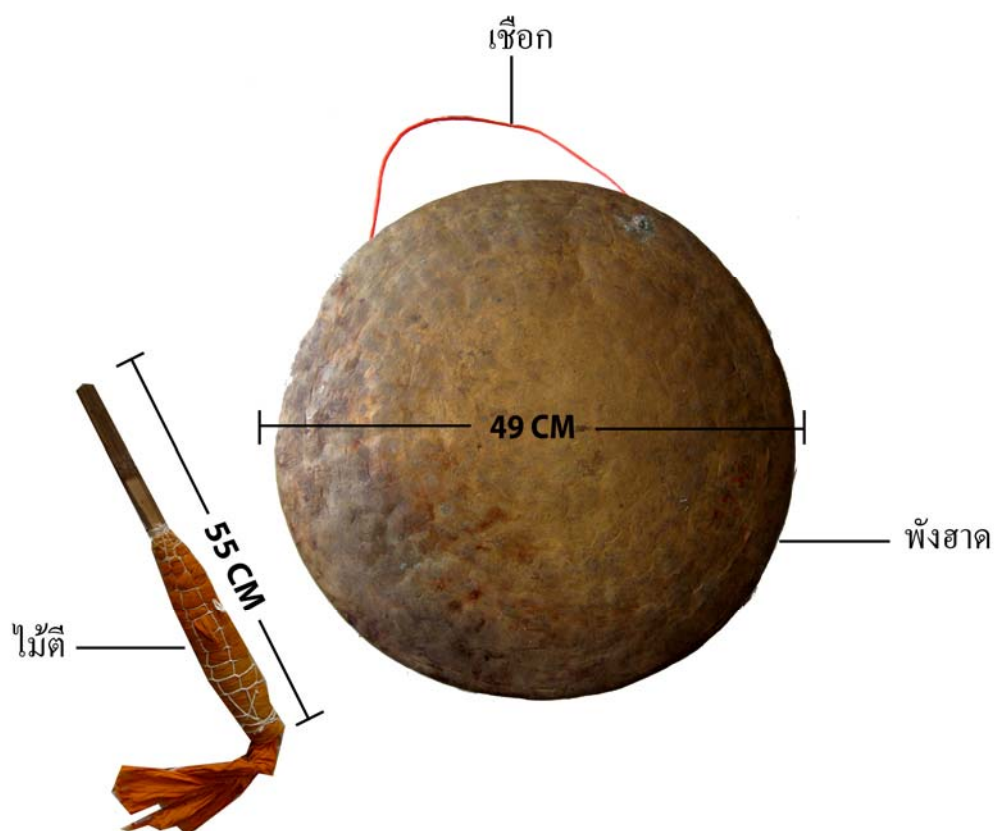
2.1.9 กีบแก๊บ

ภาพประกอบ 44 หมากกีบแก๊บ

เป็นเครื่องตีทำด้วยไม้เนื้อแข็งหนาประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. ยาวประมาณ 23-38 ซม. ใช้ใส่ฝ่ามือตี

2.1.10 พังฮาด

ภาพประกอบ 45 พังฮาด

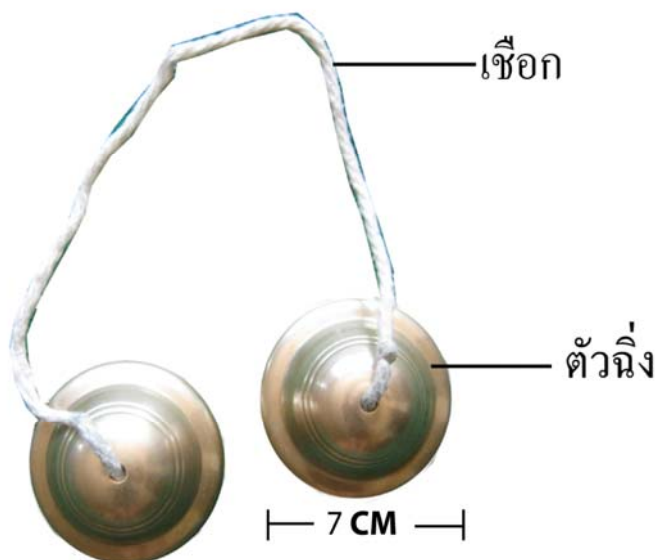
เป็นเครื่องตีทำด้วยโลหะ เป็นฆ้องชนิดหนึ่งทำจากแผ่นทองเหลืองทรงกลม ไม่มีปุมหรือนม ฆ้อง ตรงกลางตีแบนเรียบราบเหมือนหน้ากลอง ด้านบนของพังฮาดจะเจาะรูร้อยเชือกจำนวน 2 รู เวลาตีก็ใช้คนหามตีกลองตุ่มประสานเสียงกัน ใช้ทวย 2 หุ้มด้วยผ้าหลายๆชั้นให้หนา และหามด้วยไม้ไผ่เป็นคานขนาดใหญ่เส้นผ่านศูนย์กลาง 43 ซม. ขอบกว้าง 6 ซม.มีมานานตั้งแต่โบราณในยุคสัมฤทธิ์หรือยุคโลหะ

การเทียบเสียง ไม่มีการเทียบเสียงแต่อย่างใด แต่ทำให้เสียงดังกังวานไกลก็ใช้ได้

การประสมวง ใช้ตีประกอบกับกลองตุ่ม

โอกาสที่ใช้ ใช้ประกอบขบวนแห่, ประกอบการฟ้อนในงานประเพณีต่างๆ

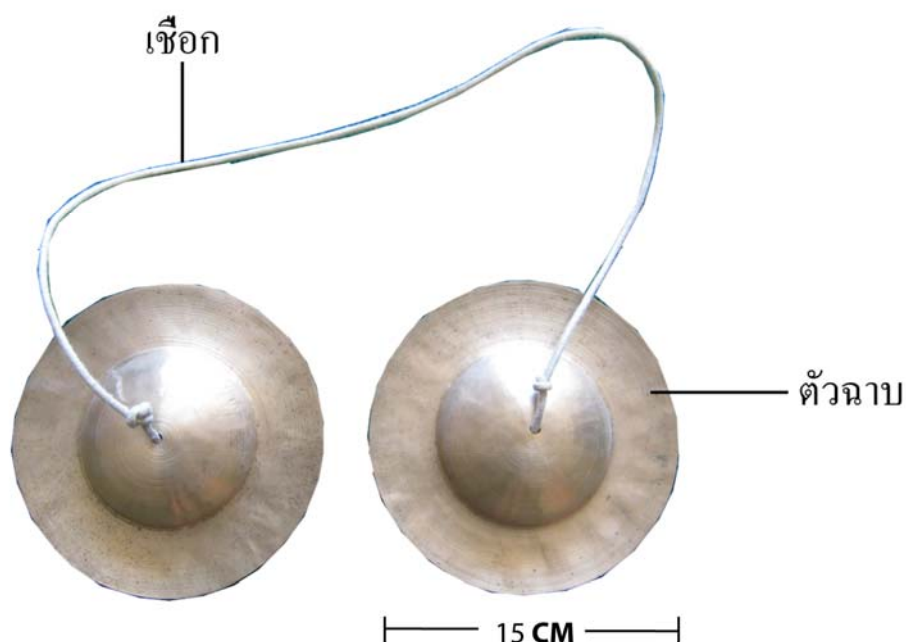
2.1.11 จิ้ง

ภาพประกอบ 46 จิ้ง

เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยทองเหลืองหล่อหนา ปากผายกลม 1 ชุด มี 2 ฝา จิ้ง มี 2 ชนิด คือจิ้งสำหรับวงปี่พาทย์ และจิ้งที่ใช้สำหรับวงเครื่องสายและวงมโหรี จิ้งสำหรับวงปี่พาทย์มีขนาดที่วัดผ่านศูนย์กลาง จากขอบข้างหนึ่งไปสุดขอบอีกข้างหนึ่ง กว้างประมาณ 6 - 7 ซม. เจาะรูตรงกลาง สำหรับร้อยเชือก เพื่อให้จับสะดวกขณะตี ส่วนจิ้งสำหรับวงเครื่องสายและวงมโหรีนั้น มีขนาดเล็กกว่า วัดเส้นผ่านศูนย์กลางได้ขนาดประมาณ 5.5 ซม. เนื่องจากการตีจิ้ง ต้องเอาขอบของฝาข้างหนึ่งกระทบกับอีกฝาหนึ่งแล้วยกขึ้น ก็จะมีเสียงดังกังวานยาวดัง จิ้ง แต่ถ้าเอาทั้งสองฝานั้นกระทบและประกบกันไว้ จะได้ยินเสียงดังสั้นๆ ดัง ฉับ ดังนั้นการเรียกชื่อเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า จิ้ง ก็เพราะเรียกตามเสียงที่เกิดขึ้นนั่นเอง

2.1.12 ฉาบ

ภาพประกอบ 47 ฉาบ

ฉาบเป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยโลหะคล้ายฉิ่ง แต่หล่อให้บางกว่า ฉาบมี 2 ชนิด คือ ฉาบเล็ก และฉาบใหญ่ ฉาบเล็กมีขนาด ที่วัดผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 12-15 ซม. ส่วนฉาบใหญ่มีขนาดที่วัดผ่านศูนย์กลางประมาณ 24-26 ซม. เวลาบรรเลงใช้ 2 ฝ่ามามีกระทบกันให้เกิดเสียงตามจังหวะ เมื่อฉาบทั้งสองข้างกระทบกันขณะตีประกบกันก็จะเกิดเสียง ฉาบ แต่ถ้าตีแล้วเปิดเสียงก็จะได้ยินเป็น แฉ่ง แฉ่ง แฉ่ง เป็นต้น

2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

นิยมฟ้อนเป็นหมู่คณะ ฟ้อนได้ทั้งหญิงและชายแต่เดิมเป็นการฟ้อนรำเพื่อบูชาเทพเจ้า ในปัจจุบันการฟ้อนผู้ไทย ใช้ในการฟ้อนต้อนรับแขกบ้าน แขกเมืองและในงานเทศกาลต่างๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนผู้ไทย ได้แก่ แคน และกลองหางเป็นหลัก นอกจากนี้ก็มีพิณ กลองตุ้ม โปงลาง ฉิ่ง ฉาบ ฆ้องมโหรี และพวงมโหรี ผู้บรรเลงดนตรีจะเป็นชาย ทำฟ้อนรำผู้ไทย มีผู้สืบต่อและปรับปรุงกันมากมายหลายท่า แต่ละท้องถิ่นมีท่าแตกต่างกันไป ท่าหลักที่พบนิยมฟ้อนรำ ได้แก่ ท่าม้วนซ้างหรือฟ้อนม้วน ท่ากาเดินก้อน ท่าเลื้อยออกเหล่าท่าหนุมานถวายแหวน เป็นต้น

2.2.1.2 เช้างกระหยัง

ภาพประกอบ 48 การแต่งกายเช้างกระหยัง

เช้างกระหยัง ที่ได้ชื่อว่าเช้างกระหยังเพราะผู้ฟ้อนจะถือ กระหยัง เป็นส่วนประกอบในการแสดงของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแห่งแรกที่เป็นต้นกำเนิดของการแสดงชุดนี้ เมื่อกรมศิลปากรได้มาลงพื้นที่เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย และได้นำเอาชุดการแสดงเช้างกระหยัง ไปสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อใช้แสดงในวงโปงลาง ซึ่งถือว่าเป็นชุดการแสดงที่มีชื่อเสียงอีกชุดหนึ่งที่ถือกำเนิดจากบ้านหนองห้าง

เช้างกระหยังเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากนายหนุ่ม อยู่ในธรรม รองอธิบดีกรมศิลปากร ขณะเป็นนักศึกษาของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 12 ได้เดินทางไปสังเกตและดูงานกิจการต่างๆ ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2512 และมีโอกาสชมการแสดงเช้างกระหยัง

เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการแสดงที่น่าชมมีจังหวะรุกเร้าสนุกสนาน จึงให้ศิลปินกรมศิลปากรไปรับการถ่ายทอดจากศิลปินในอำเภอภูฉินรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ท่าฟ้อนของเซ็งกระหยังได้ดัดแปลงและนำเอาท่าฟ้อนจากเซ็งอื่นๆ เช่น เซ็งกระติบข้าว เซ็งสาละวัน ฯลฯ เข้าผสมผสานกันแล้วมาจัดกระบวนขึ้นใหม่มีอยู่ 19 ท่า โดยจะแสดงในรูปแบบของการทำมาหากินโดยใช้กระหยังเป็นอุปกรณ์หลัก ซึ่งท่าฟ้อนจึงมีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น ท่าไหว้ ท่าไท ท่าโปรยดอกไม้ ท่าขยับสะโพก ท่าจับคู่ออกกระหยัง ท่านั่งเกี้ยว ท่าสับหน่อไม้ ท่ายืนเกี้ยว ท่ารำสาย ท่าเก็บผักหวาน ท่ากระหยังตั้งวง ท่าตัดหน้า ท่าสาละวัน ท่ากลองยาว ท่ารำวง ท่าชวนกลับ ท่าแยกวง ท่านั่งเครื่องดนตรี

การแสดงแบบดั้งเดิมของบ้านหนองห้างจะใช้พิณ แคน กลอง ฉาบและฉิ่งในการบรรเลงลายไปเรื่อยๆ โดยไม่ได้กำหนดลายเพลง เพียงแค่ว่าลายเพลงไหนเข้ากับจังหวะกลองก็จะบรรเลงไปเรื่อยๆ ไม่ตายตัวแต่หากเป็นแบบฉบับของกรมศิลปากรแล้วจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองอีสานบรรเลงลาย เซ็งบั้งไฟ อุปกรณ์การแสดง กระหยัง

ภาพประกอบ 49 กระหยัง

2.2.1.3 ฟ้อนพื้งฮาด (ฟ้อนละครคน)

ความหมายของคำว่าละครคนหรือละคร

“ละครคน” ตามความหมายดั้งเดิมของชาวไทย คือความรื่นเริงสนุกสนาน มีลูกเล่นขณะฟ้อน และวาดลีลาในแบบของตน ฟ้อนละครคนจึงหมายถึงการฟ้อนรำที่แสดงออกถึงความรื่นเริงสนุกสนาน (ในอีกนัยหนึ่งก็กล่าวว่า คำว่าละครคนหรือละคร เป็นการฟ้อนที่แสดงอาการเลียนแบบท่าทางของสัตว์หรือสิ่งต่างๆ เหมือนกับเป็นการแสดงละคร สวมบทบาทจากท่าฟ้อนต่าง ๆ นั้นเอง รวมถึงการฟ้อนเกี่ยวกันของชายหญิงที่แสดงออกถึงความรักต่อกัน ในฟ้อนละครไทย(ฟ้อนภูไทเรณูนคร) ก็ถือว่าเป็นการแสดงละครจากการฟ้อนอีกแบบหนึ่งเช่นกัน)

จุดประสงค์ของการแสดงฟ้อนละครคนผู้ไทยบ้านหนองห้างนี้เป็นการฟ้อนรำเพื่อใช้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองเป็นหลัก และบางครั้งก็จะฟ้อนในงานประเพณีบุญข้าวฉี่

การฟ้อนละครคนผู้ไทยบ้านหนองห้าง เป็นลักษณะการฟ้อนมือเปล่าจะมีท่วงท่าและลีลาที่เป็นแบบแผนเฉพาะตน ด้วยนาฏยลักษณะของฟ้อนละครคนผู้ไทยบ้านหนองห้าง เป็นการฟ้อนที่แสดงออกถึงความสามัคคีพร้อมเพรียง ของชายชาวผู้ไทยในชุมชน แต่ในกระบวนการทำฟ้อนที่มีระเบียบแบบแผนนั้น ก็จะมีลูกเล่นเป็นอิสระ เช่น การเล่นหูเล่นตา การหยอกล้อหรือลักษณะลูกเล่นและการวาดท่าของแต่ละคน

ท่าฟ้อนของฟ้อนละครคนบ้านหนองห้าง ประกอบด้วยท่าฟ้อนต่างๆ 6 ท่า ได้แก่

1. ท่าไหว้ครู
2. ท่าซ่อม่วง
3. ท่าบัวตูมบัวบาน
4. ท่ากินรีหลั่น(เล่น)น้ำ
5. ท่าช้างเทียมแม่
6. ท่าอำลา

ส่วนท่าเท้าหรือลักษณะการขยับขาเวลาที่ฟ้อนจะเรียกว่า “ท่าเข็ดซี่ไ้เก” เพราะขณะที่ก้าวขาจะลากสั่นไปกับพื้น เหมือนกับการเข็ดซี่ไ้เกออกจากเท้าตนเอง

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีของฟ้อนละครคนผู้ไทยบ้านหนองห้าง ประกอบด้วยเครื่องดนตรี 3 ชิ้นได้แก่ กลองตุ้ม ผางฮาด และฉาบใหญ่ มีการบรรเลงคล้ายกับการบรรเลงเพลงกลองตุ้ม แต่มีจังหวะที่เร็วกว่า

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อนเป็นชายล้วน รูปแบบการแต่งกายแบบดั้งเดิมนั้น จะแต่งกายด้วยผ้าไหมสีชาวล้วน ประกอบด้วย เสื้อแขนยาวสีขาว โจงกระเบนสีขาว ใช้ผ้าขิดหรือผ้าขาวม้าโพกศีรษะและมัดเอว สวมเครื่องประดับเงินเช่น สร้อยคอ ก้องแขน(กำไล) ก้องขา(กำไลขา)

การแต่งกายในปัจจุบันจะเป็นการสวมชุดแบบนิยมของชายผู้ไทย คือ สวมเสื้อผ้าฝ้ายแขนสั้น หรือแขนยาวย้อมคราม ที่คอเสื้อ ปกเสื้อและแขนเสื้อเย็บด้วยผ้าลายขิดหรือจาก นุ่งโจงกระเบน ใช้ผ้าขิดแพรขาวหรือผ้าขาวม้าโพกศีรษะและมัดเอว สวมเครื่องประดับเงินเช่น สร้อยคอ ก่องแขน(กำไล)

2.2.2 คนตรีประกอบการร้อง

2.2.2.1 ลำผู้ไทย

เพลงลำผู้ไทยนั้นเป็นบทเพลงที่ร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง เป็นการเกี่ยวพาราสี และถาม-ทวงครวญของหนุ่มสาวชาวผู้ไทย โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ลำผู้ไทย

บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง
อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ช : โอ้ย...น้ำเพ็งฝั่ง หันลอยลง หงส์ลอยวัง สังข์ตานอน...เอ๋ย
ไฉ่ได้น้องสาวเอ๋ย อ้ายสิถามขำน้องถามข่าวทางปลา
อ้ายสิถามขำนานา ถามข่าวทางข้าว
ถามข่าวเจ้ามีผัวแล้วหรือไป คำแพงน้องหล้า
โอ้ยคำเอ๋ย หรือว่าได้แต่ขู้ คันทัวน้องแมนไม่มี (ข้า)
น้องหล้า ...คำแพงเอ๋ยอ้ายสิถามขำน้อง
อันว่ากกกระโดนเนื่องฮั้วเฮือนหยังคือเก่าอยู่บ่
หรือว่าหิวพันหรือว่าหวานน้องปล้า
ครั้นตายแล้วแต่เหิงคนงาม ดอกหนา...

ญ : ไฉ่นออ้ายเอ๋ย... ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย อ้ายพั๊ดว่า
อ้ายมาถามขำน้องถามข่าวทางปลา ได้ละอ้าย
ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย มาถามขำนานาถามข่าวทางข้าว
ไฉ่ได้ถามข่าวเจ้ามีผัวแล้วหรือบ่... เอ๋ย
ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย...ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย...
ไฉ่ได้ อ้ายพั๊ดว่าอ้ายมาถามขำน้องถามข่าวทางปลา
ไฉ่ได้ถามขำนานา ถามข่าวทางข้าว
ถามข่าวเจ้าว่ามีผัวแล้วหรือบ่ หรือว่ามีแต่ขู้
อันผัวข้อนแต่ไกล ชายคนงามเอ๋ย
ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย...ไฉ่ได้อ้ายเอ๋ย

ไอ้ได้น้องนี้ พัดแต่สอนกล่าวขึ้นบ่มีเคลื่อสิเกี้ยวอุ้ม
 ได้ละอ้าย ไอ้ได้ พัดแต่เป็นพุ่มไม้เคลื่อสิเกี้ยวแม่นบ่มี
 อ้ายเออ...ไอ้ได้...อันว่าเคลื่อเชื่องเกี้ยว
 เคลื่อเดียวมันกะเน่า เคลื่อน้ำเต้าเกี้ยวตาย
 ตายแล้วตั้งแต่เฮิง สวยเลิงๆ...อ้ายเออ...

ช : ไอ้... คั่นว่าคิ้วก่องๆ สมพอนอนเจ้าอย่าจ๋อนขึ้นได้
 สาวภูไท... น้องหล่า โอยออตลอดเจ้าผู้ยอดเคลื่อเชื่องคำเออ
 คั่นว่าเค็งเจ้อเจ้า เซาสาอ้ายมีว่า คำแพงน้องนา
 คำเออพี่แม่นท่าเจ้าอย่าตีควายลงคั่นว่าติลงแล้วตีตีคั่นพัดลำบาก
 เทิงว่ายะกะด้อ ยะกะด้อ คะแหนมสูยามเพิ่นมีๆ น้องหล่า
 โอยคำเออ อ้ายนี้มีแม่นเจ้าเงินหมื่น
 คะยอทาง ขึ้นนี้คำแพงเออ อ้ายนี้มีแม่นเจ้าเงินแสน
 คะยอแหนน้องละมีฮิ้น ละน้อ คนจนจนจั่งอ้าย
 สิขอพันตะลั้งเล่า สิขอเข้าตะลั้งเฮือน แน่ได้อ

ญ : ไอ้ได้อ้ายเออ... ไอ้ได้อ้ายเออ
 ไอ้ได้คั่นอ้ายว่าจั่งขึ้น กะสิสวนลุ่มสวน ได้ละอ้าย
 ไอ้ได้ คั่นว่าบุญสวนนี้ผู้สะลั่นากัน ไอ้ได้บุญกุศลน้อง
 สมภารว่ามันต่ำ แสนสิตัดไม้คำ แสนสิคำไม้ยู
 ไอ้ยฮู้ฮิ้นกะมิเถิง สวยเลิงเลิง
 โอได้อ้ายเออ...โอได้อ้ายเออ...ไอ้ได้น้องนี้บ้านใกล้
 บ้านอ้ายหย่าย่านเจ้ามิเฮ้อ อ้ายเออ
 ไอ้ได้เมืองใกล้เมืองอ้ายหย่าย่านมิได้
 ไอ้ได้บัดว่าลมพัดไม้ ปลายมันเนื่องเข้าเซอเดียว
 เคี้ยวเบอมอน ซ้อนเมอไล ไกลกะเทินอ้ายเออ

ช : ไอ้...คั่นว่าน้อยต่ำๆ คำคี่มี...น้องหล่า
 ไอ้ได้อั่งสาวเออ...สาวผู้งามเออ
 ลืมแล้วบ่ คั่นว่าลืมคำว่า
 สองคนเฮาบอนกกกาสะเลาบอนแม่เจ้าเ็นมาคำคำเออ
 พ่อแม่คำคั่นเหื่อน้อง สองคนเฮายังให้
 จับเทิงเพบนหลังเฮือนนั้นได้ น้องกะเว้าต่ออ้าย
 อ้ายกะเว้าต่อน้องคั่นอย่าห็นว่ามีเฮิง ว่ามีเฮิงน้องนาง

ไอ้नोंงสาวเอ๋ย อ้ายนี้คั่นว่าค่าลงแลงมาพอปานนี้
 เห็นเจ้าฮ้อยชนมช่าย ค่าเอ๋ยฮ้อยมะหยิบ ฮ้อยมะหยอย
 ฮ้อยฮิ้นผัดมีเห็น หรือว่าเจ็กกินละซ้อ
 จังมีเห็นฮอยล้ง หรือว่านากกินละบ้อ
 จังมีเห็นฮอยแก้ หรือว่าเจ็กปะแ้วหรือว่าแค่ปะกว้าง
 สีเอน้องลงสู่วัง เอน้องลงสู่วังเหอ...ละบ่

ญ : โอได้ฮ้อยเอ๋ย...โอได้ฮ้อยเอ๋ย...

ไอ้เดีให้ลีมไลละน้อฮ้อย บ่วังไลเจ้าลีมง่าย เด้ละฮ้อย
 ไอ้เดีว่ามิงายเห็นช่ายเอื่อยพัคมีพีน
 ไอ้เดีคั่นสินฮ้อยน้ำ บ่หวังน่องว่าสไ่ๆ ฮ้อยเอ๋ย
 โอได้ฮ้อยเอ๋ย...โอได้ฮ้อยเอ๋ย...โอเดีน้องผัดว่า
 ไอ้เดีคั่นเกิดวันทิตยให้ฮ้อยไปขอหมั้นนางเด้อ
 โอได้ฮ้อยเอ๋ย คั่นฮ้อยเกิดวันจันทร์ให้ฮ้อยไปขอแต่ง
 แพงปานใดกะให้ซื่อให้ เอน้องเข้ากล่อมนอนนๆ

ช : โอโยไอ้โอ... น้อยคงแคง คั่นว่าน้อยคงแคง
 กินแลงแล้วแม่ป่อยมา(ซ้า) น่องแล้ว
 ไอ้น่องสาวเอ๋ย ค่าเอ๋ยฮ้อยนี้ จักคิดฮอดผะเล่อแล้ว
 น้ำตาตกเพราะเป็นโรคคอยน่องน่องเอ๋ย
 ค่าเอ๋ยฮ้อยนี้จักคิดฮอดจักผะเล่อแล้วน้ำตาตกน้ำต่าย้อย
 เพราะไปมุงกระต่ายนอนแท่ตาย
 ค่าเอ๋ย ฮ้อยนี้คั่นมาโวยฮ้อง มีโวยเพ้อ
 ทั้งเจ็บปวดนั้นแล้ว ฮ้อยกะโวยฮ้อง
 สีน่าน้องแม่นผู้เดียว เคียเบ่อมอน
 ซ้อนเบ่อโพธิ์ คั่นผัวเพิ่นมีทันได้ น่องบ่

ญ : โอได้ฮ้อยเอ๋ย...โอได้ฮ้อยเอ๋ย

โอได้ฮ้อยว่าสมควรแล้ว สวานางสไ่ได้จาก
 ผากพ้อแม่พีน้อง อันล่งป่าผู้สุคน
 โอได้ไกลนี้สไ่ไกลท้อป้อมมือแต่ล่า
 โอได้ไกลมืออื่นมือฮ้อยสไ่ไกลทอนี้วก้อย
 โอได้ไกลมือเล็กไกลมือน้อย
 ไอ้ยไกลจ้อยมีเฮียงเย็นทางเมอ ฮ้อยเอ๋ย...

2.2.2.2 ลำเต้ย

ลำเต้ยเป็นการลำประกอบดนตรีลายเต้ย มีท่วงทำนองที่สนุกสนาน ในการลำนี้ใช้ภาษาผู้ไทย ประกอบในการลำ ดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ พิณ แคน โปงกลาง ปี่ กลอง และกับแค้น

เนื้อเพลงลำเต้ย

บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง
อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ช : มีพี่มีผักสวนครัว(ข้า) เราไม่ต้องกลัวว่าจะขาดสน
สุขใจไม่ต้องกังวล(ข้า) จงปลูกทุกคนไว้ริมรั้วบ้าน
ทำอาหารกะได้ กะได้ กะได้

ไม่ต้องไปซื้อไปหา ประหยัดเงินตราไว้ดี

ชาตะใคร่คนดี พริกผักชีโหระพา

ทั้งกะเพราคะน้ำ ไปซื้อไปหาเขามาทำไม

สุขสดใส่ได้ไวตามิน ปลูกหอมไว้ใส่คั่วขึ้น(ข้า)

ปลูกผักตำลึงลวกกินกับแจ่ว

ปลูกผักแพรวไว้ใส่ลาบก้อย(ข้า 3 ครั้ง)

ซอยใส่เมนูสเปี๊ยะ ดีแล้วมีผักนึ่ง

ต้นบักหุ่ง หอมเป สรพ

แนวผักหอมแดงคงพอได้ สังวรใจไว้ด้วย (ข้า 2 ครั้ง)

ละถึงคราวช่วยคิดให้ถ้วนถี่

คันเมนูปลูกกะละแม่มะหมากมี (ข้า 3 ครั้ง)

ยังลิได้เมนูใส่หอม ซ้อนแน่นหนานวลนวนนา(ข้า)

เว้ากันมาว่าสิดักะบได้มันเจ็บในหัวใจอ้าย

มันเจ็บในหัวใจอ้ายหัวใจอ้าย

ญ : โอ้ละพี่หมอลำจ้ว่านี่พี่หมอลำสุดที่ลำทางสั้นผู้หันเลยเต้ยทางล่อง

สุดที่ลำล่องแล้วมาลำเต้ยเข้าใส่กันนั้นๆละหนานวลนา(ข้า)

นาละพี่บางเอยนาละพี่เจ้าบางเอย

- ช : หน้าที่ของชุดคอนซอน(ซ้ำ) ไม่ได้ร้องว่าจะอยู่เฉยๆ
 คิดว่าจะพัฒนา(ซ้ำ) ช่วยลุงช่วยป้าพี่น้องชาวไทย
 ขอให้มาเป็นแรงใจ(ซ้ำ) พี่น้องชาวไทยช่วยกันเถิดหนา
 เราเกิดมาเป็นไทย(ซ้ำ) เราต้องสุขใจช่วยกันพัฒนา
 เอามามามามามา(ซ้ำ) ชีวิตนี้หนาสู้ทนต่อไป
 ทำไปร้องเพลงไป(ซ้ำ) เราเพลิดเพลินใจเพลิดเพลินเสียจริง
 มูนี้อ้ายนึบยังบ่จริงอ้ายนึบเว้าบ่เอาบ่ว่า
 รับสัญญาห่ากินกะได้(ซ้ำ 3 ครั้ง)
 ใจอ้ายแม่นแน่นอนซอนแน่นานวลนวนนา(ซ้ำ)
 หอมกลิ่นมาแต่ตีนบ้านคั่นหอมกลิ่นมาแต่ตีนบ้าน
 ตีนบ้าน ตีนบ้าน นอ ตีนบ้าน
- ญ : โอแน่พี่หมอลำจ้งว่าแน่พี่หมอลำ
 คั่นว่าจบจ้งอ้ายคั่นงามจ้งอ้าย
 แม่นเจ้าเกิดกะละแม่นวันหยั่ง คั่นอ้ายเกิดวันอาทิตย์
 สาวนางล่ำกะให้ไปขอหมั้นจะคั่นอ้ายเกิดวันจันทร์สาวนางล่ำให้อ้ายขอแต่ง
 แพงบ้านได้กะให้อ้ายซื้อเอาน้องเข้ากล่อมอนอนนั้นนั้นละนวนนา
 นาควีนหนาควีนเจ้าโก่งเป็นวงนางลั่นควีน
 สาวนางนวนลาไป ผู้สาวในๆตาอ้ายกะตาอ้าย
- ช : มีขู้พี่ก็จะป้า(ซ้ำ) มีกรรยาพี่ก็จะทิ้ง
 หากได้น้องจริงๆจริงๆละพี่ไม่สนใครเลย
 ถ้าได้น้องเซยชมละพี่สุดแสนดีใจจะลองเหนื่อลงได้พี่จะพาเจ้าไป(ซ้ำ)
 จะไปกับพี่ไหมน้องละเอากับพี่ไหมน้อง
 พี่ขอรับรองไม่ทิ้งไม่ขว้างจะรักจริงๆจริงๆละไปจนถึงวันตาย
 ละหน่ายไม่แขนงละพี่จะแคร์ฮักฮักเธอ
 เอ้อเหอ...เอ้อเหอ ละพี่จะขอรักเธอคนเดียว(ซ้ำ)
 ชีวิตของคนจน(ซ้ำ) ตากแดดตากฝนอยู่กลางทุ่งนาไม่เหมือนคนรวย(ซ้ำ)
 ละมันสุดแสนสบายคนจนคนรวยละมันก็คนเหมือนกัน
 กะจ้งว่าเหลียวเห็นหน้าเป็นตาเอี้ยขู้ลื้อเหลียวเบ่งน้นมันนอซายล่าย(ซ้ำ 3 ครั้ง)
 เธอสุขสิจ้งหลายซ็อนแน่นานนวนนาง(ซ้ำ)
 เว้ากันมาละสิได้กะบ่ได้มันเจ็บในๆหัวใจอ้าย(ซ้ำ) หัวใจอ้าย

- ญ : มีชู้น้องก็จะป่า มีแฟนน้องก็จะทิ้ง
ถ้ามีสามีน้องก็จะทิ้ง ถ้าได้รักกลมกลืนรักพี่ชายคนเดียว
คันแหม่นบ่ฮักจะเหลียวจะล้มจะตาย
น้องก็บ่ว่าสงสารเถิดหนาจะได้ไหมพ่อคุณคนงาม(ซ้า)
โอไอพี่จ๋า(ซ้า) น้องจะพามาเตี้ยโขง โขงเออย
คือน้ำไหลเนื่องโขงเออยคือน้ำทะเล
หลายประเทศนั้นคือทุกไผ่หลายเหล่าน้องคลองเออย
โอะพี่ชายเออย จบจบจ้งแหม่นจ้งอ้าย
งามๆจ้งอ้ายไปกินเข้านำกันนำบไว้พี่
จบผู้ดีละจ้งแหม่นจ้งอ้ายไปเข้าแหม่นห้ามซอง
นั้นนั้นละนวนนวนนวนนาละนวนนา นาละคือบางเออย
นาเล่าคือเจ้าบางเออย เจ้าบางเออย
- ช : ผู้หญิงคันหลายใจ(ซ้า)
คันเชื่อไม่ได้น้ำใจผู้หญิงถูกผัวละของตัวมีจริง(ซ้า)
มันยังทอดทิ้งไปเอาใครอื่นผู้หญิงแบบนี้ต้องฆ่าให้ตาย
ตัวให้ตายหลงลืมตกแต่นมจ้วงยังเป็นพ่อฮ้างหลายเทอ
แนวดอกเหลืองมันบ่หวันคันน้อยอยู่ตัน(ซ้า 3 ครั้ง)
จนน้องแหม่นบ่สน
กกกุงมันมีหลายก้านกกตาลมันมีหลายงาสัจจะพี่ได้ว่าแล้ว
ว่าแล้ว ละว่าแล้ว ว่าแล้ว
มะมายมาบ่เป็นนั้นละหนานนวนนวนนา
ละนวนนวนนวนนา เว้ากันมาละฮู้บนั้นฮู้บนี้
บ่เอาผัวพี่ชั้นบ่...บ่เอาผัวพี่ชั้นบ่น้อง...

2.2.3 ลายบรรเลง

2.2.3.1 ลายเลาะตูป

เมื่อก่อนเป็นการลำเกี่ยวกันระหว่างหนุ่มสาวที่ไปเที่ยวงานเทศกาล ที่สำคัญยิ่งคือ งานบุญพระเวสข ในงานนี้แต่ละหมู่บ้านก็จะมีที่พักชั่วคราวสร้างไว้ต้อนรับภายในวัด ปะรำที่พักที่สร้างไว้นี้เรียกว่า “ผาม” หรือ “ตูป” ส่วนในหรือส่วนที่ยกพื้นเป็นที่สูงก็จะเป็นที่พักของภิกษุสามเณร ปะรำส่วนนอกก็จะเป็นที่พักของอุบาสกอุบาสิกาที่มาในงานรวมทั้งสาว ๆ ที่มาก็จะพากันนั่งอยู่ตามขอบปะรำเหล่านี้ หนุ่มทั้งหลายพร้อมด้วยเครื่องดนตรีอันได้แก่ปี่ แคน ซอและพิณ ก็จะมาเล่นเลาะเลียบดู มองหาสาวสวยที่ถูกใจเข้าไปลำเกี่ยว ฝ่ายหญิงอาจตอบด้วยผญา การลำนี้จึงเรียกว่า “ลำเลาะตูป”

2.2.3.2 ลายไล่วัวขึ้นภู

เป็นลายดัดแปลงจากธรรมชาติ เช่นกัน โป่งลางนิยมทำไว้แขวนคอวัว คอควาย ซึ่งพ่อค้ายิยมเทียมเกวียนเที่ยวไปขายของในที่ต่างๆ เวลาวัวควายเดินข้ามภูเขา จะมีเสียง ขึ้นๆ ลงๆ เป็นทำนองเพราะวัว ควายแต่ละตัวแขวนโป่งลางที่แขวนอยู่ที่คอ ฟังแล้ววิเวกวังเวงคิดถึงบ้านที่จากไปค้าขายเป็นที่สุด หมอแคนก็จะดัดแปลงการประสานเสียงของโป่งลางออกมาในรูปของแคน จึงเรียกว่า ลายไล่วัวขึ้นภู

2.2.3.3 ลายลมพัดพร้าว

เป็นลายที่จำลองแบบของใบมะพร้าว เมื่อต้องลมซึ่งพัดกันกับใบไม้มาก ใบมะพร้าวเมื่อถูกลมจะโยกไหวอย่างเชื่องช้า คราใดที่พายุพัดโหมมากก็จะเอนตัวไปตามสายลม พร้อมกับสลับใบเสียงดังเป็นจังหวะ ทำให้หมอแคนถอดออกมาสู่รูปธรรมในแบบของโสตทัศนย์ นับว่าเป็นลายแคนที่ จำลองแบบของธรรมชาติ ผสมกับจินตนาการ เพื่อให้เกิดรูปธรรมอย่างดีที่สุด

2.2.3.4 ลายกาเต้นกอน

เป็นลายบรรเลงที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานขณะที่ไถนา มีกาบินมาเกาะกอนซี่ไถเพื่อล่าเหยื่อ และกินได้เดือนระหว่างชาวนาไถนา

2.3 นักดนตรี

ภาพประกอบ 50 นายวิเลิศ สายัณห์เกษะ

ชื่อ – สกุล

นายวิเลิศ สายัณห์เกษะ

เครื่องดนตรีที่เล่น

แคน

เกิด

วันที่ 7 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2480 อายุ 73 ปี

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 5 บ้านหนองกะตัน ตำบลหนองห้าง

อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ประกอบอาชีพ

ทำนา

ภาพประกอบ 51 นายผัน รัตนวรรณ

ชื่อ – สกุล

นายผัน รัตนวรรณ

เครื่องดนตรีที่เล่น

ปี่

เกิด

วันที่ 8 เดือนกุมภาพันธ์ ปีฉลู อายุ 87 ปี

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 5 บ้านหนองกะตัน ตำบลหนองห้าง
อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ
เล่นดนตรีได้ทุกเครื่อง ยกเว้นโปงลาง เรียนมาจากพ่อ

ภาพประกอบ 52 นายประเสริฐ อุทธโท

ชื่อ – สกุล

นายประเสริฐ อุทธโท

เครื่องดนตรีที่เล่น

โปงลาง

เกิด

วันที่ 6 เดือนตุลาคม พ.ศ.2481 อายุ 72 ปี

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 30 /1 หมู่ที่ 6 บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง
อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลิตโปงลางเอง

ภาพประกอบ 53 นายเชียวคำ โคตรพัฒน์

ชื่อ – สกุล

นายเชียวคำ โคตรพัฒน์

เครื่องดนตรีที่เล่น

หมากกับแก๊บ

เกิด

วันที่ 20 เดือนตุลาคม พ.ศ.2481 อายุ 72 ปี

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 7 บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง

อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ประกอบอาชีพ

ทำนา และตีมีด

ภาพประกอบ 29 นายนิล นิลปัท

ชื่อ – สกุล
เครื่องดนตรีที่เล่น
อายุ
ที่อยู่
ประกอบอาชีพ

นายนิล นิลปัท
กลองน้อย
69 ปี
บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 7 บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง
อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดบึงกาฬ
ทำนา

ภาพประกอบ 30 นายพุมิศักดิ์ ดุลชาติ

ชื่อ – สกุล

เครื่องดนตรีที่เล่น

เกิด

ที่อยู่

นายพุมิศักดิ์ ดุลชาติ

พิณ

วันที่ 13 เดือนธันวาคม พุทธศักราช 2529 อายุ 24 ปี

บ้านเลขที่ 70/2 หมู่ที่ 2 บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง

อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

สามารถเล่นดนตรีได้ทุกชนิด เรียนรู้จากนักดนตรีในหมู่บ้าน

ปัจจุบันเป็นวิทยากรด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานให้แก่โรงเรียนต่างๆ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย ขอบเขตของการศึกษาวิจัย และวิธีดำเนินการศึกษาวิจัยโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเก็บข้อมูลภาคสนาม นำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาดนตรีของชาวผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

1. พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านชาวผู้ไทย ในตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ จะศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรี และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีเป็นสำคัญ เช่น เครื่องดนตรี บทเพลง โอกาสในการบรรเลงดนตรี การถ่ายทอดดนตรีของชาวผู้ไทยในวงดนตรีออนซอน บ้านหนองห้าง ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2550 - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2554

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาดนตรีผู้ไทยตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาเชิงคุณภาพ เป็นแนวทางในการศึกษา โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย เอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการออกปฏิบัติการภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้สำรวจถึงสภาพทั่วไปของชุมชน และวัฒนธรรมด้านดนตรีที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

การศึกษาข้อมูล

ได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก และจากเอกสารตำราวิชาการต่างๆ มาเรียบเรียงเนื้อหาให้สอดคล้องกันและได้จัดข้อมูล และแบ่งประเด็นการศึกษาทั้งด้านเอกสารและข้อมูลภาคสนามดังนี้

1. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทยในตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้

1.1 การไหว้ครู

1.2 การสร้างเครื่องดนตรี

1.3 การถ่ายทอด

2. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย ได้แก่

2.1 เครื่องดนตรี

2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

2.2.1.2 เจิ้งกระหย่ง

2.2.1.3 ฟ้อนพั้งฮาด (ฟ้อนละคร)

2.2.2 ดนตรีประกอบร้อง

2.2.3 ลายบรรเลง

2.3 นักดนตรี

การจัดทำข้อมูล

1. นำข้อมูลจากการค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์ งานวิจัยและตำราวิชาการต่างๆ มาจัดเรียงลำดับตามความสำคัญของเนื้อหา

2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ตรง มาจัดเรียบเรียงให้มีความสัมพันธ์และมีความต่อเนื่องกับเนื้อหา

3. ถอดข้อมูลจากเทปบันทึกเสียง และเทปบันทึกภาพเพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4. ศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสาร รายงานการวิจัย ตำราและหนังสือต่างๆ ทางวิชาการ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

5. ขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขข้อมูล

6. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบแก้ไข ปรับปรุง เรียบเรียงเนื้อหาโดยจัดลำดับให้สัมพันธ์กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก ใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำราหนังสือวิชาการและหนังสือทั่วไปต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียดของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทยในตำบลหนองห้าง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้

1.1 การไหว้ครู

1.2 การสร้างเครื่องดนตรี

1.3 การถ่ายทอด

2. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย ได้แก่

2.1 เครื่องดนตรี

2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

2.2.1.2 เริงกระหย่ง

2.2.1.3 ฟ้อนพั้งฮาด (ฟ้อนละคร)

2.2.2 ดนตรีประกอบร้อง

2.2.3 ลายบรรเลง

2.3 นักดนตรี

สรุปผล

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สรุปผลได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้ไทย

1.1 การไหว้ครู

การประกอบพิธีกรรมไหว้ครูดนตรีของชาวผู้ไทย มีองค์ประกอบของเครื่องบูชาครู ดังนี้

1. ดอกไม้ขาว ๑ – ๕ คู่

2. เทียน ๑ คู่

3. ชัน ๑ ใบ

4. ผ้าแพรวาหรือผ้าขาวสีกะหลิมจัตุรัส

5. เหล้าขาว ๑ ขวด

6. ไข่ ๑ ฟอง

7. เงินก้านลำนวนแตกต่างกันไป เช่น ๖ บาท หรือ ๑๒ บาท

กำหนดให้ ต้องมีแป้งเพิ่มเติม โดยใช้แป้งนั้นผัดหน้าก่อนการแสดง ด้วยเชื่อว่าเป็นการเรียกความสนใจจากผู้ดู เมื่อการแสดงเสร็จสิ้น หัวหน้าวงสามารถแจกเหล้าให้แก่สมาชิกในวงดื่มได้ ส่วนเงินนั้นหัวหน้าวงจะนำไปเก็บสะสมไว้ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ครูต่อไป

คำไหว้ครู

ตั้งนะโม 3 จบ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

"โอมสิทธิ โอมธง ข้ากัมกับพ่อ ข้ากอกับครู ข้าบได้องอาจ ข้าบได้ประมาทครู

โอมสิทธิ โอมธง ครูอาบได้ ข้าบได้อาบเหนือ โอมสิทธิ โอมธง สาธุ สาธุ"

วัตถุประสงค์ของการไหว้ครูก่อนการแสดงเป็นการแสดงกตเวทิตาต่อผู้เป็นเจ้าของผลงาน เป็นการขออนุญาตในการนำผลงานออกแสดง และขอพรเพื่อให้ครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้การแสดงสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ศิลปินบางท่านกล่าวว่า การไหว้ครูก่อนการแสดงนอกจากจะไหว้ครูดนตรีแล้วยังเป็นการไหว้เจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขออนุญาตทำการแสดง ณ สถานที่แห่งนั้น

1.2 การสร้างเครื่องดนตรี

ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างมีการผลิตเครื่องดนตรีขึ้นใช้เอง คือ พิณ และโปงลาง โดยมีขั้นตอนตอนการผลิตดังต่อไปนี้ (นายทองคำ ทะแสนสด : สัมภาษณ์ : การทำพิณ) (นายประเสริฐ อุทโท : สัมภาษณ์ : การทำโปงลาง)

การทำพิณมี เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ในการทำดังนี้

1. ไม้ต้นขนุน	6. เลื่อยมือ	11. สิว
2. ไม้ด (มีดอีโต้)	7. ค้อน	12. ไม้ฉาก
3. ไขหวง	8. คีมแดง	13. น็อตและตะปู
4. ตลับเมตร	9. ดินสอ	
5. กระดาษทราย	10. กบขัดไม้ (กบมือ)	

วิธีการทำพิน มีลำดับขั้นตอนและวิธีการทำพินดังต่อไปนี้

1. การเตรียมไม้ในการทำพิน (ด้านความกว้าง)
2. เมื่อเตรียมไม้ขนุนทำให้เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อไม้แห้งพอดีแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การตากไม้ โดยใช้มีดอีโต้ หรือ พั่ว ตากไม้ขนุนออกให้เป็นรูปทรงพิน
3. เมื่อใช้มีดตากไม้เป็นรูปทรงพินเสร็จแล้ว ก็ใช้ขวานเล็กเจาะทำกล่องเสียง
4. หลังจากทีปรับแต่งกล่องเสียงของพินเสร็จแล้ว ก็ใช้กบมือขัดตัวพินที่ยังไม่เรียบร้อย พื้นไม้ของพินยังไม่เรียบ ก็ใช้กบมือนี้ขัดให้พื้นไม้เท่ากันก่อนแล้วใช้กระดาษทรายขัดตามเพื่อเก็บรายละเอียดของงาน
5. เมื่อเจาะกล่องเสียงหรือช่องเสียงเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ ขั้นตอนการเจาะรูใส่ ลูกบิด โดยในการเจาะรูลูกบิดนั้นจะใช้เหล็กแหลมเผาไฟให้ร้อน
6. ในการใส่สายพินนั้นจะใช้สายกีตาร์เล็กสีขาวเป็นสายพิน หรือใช้สายเบร็คครด จักรยานมาทำแทน
7. ในการติดชิ้นเสียงนั้น เมื่อใส่ลูกบิดใส่สายพินเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้ไม้ไผ่ ฝ่าเป็นชิ้นเล็กๆ มาทำเป็นตัวกั้นชิ้นเสียงหรือเฟรต อาจใช้โลหะทองเหลือง ทำเป็นหย่องรองสายกีตาร์ และทำเป็นชิ้นเสียง
8. เมื่อเจาะข้างหน้าเสร็จแล้วก็มาเจาะด้านหลังด้วยเพื่อให้เสียงออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ที่ต้องเจาะรูทั้งหน้าทั้งหลังนี้เพื่อรักษาความสมดุลของเสียงให้เท่ากัน เช่น เสียงพินจะไม่แหลมหรือทุ้มเกินไป เป็นต้น
9. เมื่อทำพินตามเป็นลำดับ มาจนครบทุกอย่าง ขั้นตอนสุดท้ายของการทำตัวพิน ก่อนการนำออกไปใช้งานนั้น คือ การลงสีตัวพิน ในการทาสีหรือลงสีนั้นเพื่อ เป็นการป้องกันการเจาะของแมลงต่างๆ เพื่อการรักษาเนื้อไม้ของตัวพิน และเพื่อเพิ่มความสวยงามของตัวพิน
10. เมื่อใส่ลูกบิดใส่สายเรียบร้อยแล้วที่จะนำไปใช้งานนั้น ก่อนที่จะนำไปใช้งานต้อง มีการจูนเสียงพินก่อน โดยการเทียบเสียงจากพิน แล้วเจาะรูเพื่อปรับหาเสียงให้มีความไพเราะขึ้น ซึ่งในการเจาะรูเพื่อปรับเสียงให้มีความไพเราะนั้น ต้องเจาะรูตรงกลางของตัวพินหรือตรงกลางของ เค้าพินเท่านั้น ถ้าเจาะห่างเสียงที่ได้อาจจะเพี้ยน เป็นต้น แต่ในการเจาะรูนั้นจะเจาะประมาณ 5 – 6 รู เท่านั้นจะไม่เจาะรูเยอะเพราะคุณภาพของเสียงนั้นไม่ได้มาตรฐาน

วิธีการทำโปงลาง จะต้องเป็นไม้มะหาดที่ตายแล้วประมาณ 20 ปีขึ้นไป เพราะจะให้เสียงที่ดี กังวาน ไม้ที่ตัดมาจากต้นจะตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละ 65 เซนติเมตร ท่อนหนึ่งจะผ่าแบ่งเป็นลูกโปงลางได้ 4-8 ลูก แล้วแต่นขนาดของท่อนไม้ ถ้าเป็นวิธีทำสมัยโบราณไม่มีเครื่องทุ่นแรงใดๆ เมื่อนำมิดมาตากไม้พอกลม ก็นำมาใช้ได้เลย หลังจากนั้นจะมีการบากเสียงและเจาะรูร้อยเชือก

1.3 การถ่ายทอด

ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างมีการรักษาและสืบทอดประเพณีอันดั้งเดิมมาโดยตลอด เห็นได้จากการทำบุญประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เมื่อมีการจัดงานประเพณีในเดือนต่างๆ ชาวผู้ไทยก็มักจะมีการแสดงประกอบดนตรีในเดือนต่างๆ ตลอดทั้งปี เช่นบุญเดือนยี่มีการทำบุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี และเดือนหกบุญบั้งไฟ ก็จะมีการแสดงต่างๆ มากมาย เช่น เซิ้งกระหัง ลำผู้ไทย ฟ้อนพั้งฮาด นอกจากนี้ยังมีการแสดงอื่นๆ อีกมากมายเกือบทุกเดือน ยกเว้นช่วงทำนา เช่น

เดือนสาม-บุญข้าวจี

บุญข้าวจีเป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ซึ่งการทำบุญข้าวจีนี้ชาวบ้านอาจจะไปรวมกันที่วัดหรือต่างคนต่างจัดเตรียมข้าวจีไปเองแล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด มีการไหว้พระรับศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และตักบาตรด้วยข้าวจี แล้วยกไปถวายพร้อมภัตตาหารอื่นๆ เมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร การทำข้าวจีของชาวอีสานนั้นปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วมาปั้นเป็นก้อน แล้วนำไปย่างบนไฟอ่อนๆ บางคนอาจใช้ไขเหลืองทาเพื่อให้มีสีที่น่ายรับประทาน หรือใส่น้ำอ้อยที่ใส่ข้าวจี จี ภาษาอีสานหมายถึง บั้งหรือย่าง

ในงานบุญประเพณีต่างชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติเก่าแก่มาโดยตลอด และมีการเล่นดนตรีประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่เสมอ

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีผู้ไทย

2.1 เครื่องดนตรี

2.1.1 แคน

เป็นเครื่องเป่าพื้นเมืองของชาวอีสานเหนือที่ใช้ไม้ซางขนาดต่าง ๆ ประกอบกันเข้าเป็นตัวแคน แคนเป็นสัญลักษณ์ของภาคอีสาน เป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะ เสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควร แคนมีหลายขนาด บางขนาดมีเสียงประสานอยู่ด้วย

2.1.2 ปี่

เป็นเครื่องดนตรีพิเศษอีกชิ้นหนึ่งของชาวผู้ไทย มีขนาดจุ่มจุ่มน่ารัก เสียงก็สดใสไพเราะยิ่งนัก เมื่อดูลักษณะทั่วไปของปี่จะรู้สึกว่ปี่เป็นเครื่องดนตรีผสมระหว่างขลุ่ยกับแคน

2.1.3 พิน

เป็นเครื่องดนตรีประเภทสายชนิดดีด ตระกูลเดียวกับ ซึง กระจับปี จะเข้ แมนโดลิน ใช้บรรเลงดำเนินทำนอง นิยมทำมาจากไม้ท่อนเดียว จึงเรียกว่า ซึง ปัจจุบัน เรียกว่า พิน ไม้ที่ทำพินนั้นส่วนมากใช้ไม้ขนุน เพราะง่ายแก่การซูด เจาะ บาก ได้ง่าย เมื่อไม้แก่เต็มทีไม้จะมีสีสดใสเป็นสีเหลืองสวยงามตามธรรมชาติพิน มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อ้างอิงได้จากข้อความในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองและการเล่นดนตรีในสมัยนั้นว่า ลางจำพวกดีดพินและสีซอพุงตอและกรับชิง เริงรำจับระบำเดินเล่น ซึ่งให้ความหมายว่า พิน ใช้เล่นกับซอสามสาย ประกอบกับชิง กรับ

2.1.4 ซอบังไม้ไผ่

ซอผู้ไทยเป็นเครื่องดนตรีที่ประหลาดกว่าซออื่นๆ ของไทยในหลายกรณี เช่น ตัวซอทำด้วยไม้ไผ่ทั้งป้องเป็นชิ้นเดียวกัน ไม่แยกเป็นกระโหลก หรือคันซอ เพราะกระบอกไม้ไผ่นี้เป็นทั้งกระโหลกและทำหน้าที่เป็นคันซอไปในตัว

2.1.5 โปงลาง

เป็นเครื่องดนตรีที่พัฒนามาจาก "เกราะลอ" หรือ ซอลอ คำว่า "โปงลาง" นี้ใช้เรียกดนตรีชนิดหนึ่ง ที่มีการเล่นแพร่หลายทางภาคอีสานตอนกลางและตอนเหนือ ความหมายของโปงลางนั้นมาจากคำ ๒ คำ คือ คำว่า "โปง" และ "ลาง" โปง เป็นสิ่งที่ใช้ตีบอกเหตุ เช่น ตีในยามวิกาลแสดงว่ามีเหตุร้าย ตีตอนเช้าก่อนพระบิดทบาตให้ญาติโยมเตรียมตัวตักบาตร ตีเวลาเย็นเพื่อประโยชน์ให้คนหลงป่ากลับมาถูก เพราะเสียงโปงลางจะดังกังวาลไปไกล (สมัยก่อนใช้ตีในวัด) ส่วนคำว่า ลาง นั้นหมายถึง ลางดี ลางร้าย โปงลางนั้นก่อนที่จะเรียกว่า โปงลาง มีชื่อเรียกว่า "เกราะลอ" ซึ่ง เกราะลอ

2.1.6 กลองน้อย

เป็นกลองหน้าเดียวใช้หนังวัวในการทำหน้ากลองรูปทรงคล้ายกันกับกลองตุ้ม แต่มีขนาดเล็กกว่าและหุ้มหน้าเดียว การเล่นกลองน้อย จะนิยมใช้ประกอบดนตรีผู้ไทยในการบรรเลงลายต่างๆ ในสมัยก่อนใช้ในการเล่นละอูบ และมักจะเล่นรวมกันกับ แคน พิน และปี

2.1.7 กลองหาง

มีลักษณะเป็นหน้าเดียวใช้หนังวัวในการทำหน้ากลอง อุปกรณ์และวิธีเล่น กลองหางเป็นกลองหน้าเดียว รูปร่างทรงยาว ด้านล่างกลึงเป็นรูปคล้ายปากแตร ส่วนบนป่องเล็กน้อยปิดด้วยหนังวัว ซึ่งด้วยเชือกให้ตึง กลองหางมีหลายขนาดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของผู้เล่น ตกแต่งด้วยผ้าสีสวยงาม มีสายสะพายคล้องบ่าเพื่อสะดวกในการเดินตีผู้เล่นกลองยาวจะใช้มือตีทั้งสองมือ บางครั้งตีแบบโลดโผนเพื่อความสนุกสนาน ใช้กำปั้น คอก เข่า ศีรษะ หรือตอตัวในการตีกลอง ซึ่งต้องใช้ทักษะและความชำนาญในการตี การเล่นกลองยาวเป็นการเล่นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ในภาคอีสานมีการเล่นกลองยาวตามอำเภอต่างๆ โดยจะเล่นในขบวนแห่นาค ขบวนทอดผ้าป่า งานรื่นเริง

2.1.8 กลองตุ้ม

เป็นกลองสองหน้า มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 ซม. ยาว 40 ซม. ซึ่งด้วยหนังทั้งสองหน้า ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ใช้หนังหน้าด้วยเชือกหนัง ตีด้วยมือ ประสมในวงดนตรีประกอบหมอลำ ร่วมกับ แคน พิณ ปี่ ในขบวนแห่ร่วมกับกลองเส็ง ผางฮาด กลองหาง ฉิ่ง ฉาบ

2.1.9 กั๊บแก๊บ

เป็นเครื่องตีทำด้วยไม้เนื้อแข็งหนาประมาณ 2 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. ยาวประมาณ 12 ซม. ใช้ฝ่ามือตี

2.1.10 พังฮาด

เป็นเครื่องตีทำด้วยโลหะ เป็นฆ้องชนิดหนึ่งทำจากแผ่นทองเหลืองทรงกลม ไม่มีปุมหรือนมฆ้อง ตรงกลางตีแบนเรียบราบเหมือนหน้ากลอง ใช้ประกอบขบวนแห่, ประกอบการฟ้อนในงานประเพณีต่างๆ

2.1.11 ฉิ่ง

เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยทองเหลืองหล่อหนา เป็นเครื่องกำกับจังหวะ

2.1.12 ฉาบ

เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยโลหะคล้ายฉิ่ง

2.2 บทเพลง

2.2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

2.2.1.1 ฟ้อนผู้ไทย

นิยมฟ้อนเป็นหมู่คณะ ฟ้อนได้ทั้งหญิงและชายแต่เดิมเป็นการฟ้อนรำเพื่อบูชาเทพเจ้า ในปัจจุบันการฟ้อนผู้ไทย ใช้ในการฟ้อนต้อนรับแขกบ้าน แขกเมืองและในงานเทศกาลต่างๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนผู้ไทย ได้แก่ แคน และกลองหางเป็นหลัก นอกจากนี้ก็มีพิณ กลองตุ้ม โปงลาง ฉิ่ง ฉาบ หมากกั๊บแก๊บ ฆ้องโหม่งและพังฮาด ผู้บรรเลงดนตรีจะเป็นชาย

2.2.1.2 เชิงกระหยัง

เชิงกระหยัง ที่ได้ชื่อว่าเชิงกระหยังเพราะผู้ฟ้อนจะถือ กระหยัง เป็นส่วนประกอบในการแสดงของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแห่งแรกที่เป็นต้นกำเนิดของการแสดงชุดนี้ เมื่อกรมศิลปากรได้มาลงพื้นที่เพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย และได้นำเอาชุดการแสดงเชิงกระหยัง ไปสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อใช้แสดงในวงโปงลาง ซึ่งถือว่าเป็นชุดการแสดงที่มีชื่อเสียงอีกชุดหนึ่งที่ถือกำเนิดจากบ้านหนองห้าง

การแสดงแบบดั้งเดิมของบ้านหนองห้างจะใช้พิณ แคน กลอง ฉาบและ
ฉิ่งในการบรรเลงลายไปเรื่อย ๆ โดยไม่ได้กำหนดลายเพลง เพียงแค่ว่าลายเพลงไหนเข้ากับจังหวะกลอง
ก็จะบรรเลงไปเรื่อย ๆ ไม่ตายตัวแต่หากเป็นแบบฉบับของกรมศิลปากรแล้วจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองอีสาน
บรรเลงลาย เชิงบั้งไฟ

2.2.1.3 ฟ้อนพ้งฮาด (ฟ้อนละคอน)

“ละคอน” ตามความหมายดั้งเดิมของชาวล้านนา คือความรื่นเริงสนุกสนาน
มีลูกเล่นขณะฟ้อน และวาดลีลาในแบบของตน ฟ้อนละคอนจึงหมายถึงการฟ้อนรำที่แสดงออกถึง
ความรื่นเริงสนุกสนาน

เครื่องดนตรีของฟ้อนละคอนชาวล้านนาประกอบด้วยเครื่อง
ดนตรี 3 ชิ้นได้แก่ กลองตุ้ม ผางฮาด และฉาบใหญ่ มีการบรรเลงคล้ายกับการบรรเลงเพลงกลองตุ้ม
แต่มีจังหวะที่เร็วกว่า

2.2.2 ดนตรีประกอบร้อง

2.2.2.1 ลำผู้ไทย เพลงลำผู้ไทยนั้นเป็นบทเพลงที่ร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง
เป็นการเกี้ยวพาราสี และถามข่าวคราวของหนุ่มสาวชาวล้านนา

2.2.2.2 ลำเต้ย เป็นการลำประกอบดนตรีลายเต้ย มีท่วงทำนองที่สนุกสนาน
ในการลำนี้ใช้ภาษาผู้ไทยประกอบในการลำ ดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ พิณ แคน โปงกลาง ปี่ กลอง
และกั๊บแก๊บ

2.2.3 ลายบรรเลง

2.2.3.1 ลายเลาะตุบเมื่อก่อนเป็นการลำเกี่ยวกับระหว่างหนุ่มสาวที่ไปเที่ยวงาน
เทศกาล ที่สำคัญยิ่งคือ งานบุญพระเวสข ในงานนี้แต่ละหมู่บ้านก็จะมีที่พักชั่วคราวสร้างไว้ต้อนรับ
ภายในวัด ประรำที่พักที่สร้างไว้นี้เรียกว่า “ผาม” หรือ “ตุบ” ส่วนในหรือส่วนที่ยกพื้นเป็นที่สูงก็จะเป็นที่
พักของภิกษุสามเณร ประรำส่วนนอกก็จะเป็นที่พักของอุบาสกอุบาสิกาที่มาในงานรวมทั้งสาว ๆ ที่มาก็
จะพากันนั่งอยู่ตามขอบประรำเหล่านี้ หนุ่มทั้งหลายพร้อมด้วยเครื่องดนตรีอันได้แก่ปี่ แคน ซอและพิณ
ก็จะพากันเลาะเลียบดู มองหาสาวสวยที่ถูกใจเข้าไปลำเกี้ยว ฝ่ายหญิงอาจตอบด้วยผญา การลำนี้จึง
เรียกว่า “ลำเลาะตุบ”

2.2.3.2 ลายไล่วัวขึ้นภูเป็นลายดัดแปลงจากธรรมชาติ เช่นกัน โปงกลางนิยมทำ
ไว้แขวนคอวัว คอควาย ซึ่งพ่อค่านิยมเทียมเกวียนเที่ยวไปขายของในที่ต่างๆ เวลาวัวควายเดินข้ามภูเขา
จะมีเสียง ขึ้นๆ ลงๆ เป็นทำนอง เพราะวัว ควายแต่ละตัวแขวนโปงกลางที่แขวนอยู่ที่คอ ฟังแล้ววิเวกวังเวง
คิดถึงบ้านที่จากไปค้าขายเป็นที่สุด หมอแคนก็จะดัดแปลงการประสานเสียงของโปงกลางออกมาในรูป
ของแคน จึงเรียกว่า ลายไล่วัวขึ้นภู

2.2.3.3 ลายลมพัดพร้าว เป็นลายที่จำลองแบบของใบมะพร้าว เมื่อต้องลมซึ่งผัดกันกับใบไม้มาก ใบมะพร้าวเมื่อถูกลมจะโยกไหวอย่างเชื่องช้า คราใดที่พายุพัดใบมากก็จะเอนตัวไปตามสายลม พร้อมกับสะบัดใบเสียงดังเป็นจังหวะ ทำให้หมอแคนถอดออกมาสู่รูปธรรมในแบบของโสทรทัศนีย์ นับว่าเป็นลายแคนที่ จำลองแบบของธรรมชาติ ผสมกับจินตนาการ เพื่อให้เกิดรูปธรรมอย่างดีที่สุด

2.2.3.4 ลายกาเต้นกัอน เป็นลายบรรเลงที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานขณะที่ไถนา มีกาบินมาเกาะกัอนซี่ไถเพื่อล่าเหยื่อ และกินไล่เดือนระหว่างชาวนาไถนา

2.3 นักดนตรี

ในหมู่บ้านหนองห้างนั้นมีนักดนตรีจำนวนไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนมากประกอบอาชีพทำนา นักดนตรีของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง มีการรวมตัวกันเล่นดนตรีในเวลาว่างและได้ตั้งชื่อวงว่า วงดนตรีออนซอน มีการแสดงดนตรีทั้งในการทำพิธีกรรมต่างๆ และแสดงเพื่อความรื่นเริง

อภิปรายผล

การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผามาศ จังหวัดบึงกาฬ ได้ทำการศึกษารูปแบบเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันแล้วนำมาจัดความสัมพันธ์กันตามลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้ในบทที่ 1 และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าในบทที่ 3 ซึ่งได้แสดงให้เห็นชัดเจนในบทที่ 4 และในส่วนของ การอภิปรายผู้วิจัยจะทำการอภิปรายเพิ่มเติม ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างมีหลายอย่างเช่น มีการไหว้ครูดนตรี ก่อนทำการแสดง ผู้เป็นหัวหน้าวงจะทำการไหว้ครูเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่วง และเป็นขวัญกำลังใจในการเล่นดนตรี นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครื่องดนตรีขึ้นใช้ในหมู่บ้านโดย มีผู้อาวุโส 2 ท่านในหมู่บ้าน ที่สามารถผลิตและไปกลางขึ้นใช้ได้เอง และจากการสัมภาษณ์พบว่าท่านทั้งสองคนไม่ได้ไปศึกษาเล่าเรียนจากอาจารย์ หรือปราชญ์ผู้รู้ท่านอื่นเลย แต่สามารถเรียนรู้ด้วยตัวเอง และฝึกทำจนเชี่ยวชาญ สามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ลูกหลานได้

2. เครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยมีหลายชนิด เครื่องดีดได้แก่ พิณ เครื่องสีได้แก่ ซอ บั้งไม้ไผ่ เครื่องตีได้แก่ โปงลาง กลอง กั๊บกั๊บก จิ้ง ฉาบ และพังกา เครื่องเป่าได้แก่ แคน และเป็

3. บทเพลงของชาวผู้ไทย นั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1.ดนตรีประกอบการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างคือ การฟ้อนผู้ไทย การเซิ้งกระหย่ง และการฟ้อนพั้งฮาด (ฟ้อนละคร) ใช้ในโอกาสต้อนรับแขกผู้มาเยือน ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และใช้แสดงเพื่อความสนุกสนาน ปัจจุบันมีการนำเอาชุดการแสดงต่างๆเหล่านี้ บรรจุลงในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนต่างๆ ในแถบชุมชนบ้านหนองห้าง 2.ดนตรีประกอบร้อง ได้แก่ ลำผู้ไทย และลำเต้ย ซึ่งเป็นการร้องเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว 3. ลายบรรเลง ลายที่ใช้บรรเลงส่วนมากเกิดจากจินตนาการของชาวผู้ไทยและเกิดจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ

4. ชาวผู้ไทยบ้านหนองห้างมีพิธีกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างคือพิธีเหยา ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องผี ในหมู่บ้านแห่งนี้ยังมีการสืบทอดและประกอบพิธีกรรมนี้อยู่อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเรื่องดนตรีของชาวผู้ไทยในท้องถิ่นอื่นๆ
2. ควรมีการศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชนเผ่าในตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. ควรศึกษาและเก็บรวบรวมบทเพลงของชาวผู้ไทยในท้องถิ่นต่างๆ บันทึกเป็นโน้ตทั้งโน้ตสากลและโน้ตไทยเพื่อใช้เป็นข้อมูลแสดงถึงวัฒนธรรมของชนเผ่าในภาคอีสาน

บรรณานุกรม

- กนก จันทรขจร. (2544). *วัฒนธรรม-วิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ: พิธีษฐการพิมพ์.
- กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2540). *พื้นฐานทางมานุษยวิทยาทางจิตวิทยาภาควิชาวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ขจัตถัย บุรุษพัฒน์. (2513). *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2542). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจชรินทร์ จิรสันติธรรม. (2545). *ดนตรีชาวเขาเผ่ามูเซอ : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยหลวง อำเภอมะเอย จัหวัดเชียงใหม่*. ปรินญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยาจิตวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จรัญ กาญจนประดิษฐ์. (2547). *ดนตรีชาวกระเหรี่ยงหมู่บ้านกองมั่งทะเล ตำบลไผ่ดำ อำเภอสงขลาบุรี จัหวัดกาญจนบุรี*. ปรินญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยาจิตวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). *คู่มือการเป่าแคนเบื้องต้น*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2526). *ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- (2529). *ดนตรีผู้ไทย*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ถวิล เกษรราช. (2512). *ประวัติผู้ไทย*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ถวิล จันลาวงค์. (2515). *ผู้ไทย ในผู้ไทยล้าลึก ครั้งที่2*. กฟลินธุ์: โรงพิมพ์รุ่งไค้.
- ทวี ถาวโร. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญลอย จันทรทอง. (2546). *ดนตรีชาวเขาเผ่าม้ง หมู่บ้านสบเป็ด อำเภอท่าวังผา จัหวัดน่าน*. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเลิศ จันทร. (2537). *แคน ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *ประวัติการดนตรีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. (2545). *การศึกษาอารยธรรมภูมิปัญญาทางดนตรีพื้นบ้านอีสานในเขตลุ่มน้ำชี*. ปรินญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2526). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พรรณราย คำโสภา. (2541). *การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึม ของหมู่บ้านดงมัน*. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนันต์ ยงยันต์. (2548). *การศึกษาลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์*. ปรินญาณิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วสันต์ชาย อิมโษษฐ์. (2543). *เค่งเครื่องดนตรีของชนเผ่าม้ง*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ศรัณย์ นักรบ. (2541). *ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (2537). *โครงสร้างทางกายภาพของเครื่องลมไทย และการจัดหมู่*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ส. พลายน้อย. (ม.ป.ป.). *สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สมิทธิ์ สระอุบล. (2534). *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- . (2532). *พื้นฐานทางมานุษยวิทยาและพจนานุกรมศัพท์ที่เกี่ยวข้อง*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุกิจ พลประถม. (2538). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน (The Northeastern Folk Music)*. อุดรธานี: ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี.
- สุชาติ แสงทอง. (2550). *ชีวิตกับดนตรี*. นครสวรรค์: ริมปิงการพิมพ์.
- สุดใจ ทศพร. (2548). *หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะดนตรี ม. 4 – 6 ช่วงชั้นที่ 4*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุทธิชัย ปทุมล่องทอง. (2549). *ที่นี้ประเทศไทย : ท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

- สุนทร ภูศรีฐาน. (2548). *เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่องผู้ไทยในประวัติบ้านหนองห้าง*.
กาฬสินธุ์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3.
- สุพัตรา สุภาพ. (2535). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*.
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำเริง คำโหมง. (2537). *ดนตรีอีสาน : แคนและดนตรีอื่นๆที่เกี่ยวข้อง*. มหาสารคาม: ภาควิชาดนตรี
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- (2539). *รู้รอบจักรวาลดนตรี*. มหาสารคาม: ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- หอสมุดแห่งชาติ. (2506). *ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เล่มจบ*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2534). *สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม : วิเคราะห์สังคมแนวมนุษยวิทยา*.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2537). *วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- (2543). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (วิถีวิทยาและบทบาทในประชาสังคม)*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคณา ใจเข็ม. (2543). *การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ*. ปริญญาโท ศป.ม.
(มานุษยวิทยามหาวิทยาลัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.

จังหวัดกาฬสินธุ์

การเดินทาง

ทางรถยนต์ จากกรุงเทพฯ-กาฬสินธุ์ ระยะทาง519กิโลเมตร ใช้เส้นทาง กรุงเทพฯ-สระบุรี-นครราชสีมา (ทางหลวงหมายเลข 2) ถึงอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ต่อด้วยเส้นทางหลวงหมายเลข 23 และทางหลวงหมายเลข 213 มหาสารคาม-กาฬสินธุ์

ระยะทางจากอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ไปอำเภอและกิ่งอำเภอต่าง ๆ

อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ - อำเภอยางตลาด 16 กิโลเมตร

อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ - อำเภอกมลาไสย 13 กิโลเมตร

อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ - อำเภอห้วยผึ้ง 32 กิโลเมตร

อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ - อำเภอสมเด็จ 40 กิโลเมตร

อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ - อำเภอกุฉินารายณ์ 80 กิโลเมตร

แผนที่จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่บ้านหนองห้าง

ผู้วิจัย ทางเข้าหมู่บ้าน

ลักษณะของหมู่บ้านตั้งขวางภูเขา ตามทางยาวของพื้นที่รอบบริเวณเชิงเขา ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองห้างหมู่ที่ 1 และบ้านห้วยม่วง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองห้าง

การคมนาคม

เดินทางจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ตามถนนทางหลวงแผ่นดินผ่านอำเภอสมเด็จ อำเภอยุ้ยฝิ่ง ถึงอำเภอกุฉินารายณ์ ตามถนนสมเด็จ – มุกดาหาร ถึงสี่แยกไฟแดง เดินทางอีกประมาณ 1 กิโลเมตร ถึงบ้านโนนสวรรค์ เลี้ยวซ้ายตามถนนทางหลวงชนบท หมายเลข กส 0365 สายบ้านโนนสวรรค์-โพนนาดี อำเภอนาหวาง อยู่ห่างจากตัวอำเภอกุฉินารายณ์ ประมาณ 7 กิโลเมตร ถึงบ้านหนองห้าง ม.6

ถนนภายในหมู่บ้าน

ความเชื่อและพิธีกรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล ชาวภาพสินธุ์สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มีความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติใกล้ชิดกับกลุ่มคนไทยในล้านช้าง มากกว่าวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ความเชื่อในการกำเนิดโลก มีอยู่สองแนวด้วยกันคือ ตามแนวพระพุทธศาสนา (อัครัญสูตร) และตามแนวความเชื่อดั้งเดิมของสังคม คือ สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้พญาดิน หรือแกนฟ้า หลวง หรือแกนฟ้าขึ้น เป็นผู้สร้างเป็นผู้กำเนิด

ในหนังสือนิทานเรื่องขุนบรม ได้กล่าวว่า มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดจากผลน้ำเต้าปั้ง สองผล ภายในน้ำเต้าปั้งสองผลนี้มีมนุษย์ชายหญิงมากมาย สรรพสัตว์ต่าง ๆ ออกมาตามรอยรู ที่แกนสัว (ไซ) แกนซี (เจาะ) ความเชื่อนี้ตลอดไปถึงพวกไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ด้วย

สำหรับมนุษย์คู่แรก คือ ปู่สังกะสา กับย่าสังกะสี ทำนองเดียวกันกับปู่และย่า ของภาคเหนือ และยายกะลา ตากะเล ในภาคกลาง

ความเชื่อเรื่องวิบุรุษและรัฐ มีอยู่ในนิทานเรื่องขุนบรม เชื่อว่าขุนบรม เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของแกนฟ้าขึ้น แกนฟ้าให้ท่านมาเกิดในโลกมนุษย์ เพื่อเป็นผู้ปกครองประชาชนที่เกิดจากผลน้ำเต้าปั้งสองผลดังกล่าว ในนิทานได้กล่าวถึงหน้าที่ของชนชั้นปกครอง พร้อมทั้งบริวารที่เป็นมูลนาย เพื่อช่วยเหลือการปกครอง ซึ่งมีเชื้อสายมาจากผีแกนฟ้า ผีฟ้า เช่นเดียวกัน ชื่อของบริวารเหล่านั้นพร้อมทั้งบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ของอีสาน คือ เ่งเมือง หมายถึง อำมาตย์ผู้ซื่อสัตย์ (ขุนธรรมราช) ตามเมือง หมายถึง นักปราชญ์ที่ปรีชาราชการแผ่นดิน (ขุนแสงมโนศาสตร์) ขางเมือง (แปเมือง) เขตเมือง (ขุนอุ้น ขุนคลี) เมฆเมือง หมายถึง เทวดาอารักษ์ หลักเมือง (เฒ่าเยอ แม่ย่างาม เฒ่าไล แม่มด)

ฝ่าเมือง หมายถึง ทหาร (ขุนควั ขุนนางเชิง)

ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ ได้ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ภูติผีที่สำคัญคือ ผีแถน ซึ่งมีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี มี

พิธีกรรมเกี่ยวกับ พญาแถน คือ

พิธีแห่บั้งไฟ เพื่อให้พญาแถนให้ฝนแก่มนุษย์ เป็นการเตือนพญาแถนว่า มนุษย์ต้องการฝน

การล่ำผีฟ้าเพื่อรักษาโรค ชาวผู้ไทยเรียกว่า เหยา บางแห่งเรียกล่ำผีแถน โดยมีความเชื่อว่าโรคที่เกิดจากการกระทำของภูติผี หรือโรคที่ไม่ทราบสาเหตุ ญาติพี่น้องจะหาหมอทำ (ธรรม) มาทำพิธีตั้งขันห้าชั้นแปด (เครื่องบูชา) มีหมอแคนมาเป่า เจ้าพิธีจะล่ำแบบหมอลำเนื้อความใหม่ ทำนองขับไล่ผี และเชิญพญาแถนมาช่วยปกป้อง คุ่มภัยพิบัติทั้งปวง

ผีมหัศจรรย์หลักเมือง เช่นเดียวกับหลักเมืองของภาคกลาง ตามหมู่บ้านมีทุกหมู่บ้านเรียกหลักบ้าน มักจะตั้งอยู่ที่เด่นชัด เช่นทางสามแพร่งในหมู่บ้าน บริเวณใกล้หลักบ้าน จะมีศาลากลางบ้านเป็นส่วนใหญ่ สำหรับใช้ในพิธีกรรมต่อหลักบ้าน หลักเมือง เรียกว่า บุญซำฮะ ซึ่งจะกระทำในเดือนเจ็ด

พ่อเชื่อแม่เชื่อผีประจำตระกูล เชื่อว่าเป็นผีประจำเชื้อสายของแต่ละตระกูล ประจำอยู่ในบ้านเรือน ต่างแต่่าไม่มีทุกบ้าน จะมีเฉพาะบ้านที่เป็นต้นตระกูล

ความเชื่อผีอื่น ๆ มีผีที่สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ผีประจำไร่นา ช่วยให้ธัญพืชงอกงาม ผีตาแฮก ก็เป็นผีที่ทำให้ธัญพืชเจริญงอกงาม และฝนตกต้องตามฤดูกาล

ผีอีกประเภทหนึ่งคือ ผีฟ้า นับว่าเป็นแถน นั่นเอง ต่างแต่่าพวกคนทรงนับถือ และนำมาทำพิธีกรรมในกลุ่มของตน เรียกว่า นางเทียม จึงมักเรียกว่า ผีฟ้านางเทียม นางเทียมจะเชิญวิญญาณให้มาเข้าทรง

การประกอบพิธีเหยา

หลวงพ่อใหญ่ ของบ้านหนองห้าง

ผู้วิจัยและชาวบ้านหนองห้าง(ผู้ให้ที่พักและให้ข้อมูล)

บ้านที่ผู้วิจัยพักระหว่างเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยและครอบครัว เก็บข้อมูลการแสดงดนตรีของชาวผู้ไทย

การแต่งกายของชาวผู้ไทย

บรรยากาศทุ่งนาของชาวบ้านหนองห้าง

งานบุญคูณลาน

การฟ้อนเซ็งกระหยังของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองห้าง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสกุณา พันธุระ
วันเดือนปีเกิด	17 มีนาคม พ.ศ.2526
สถานที่เกิด	อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	46 หมู่ 12 บ้านศรีเมือง ตำบลเวียงน้อย อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	พนักงานในสถาบันอุดมศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	หลักสูตรสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 80 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2539	ชั้นประถมศึกษา จากโรงเรียนชุมชนบ้านโคกสี จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ.2542	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนเวียงน้อยศึกษา จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ.2545	ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนเวียงน้อยศึกษา จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ.2549	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ดนตรี(แขนงวิชา ดนตรีสากล) เกียรตินิยมอันดับ1 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ.2554	ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยดุริยางควิทยา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ